

MARIÀ MANENT

L'AROMA
D'ARC



LAERTES

Si creació, traducció i crítica són tasques complementàries en un poeta, això, potser millor que en ningú, pot veure's en la figura de Marià Manent (Barcelona, 1898), autor d'una obra poètica extremadament depurada —que el situa entre els primers noms de la lírica catalana contemporània— i d'un no menys important «dietari dispers», del qual ha publicat fins avui tres volums. Al costat, però, de la seva obra de creació, cal esmentar la seva tasca ingent com a traductor, principalment de poesia anglosaxona, així com diversos llibres de crítica literària i artística.

Pels tres volums que n'han estat publicats —**A flor d'oblit, Montseny-Zodiàc d'un paisatge, i El vel de Maia**—, el públic lector ja ha pogut conèixer l'alta qualitat del dietari on, com ha dit un crític, amb una escriptura poèticament creadora i una gran acuitat de percepció, Marià Manent ens lliura, trenades en una unitat d'experiència que esbossa un suggeriment d'auto-retrat, notes de la seva meravellada atenció a la canviant permanència de la realitat natural, del progrés del seu diàleg amb la cultura i de la petja quotidiana de la història.

The first part of the report is devoted to a general survey of the situation in the country at the present time. It is followed by a detailed account of the work done during the year, and a list of the names of the persons who have been employed. The report concludes with a summary of the results of the work, and a statement of the amount of money expended.

The second part of the report is devoted to a detailed account of the work done during the year. It is divided into several sections, each dealing with a different aspect of the work. The first section deals with the general work done, and the second section deals with the work done in connection with the various projects. The third section deals with the work done in connection with the various committees, and the fourth section deals with the work done in connection with the various societies. The fifth section deals with the work done in connection with the various clubs, and the sixth section deals with the work done in connection with the various associations. The seventh section deals with the work done in connection with the various unions, and the eighth section deals with the work done in connection with the various leagues. The ninth section deals with the work done in connection with the various orders, and the tenth section deals with the work done in connection with the various societies.

MARIA MANENT

L'AROMA D'ARÇ

Segon edició (1978-1981)

EDITORIAL LABRÉS



L'AROMA D'ARC

MARIÀ MANENT

L'AROMA
D'ARÇ

Dietari dispers (1919-1981)

EDITORIAL LAERTES



8586201001

MARIÀ MANENT

L'AROMA

D'ARC

(Texte d'Arc (1919-1981))

© Marià Manent

© de les característiques d'aquesta edició:
Editorial Laertes, 1982

Distribuït per Trilce de Catalunya, S. A.
Escornalbou, 39 - Barcelona-26

ISBN: 84-58346-53-X

Dip. legal: B. 15.594 - 1982

Impress a AISA - Recared, 4 - Barcelona, 5



«Quand, au moment de quitter l'église, je m'agenouillai devant l'autel, je sentis tout d'un coup, en me relevant, s'échapper des aubépines une odeur amère et douce d'amandes, et je remarquai alors sur les fleurs de petites places plus blondes, sous lesquelles je me figurai que devait être cachée cette odeur...»

MARCEL PROUST

© 1982 by the author
All rights reserved
No part of this publication
may be reproduced, stored
in a retrieval system, or
transmitted in any form
or by any means, electronic
mechanical, photocopying,
recording, or by any
information storage and
retrieval system, without
the prior written permission
of the publisher.

MAINTENANT

© 1982 by the author
© de la traduction française
Éditions L'Asie, 1982
Distributeur par Trilog de Catalogne, S. A.
Barrabès, IV - Barcelone 20
Tél. : 94 57 98 33 X
Dep. Ind. B. 15.264-1982
Imp. 4 A15A - Barcel. 4 - Barcelone 5

NOTA PRELIMINAR

Les notes que formen aquest recull són ben escasses en relació amb la dilatada corba de temps on s'inscriuen. El temps va des de l'època dels enamoraments juvenívols —que solen ser infortunats en la biografia dels poetes— fins a l'embadaliment davant la imaginació surrealista dels néts.

Per mesurar la gran llunyania del període a què es refereixen les primeres anotacions, només cal dir que s'hi esmenten un element d'indumentària i dos vehicles prou remots per a convertir-se en símbols d'una vetustat gairebé prehistòrica: el barret de palla o *canotier*, tan útil a Maurice Chevalier en les seves filigranes d'expressivitat; la tartana, mitjà de transport molt corrent en la meua juvenesa, i molt apte per als bolcaments, que podien arribar a ser deliciosos si s'esqueien, com diu Carner, «en un pendís encatifat d'herbei»; i, finalment, el vehicle de quatre rodes anomenat «jardinera», que anava protegit amb una mena de dosser de lona, semblant als dossers dels llits medievals, i guarnit amb un serrell bellugadís i poètic.

Aquestes notes disperses em semblen, almenys per al meu ús personal, com unes petites zones sal-

vades de la marea del temps i de la inexorable erosió de la memòria. Rellegint el dietari, per fer-ne la tria, m'he adonat que s'hi reflecteixen fets i impressions que ja tenia absolutament oblidats; el record d'altres era encara bastant vívid, però una mica emboirat, com el so melangiós que vibra en aquells versos d'Apollinaire:

*Passons passons puisque tout passe
Je me retournerai souvent
Les souvenirs sont cors de chasse
Dont meurt le bruit parmi le vent.*

Quan, ja fa bastants anys, vaig endinsar-me en les meves llibretes per triar els textos que integren *A flor d'oblit*, primer recull del «dietari dispers» (no pot aplicar-se aquest qualificatiu ni a *Montseny: zodíac d'un paisatge* ni a *El vel de maia*, que contenen anotacions més successives i compactes), he de dir que el retorn a certs períodes del passat em va ser una experiència una mica amarga. La vida és, ben cert, dolça i amarga com el perfum d'aquells arços en flor de què parla el protagonista de la novel·la de Proust. Però si converteixo el temps en espai i els anys en massa cumulativa i visible, podré dir que ara contemplo des d'una muntanya més alta i més blanca aquell jovenet consirós dels vint anys, i no tendeixo tant a apiadar-me de les seves trifulgues. A l'inici d'un recull de versos meus vaig escriure que, en el decurs d'una revisió de poemes, «els enfonsats continents de passió han ressorgit un instant entre les aigües grises, però l'autor no triga a rellegir els versos propis com si fossin d'un estrany.» Una cosa semblant m'ha succeït quan aplegava aquestes notes. Potser alguns fulls de dietari

ajudaran a comprendre l'origen de certs poemes i a comprovar que no sorgien d'un simple enamoriscament dels mots, sinó de la vida mateixa. El poema *Octubre* podria ser-ne un exemple:

*Ara llüia una mica de sol
damunt els arbres, mullats de boirina.
No. Veig que passa un alè tardoral:
era el color d'una fulla marcida.*

*Ara llüia una mica d'amor
en els teus ulls, plens d'una ombra daurada.
No. Veig que passa un alè tardoral
i sento el fred de la teva mirada.*

He volgut incloure en aquest llibre dos grups de llargues notes sobre literatura: un resum de les conferències que donà Josep Carner, l'any 1919, a la Universitat Industrial, perquè són una mostra molt característica del fervor noucentista, de l'entusiasme que presidí aquell període esperançat i creador; i també unes notes sobre la conferència en què Jules Romains, al nostre Ateneu, exposà la seva poètica. Eren unes teories molt típiques d'aquell moment en què els paisatges suburbans —xemeieies, gasòmetres, ponts de ferro— fascinaven els poetes. És, però, curiós que Jules Romains, alçant els ulls en un instant d'emoció contemplativa, no exalça els llums frenètics de la ciutat ni el renou de l'estació eixordadora: només veu

*... aquesta branca
que fa un senyal des del cel...*

com si donés la raó a Henri Pourrat quan afirma que l'única poètica veritable és la de la natura.

Estaré content si en aquest dietari he reeixit a expressar algun d'aquests moments de contemplació, si he pogut donar un reflex aproximat dels colors que tenen els núvols quan semblen un llarg bosc astral sobre el mar, o si he sabut recollir el misteri minúscul i delicat del grill que, impacient, avançant-se a la dolçor de la fosca, comença el seu petit himne al Cosmos quan encara un sol pàl·lid daura les pedres dels marges, l'herbei i les alzines.

MARIÀ MANENT

1919

18 de març

Fa uns quants dies que dormo a la cambra del davant, on, al matí, el sol posa una franja lluminosa. Avesat al silenci d'una habitació central, els múltiples sorolls del carrer m'eren nous.

Una d'aquestes sorpreses me la duien els carros matiners, amb el sotraguejar que se sent, com un tro llunyà, dins el fi abaltiment de les sis del matí, i més enllà, quan s'acosta l'hora de llevar-se. D'aquestes sensacions va néixer una *Oda als carros matiners*, acabada ahir:

*¿Sóc en el llit, sense trontoll,
ara que l'alba els finestrons colora,
o duc als llavis un bri de fonoll,
dintre d'un carro perfumat de boll
pels empedrats de la ciutat sonora?*

En canviar de cambra, dormint, per exemple, a la ruralia o a casa d'un amic, els sorolls, les músiques, les noves sensacions matinals us fan realment una sorpresa estranya. No oblidaré mai les pàgines

justíssimes que sobre aquestes impressions de la cambra nova escriví Maragall.

24 de març

Ara estàvem gairebé tranquils per la solució dels problemes socials: només la vaga dels carters continua. Aquest matí encara no se sabia res, però a les dotze han parat els tramvies i s'ha declarat la vaga general. Diuen que és per protestar que encara estiguin detinguts vuit obrers, havent promès que tots serien posats en llibertat. El fet és que aquesta tarda s'han anat tancant bancs i comerços. Jo he sortit a les sis de l'oficina. Era ben clar. Transitava molta gent pels carrers, en bella pau. La ciutat tenia l'aire del dijous sant. Ni soroll de tramvies, ni traüt de carros o de cotxes. Només la gent a les voravies i alguns als balcons, encuriosits; de tard en tard, el brogir d'un auto o d'una moto ràpida i sorollosa. Jo anava pensant en la meravellosa organització dels sindicalistes. Xènius deia, no fa gaire, que el món entona novament la «Marsellesa de l'Autoritat». Molt bé: però aquí, de moment, l'autoritat veritable és exercida pels obrers amb una extraordinària disciplina. En poques hores paralitzen la vida de la ciutat.

El cel era molt clar. Unes noietes, al carrer d'Aragó, vora una parella d'immòbils guàrdies civils, saltaven la corda cantant:

*Una niña guapa,
rubia de cabello,
blanca de color...*

2 d'abril

La ciutat va agafant un aspecte normal. Circulen carros. Aquest matí alguns tramvies han prestat servei, menats per gent de la Companyia —rebels, naturalment, al sindicat— o bé per enginyers civils voluntaris, i cada cotxe porta uns quants soldats. A la proa d'un tramvia actuava l'ex-ministre senyor Comte de Caralt. Bé podeu somriure una mica, gent tramviària, d'aquest comte aferrant la maneta que heu manejat cada dia! Heu mancat el cop, potser, però assolíu una part de victòria. El burgès us reparteix cartes, us duu farina al forn, us enterra els morts, us mena els tramvies. Amb el vostre atur impel·liu el burgès perquè us faci la feina. Però, decididament, el Sindicat, amb el vast atur, ha provocat una reacció massa viva... Deixar la ciutat buida de queviures és una cosa difícil si no es té un exèrcit assetjador i si dins la ciutat hi ha el senyor Ventosa.

6 d'abril

He sentit el «Concert en re menor» de Bach. El primer *allegro* m'ha fet la impressió d'una melodia líquida. Aigua i gotes d'aigua, lleus rajolins damunt de l'aigua, gotes destacades i corrent de murmuris, gairebé de sospirs. L'*adagio* és com el cant d'una noia bonica, cabells a lloure, veu molt pura, sota un cel d'abril massa clar. Arbres, fonts i totes les veus del camp dins el sol meravellat acompanyen la melodia. El tercer *allegro* és una altra cantata de primavera, amb cor i dansa de noies i fadrins. I sempre

la Joia, pura i segura com una mar molt viva i serena.

8 d'abril

Primavera exquisida. L'abril, a la fi, s'ha decidit a treure's la màscara hostile. A la Gran Via, el verd clar dels arbres simètrics fa una alegria idíllica. L'aire té l'olor indefinible d'aquest temps, com un alè de vida nova.

He trobat el meu amic Lloberas, germà de la Margarida. D'antuvi em diu: «Ja tenim la primavera. Quan les noies us miren amb els ulls més encesos, és la primavera. Elles la deuen sentir més aviat que nosaltres.» És un poeta, aquest amic. M'ha parlat de la interpretació musical de la primavera. «El millor —deia— és "l'encís del Divendres Sant", en el *Parsifal* de Wagner. Hi ha un teixit de violins i violoncels que, mirat de prop, fa com una tela perfecta. Vist de lluny, és una harmonia plena de grandesa.» L'abril somreia. El vent duia l'aroma fresca de les fulles noves. «Wagner, en el *Parsifal*, es va fer gairebé llatí, de musa clara i gairebé italiana. Per això hi va renyir Nietzsche... Nietzsche va ser un gran home. Em plauria de conèixer-lo més, però hi ha massa coses que ens interessa llegir. Per ara estic amb els grecs, i penso quedar-m'hi. Són els nostres. Són, com nosaltres, els de la serenitat.» I els ulls de l'amic, en la testa rossa, a través de les ulleres d'or, resplendien en la llum jove, tendra, de la primavera.

18 d'abril

Entre la severa, però rica litúrgia del Divendres Sant, on s'aboquen a plena àmfora el cant de David, les aspres lamentacions de Jeremies i la paraula viva i precisa de sant Pau als capítols quart i cinquè de la seva epístola als hebreus, brilla amb majestuosa claror, amb poesia augusta, el càntic que escrivia el profeta Habacuc al capítol tercer del seu llibre. La visió de Jehovà té una grandesa no superada en els salms ni en el cant dels altres profetes. Sota el pas de Déu «s'encorben les collades del món» i «*dedit abyssus vocem suam: altitudo manus suas levavit.*» La imaginació gairebé no pot anar més enllà. «Els cims han aixecat les mans enlaire...» Clamen amb la veu dels abismes i alcen les mans —imagino— amb venes sinuoses de camins emboscats, amb la pelussa dels cedres. I després ve el tremolor i l'aspra elegia. «*Ficus enim non floreat...*» «Ni s'ensermentaran les nostres vinyes; les oliveres restaran estèrils...» Però cap a la fi, esclaten la joia i la confiança després del plor recent i de l'esgarrifor de les malvestats profetitzades: «Jehovà és la meva glòria; farà els meus peus lleugers com d'un isard...» La versió de mossèn Josep Forn, admirable.

24 d'abril

Té una suavitat que ens asserena / la doble filera dels plàtans, / que se'n van al Tibidabo, en silenci, / quan passem, a les vuit de la nit. / Les verdes tofes s'ajunten, testes joves, / i semblen dir-se un

mot de tant en tant. / La llum és tènue, delicada / i es fa més vell l'or vell dels tramvies. / Al fons de tot, la blavor de muntanyes / se separa del cel amb graciosa corba. / Ciutat. Ordre i gent lenta. I se sent un perfum. Quin perfum?

25 d'abril

Així com un s'adona de sobte, en un moment donat, que ja és al món la primavera, que és avinent, a migdia, passejar sota l'ombra clara dels arbres ben podats, s'adona també de l'aparició del primer barret de palla, com d'un súbit gira-sol. I el mateix dia que un veu el primer, n'ha de veure, fatalment, tres o quatre més, o almenys un altre. L'aparició dels primers capells d'un blanc estrident en la multitud, fa una emoció complicada. Tota una constel·lació de pressentiments s'acobla al voltant d'aquell astre atrevit: la imminència dels vestits vaporosos, la lassitud dels capvespres de maig, cansats «d'estimar i de florir», la joia acolorida i mòbil de la tarda de Corpus, la calor de l'estiu (quan el piqué del coll se'ns enganxa a la pell, mentre fem cua davan la finestreta de l'estació), les grans Llunes d'agost i el riure de les noies... Aquests dies es veuen les dues menes de barrets de palla: els blanquíssims i cars, comprats enguany, i els d'un to torrat, intolerable, barrets d'un any enrera, que els modestos il·lusionats de l'estació nova retornen a la llum. L'entusiasme d'aquests darrers és respectable, però potser seria preferible que sortissin amb el cap nu.

28 d'abril

Ahir vaig passar la tarda amb en Ruyra. Vaig llegir-li alguns poemes de la meva versió de Keats i ell em llegí uns bells sonets del seu llibre *Fulles ventisses*, publicat no fa gaire, en una edició molt pobra, pel grup palamosenc de la revista *Marinada*. Alguns d'aquests sonets tenen un sabor horacià, en d'altres guspireja un humor deliciós (en «Pluges de tardor», per exemple). Però el que em plau de Joaquim Ruyra és sentir-li contar les novel·les i rondalles que té en projecte. ¡Ho diu tot tan bé, amb un to tan viu i amb paraula tan justa! Ahir va començar-me a explicar el conte d'un home aïrat perquè havia estat víctima d'una mala jugada, en un negoci que s'enfonsà. «¡Si un hom pogués llegir el pensament dels altres!», deia entre renec i renec. Compareix un ésser sobrenatural i li atorga aquest do. L'home arriba a Figueres i queda astorat davant la gent: els ulls de cadascú són com l'objectiu d'una llanterna on es projectessin tots els pensaments, totes les passions i les deformitats de l'ànima, amb el repulsiu detall dels insectes que un mira amb el microscopi, pensant que, si fossin tan voluminosos, serien més terribles que els animals antediluvians... Però entrà algú al despatx d'en Ruyra, li digué uns mots, i s'estroncà la rondalla.

29 d'abril

Ahir, a la redacció de «La Veu de Catalunya», en Josep Carner va parlar-me, amb to mig confidencial, d'una projectada societat anònima editorial que

s'organitzaria segons aquesta fórmula: els accionistes serien escriptors i tindrien dret al benefici líquid dels seus llibres —passant així a ser editors—, i als beneficis que realitzés la societat per afers d'intercanvi editorial i per les obres dels no accionistes; el mínim d'aportació seria una acció de 5.000 pessetes. Es tractaria d'una editorial plurilingüe, que tindria agents en ciutats estratègiques per a poder adquirir els drets de traducció de les obres que un sospités que podrien ser demanades per d'altres editors de terres d'Espanya, i revendre'ls els drets amb un cert guany. Provaria de conquerir el mercat d'Amèrica i d'entendre's amb les cases que es dediquen al gran llibre d'art, amb l'objectiu d'arribar a una col·laboració dels nostres artistes, que produís la difusió de llur obra i un fruit econòmic per a ells i per a la societat. No començaria a treballar fins que s'haguessin reunit, almenys, 75.000 pessetes. Un cop organitzada l'Editorial, en Carner se n'aniria a viure uns quants anys a Bèlgica, i posaria com a gerent un gran home de negocis: l'Alcàntara.

30 d'abril

Un telegrama ens ha anunciat avui la mort sobtada d'en Francesc Fontfreda, capdavanter dels «solitaris» olotins, director de *Vida Olotina* —la revista de comarques més interessant de Catalunya—, president de l'associació local de periodistes, noucentista, en fi, ben ortodox. Jo el vaig veure per primera vegada a Olot, el novembre de 1917. Tenia el cos, jove encara, dolorosament encorbat, com en Folguera, a causa d'una malaltia reumàtica, que

originava també estranyes deformacions a les mans. Però el seu esperit laboriós i optimista superava aquests inconvenients amb una agilitat de joventut generosa. En les tasques del periodisme, la seva especialitat eren els comentaris polítics, fruit d'una serena clarividència i d'un gran amor a Catalunya. L'Ors, que l'estimava amb especial predilecció, havia escrit que sota el pseudònim de «Polífil» s'amagava un dels escriptors més fins de la nostra terra. Els «solitaris de Catalunya» han perdut un cap-de-colla essencial, que vetllava el foc sagrat en aquella ciutat voltada de paisatges meravellosos. Ahir, la ideal Comunió Noucentista perdia, enllà del mar, Benjamín Taborga. Avui, al cor de la terra, la mort se'ns enduu un dels nostres esperits més ardents.

1er. de maig

Nat en un ambient hostil a la passada generació literària, no conec gairebé res del vuitcents, tret de Verdguer, la inexhaurible pedrera. Però no dubto que és saludable donar una ullada, de tant en tant, als qui immediatament ens precediren. Hi ha escriptors d'una vàlua indiscutible. Emili Vilanova, per exemple, el graciós i exacte costumista de la Barcelona vella, que, fa pocs dies, en Ruyra em posava entre els tres millors prosistes catalans, a desgrat de l'abundor dels seus castellanismes. Dimarts passat vaig veure el sàinet *Qui... compra maduixes!* i m'admirava aquella traça infalible en la captació de l'ambient i dels personatges. És clar que, ben mirat, deixant de banda l'habilitat de l'acció teatral, es tracta d'un valor gairebé merament *fotogràfic*.

Però és tan neta, tan perfecta la vella fotografia! El llenguatge del poble i l'esperit d'aquella època de la pacífica Barcelona hi són impecablement reflectits. En aquella mainadera aïrada, que ven maduixes «com robins encantats», es manifesta una tendència ben catalana: l'ús de la ironia com a defensa. La ironia mossegaira es mescla, naturalment, amb el gran humorisme i les pintoresques interjeccions.

3 de maig

Llegir els diaris, en aquests temps dissortats de la post-guerra, és com abocar-se a un abisme on els homes s'agiten amb paorosa follia. És tot un trasbals. Passen un seguit d'esdeveniments importants als quals només s'adjudica un raconet del diari. I un sol d'aquests fets, abans de l'agost de 1914, hauria omplert moltes planes de tota la premsa del món. El bolxevisme s'estén o el bolxevisme està en crisi; Bela Kun capitula; els italians s'uniran amb Alemanya per la qüestió de Fiume; als Estats Units han estat enviades bombes als ministres dins paquets postals; a Anglaterra (a Anglaterra!) hi ha hagut manifestacions amb banderes roges; el dia de la Festa del Treball hi hagué grans avalots a França, amb dos-cents policies ferits; diuen que Wilson es retirarà... Uns quants títols d'*El Sol* d'ahir: «*Baviera bajo los soviets - Portugal: otra revolución fracasada - ¿Preparan los polacos un ataque contra Alemania? - La independencia de Filipinas (sembla, interrompo joiosament, que els serà concedida aviat) - ¿Han huido los bolcheviques de Petrogrado?* - El

Congreso Internacional socialista (nota: el seu principal objectiu "es la creació de una Internacional basada en el moviment sindicalista cooperatiu de tots els països") - *Oposición americana a la Liga de las Naciones...*» N'hi ha un tip. És, com he dit altres vegades, una època massa, massa interessant.

7 de maig

He escrit uns mots per a l'excursió que preparen un grup d'antics alumnes del col·legi del carrer de Cameros. «Si fa bon temps —dic—, gaudirem del bressoleig marítim i d'un salobre ventet. Passats uns moments a l'ermita, visitarem la Vila Vella de Tossa, la de les pedres revellides i dels murs arrugats i colrats com un clatell de pescador; la vila dels racons exquisits, on l'esfondrada ruïna és coronada d'un refinament gòtic, i on l'arcada mal-mesa emmarca combinacions de platges serenes i de muntanyes d'inoblidable perfil. I després serà l'hora d'alçar la copa amb el xarel·lo transparent, tot destriant els gustos del peix fresc, que ens parlarà d'algues ondulants, de corals immòbils, de petites balmes, amb cortina de branques trèmules, on fan música les sirenes, d'històries moltes que són com el parc dels rogers sonrosats, i de moltes altres meravelles marines.»

12 de maig

He comprat fascicles de *La Catalunya pintoresca*. Bella delícia, i ben catalana, aquests dibuixos

d'en Xavier Nogués, amb explicacions d'en Pujols, sucoses com una torrada amb mantega.

En Nogués, «padrí de la immensa titellada catalana», com el bateja Joan Sacs en el pròleg saborós i exacte, ha sabut reflectir l'immens tresor de pintoresc que hi ha en els costums del poble senzill, en el parlar casolà, en les fetes i dites dels plagues i en les flaques de la gent nostra. Totes les gràfiques expressions, paraules i refranys característics del llenguatge popular, graner inexhaurible i policrom com les golfes d'una masia —on són guardats alhora, blat i pernils, espigues de moresc i cansalada, cireres de tomàtec i cebes trenades polidament—, revelen la tendència a la ironia i a la graciosa i exacta adjectivació de la gent catalana. És aquesta la substància primordial de l'estil de Francesc Pujols, plenament casolà i gustosíssim. I troba la gràfica i literària perpetuació en aquest àlbum memorable, on els ninots tenen una vida, un moviment, un to pintoresc insuperablement catalans.

14 de maig

He assistit al segon i darrer concert que dóna a Barcelona Eduard Risler. Té l'aire d'un fabricant de teixits ple de bonhomia. No hi ha res d'artista en el seu aspecte. Un gran bon home amb frac i els pantalons una mica caiguts damunt les sabates. Es posa davant del piano com si anés a parlar amb un client d'una operació que no l'interessa gens. Però interpreta, tanmateix, amb una màgica traça. Sota els seus dits vibren les notes fortíssimes de la *Polonesa* de Liszt i els evanescents pianíssims. És, quan

convé, l'atleta forçut i tot d'una la fina adolescent que, amb fràgils dits, polsa una arpa gairebé etèria.

29 de maig

UN BESAVI. Avui la meva mare m'ha donat uns documents del meu besavi patern, Pau Manent i Abril, que eren guardats en una vella caixa. Les cobertes són d'un to gris de plom, amb una etiqueta, d'un blanc esgrogueït, que diu, dins una vinyeta de fulles de llorer: «*Año de 1836. - Pueblo de Premiá. - Contribuciones a cuota fija. Cargo.*» Tot això, llevat de l'any, està esborrat amb una ratlla, i amb petita calligrafia s'hi llegeixen aquestes paraules: «*Libro de Pablo Manent, interesante a su casa*», i més avall: «*Haora libreta de barias cosas interesantes a su casa: a saber*». A dintre hi ha comptes i escriptures, i una mena de llibre de memòries on ell consignava la data dels naixements de persones de la família, estadística de collites, informació sobre les malalties de les vinyes, els robatoris comesos a casa seva, els incendis de pallers i altres venjances polítiques. Hi descriu també, amb nombrosos detalls, les agitats i lluites polítiques locals i generals de l'època: la frustrada contribució premianenca a la revolució del 1856, les batalles electorals i les vexacions sofertes pel partit d'ells, que eren els *polacos*, sota l'imperi dels liberals, que llavors manaven al poble. Amb un interessant català, ple de castellanismes, el meu besavi, que fou recaptador de contribucions i pagès infatigable, deixà unes modestes pàgines històriques on el sabor d'època és ben autèntic i interessant.

23 de juny

MANUEL REVENTÓS. Avui he anat a la tertúlia del «Continental». Hi havia l'Enric Jardí, en Joan Crexells —l'agut filòsof, deixeble de l'Ors—. M'han presentat l'ex-avantguardista i ardent classicista actual, l'amable Josep Maria Junoy, qui m'ha preguntat si ja havíem abandonat definitivament la revista *El Camí*, que, segons em digué, l'interessava.

Després en Jardí i en Crexells han parlat del bolxevisme i de la propera pau (car els alemanys ja s'han compromès a signar-la). En Crexells citava uns comentaris del jove economista Manuel Reventós, molt ben informat d'aquestes coses. Diu que ara Marx ja ha fracassat. Tot el programa de la Internacional ha anat fallant punt per punt. Ara només falta provar la lluita directa de classes —com, per exemple, a Rússia—, que també ha d'esfondrar-se en un fracàs segur. Després la conversa ha derivat cap a temes literaris. Hem parlat de Wells, de Kipling. Enric Jardí ha esmentat que Kipling troba que la raça catalana és la més bella del món. En cert llibre va escriure, comparant una bella cosa: «És bonica com una dona catalana.»

17 de juliol

No fa gaire, Xènius traduïa al *Glosari* el manifest dels intellectuals, dels Purs, publicat a *L'Humanité*, on es propugna una superior unió de tots els qui porten l'Esperit, com l'Arca de l'Aliança, per damunt de pobles i fronteres. Però continuen a Alemanya les protestes contra «la pau de la violència»,

i un amic meu sentia, al tren, un ex-soldat francès que deia: «Jo voldria que la meitat d'Alemanya fos un cementiri perquè hi enterressin l'altra meitat.»

22 de juliol

He assistit a la primera de les conferències per a obrers que en Josep Carner dona a la Universitat Nova. El tema és: «Renaixement literari català». Avui ha parlat de la seva gènesi. He anat prenent-ne apunts.

Tot Renaixement —ha dit en Carner— es proposa d'imitar un model anterior, però crea noves formes artístiques perquè la sensibilitat ha canviat. Una característica essencial dels catalans és l'esperit de llibertat: per això Catalunya florí amb plenitud durant l'Edat Mitjana, produint una unitat de cultura, car visqué llavors (recordi's la *Crònica* del rei Jaume) l'època de la seva màxima llibertat. Quan es consolidà el cesarisme europeu, Catalunya se sentí estranya a l'esperit del temps, i començà la seva decadència. L'aristocràcia catalana seguí la influència envaïdora, i per això al català, deixat durant llarg temps a mans del poble, li ha quedat l'anomenada d'una certa rusticitat.

La Renaixença de Catalunya es produeix precisament davant un doble fet de llibertat: Romantisme i Revolució francesa. *L'oda a la Pàtria*, de l'Aribau, escrita en bell català literari, va tenir, ni que fos inconscientment, una transcendència profunda. *Lo gaiter del Llobregat* representa el primer esforç conscient per al renaixement literari, sense que en Rubió i Ors compregués, potser, tot l'abast

del seu gest —diu en Carner— «d'ensenyar a viure a un poble.» Foren excel·lents mitjans de popularitat i divulgació: els Jocs Florals, les revistes *El Europeo*, *El Vapor* i *Un tros de paper*, l'obra d'en Clavé, que arribà a les grans masses populars i el popularíssim i abundós teatre català d'en Pitarra.

23 de juliol

En Carner divideix el nostre renaixement literari en cinc períodes: 1er. període: Els *trobadors*: tradició literària que s'alimenta de recordances; els seus conreadors eren gent docta; idealitat «felibrista»; Milà i Aguiló influïts pels poetes alemanys i anglesos: el primer és el poeta savi i universalitzant, el segon recerca en les deus populars l'idioma; en Briz lliga el Renaixement amb la tradició oral del poble; Víctor Balaguer, educat a la manera castellana i francesa, poeta patriòtic declamatori; Pons i Gallarza es pot dir que era un temperament clàssic. 2on. període: els *costumistes*: gent d'un medi botiguer, observadors de les figures i dels íntims costums de Barcelona. Proporcionen un català vivent, que, fonent-se amb el literari dels trobadors, havia de formar una tònica més alta del català. Pitarra (teatre botiguer, al carrer de tots els botiguers, que era el de l'Hospital), Vilanova i Robert Robert (aquest posseïa cultura literària). 3er. període: *Catalanisme conscient i definit*: Escola vigatana, aportadora del català realista i fort. Verdaguer: duu al català una extensió infinita, amb *L'Atlàntida* fa un inventari de l'idioma. Guimerà: assoleix gran popularitat amb el seu teatre. 4rt. període: *dels intel·lec-*

tuals (mot posat de moda arreu d'Europa). Ací els seus representants eren místics o panteïstes. Es desenrotllen la música i l'excursionisme. Sardà, Massó i Torrents, Soler i Miquel. Es funda *L'Avenç*. La poesia lírica pren orientacions definitivament modernes. Maragall «marca una maturitat veritablement literària.» 5è. període: *l'actual*. No és encara clàssic, però mira cap al classicisme, podríem dir-ne *normal*. Prat de la Riba. Escola mallorquina. Institut d'Estudis Catalans: Fabra. Obra de Xènius, com una continuació del Renaixement i una compensació de l'Enciclopèdia.

24 de juliol

És avui la tercera i última conferència d'en Carner, amb molt de públic i interessantíssima. Parla de les possibilitats del renaixement literari català. Estudia les raons que fan indispensable l'adopció de l'idioma natural, la nul·litat del castellà com a instrument de la nostra cultura, les possibilitats d'un imperialisme intel·lectual de Catalunya. La mutilació més trista que pot sofrir un home —diu— és la renúncia al seu idioma natural. Constantment l'home de geni treballa per a portar al seu idioma l'expressió de pensaments i sensacions noves que enriqueixen el patrimoni col·lectiu. L'home que renuncia al seu idioma perd aquestes adquisicions constants que fan digna la vida humana.

És —continua— una de les coses més interessants, com a experiment humà, viure uns moments en què la societat comença a viure la seva pròpia vida. Els habitants d'un poble lliure i normal es

troben bé dins aquell estat, amb una mena de sensual benestar, però no frueixen, com nosaltres, el goig d'intervenir dins una collectivitat, en la recuperació de la seva pròpia vida, deixant-hi la petjada personal. Aquest goig —diu, recordant un gran arquitecte català— és semblant al d'una casa que es construeix: finestres obertes al sol i al vent, ocells damunt els murs, gent que va i ve, corrioles que xisclen, la impressió joiosa i dinàmica d'un rusc humà. En canvi, quan la casa és acabada es metoditza: els pisos són tancats, cadascun té els seus ocupants silenciosos i es perd aquella joia vívida, l'alegria d'aquell noble moviment.

Argument contra la cultura catalana: «¡Però si Catalunya és tan petita!» Els qui això diuen són gent que desconeixen el moviment històric de la civilització. Sempre petits nuclis han estat les grans fonts de civilització, perquè les grans extensions territorials són inhumanes. Vegi's quina influència no han exercit en el món el petit tros de península balcànica que s'anomena Grècia, la petita terra dels hebreus, la reduïda Anglaterra al temps d'Isabel i de Shakespeare: foren pobles petits, però *intensos*. No és qüestió d'extensió, sinó d'intensitat... El català és un idioma que s'ha conservat amb una extraordinària frescor. Pot ser un pur reflex de la personalitat de cadascú, ja que no ha sofert els estralls d'academitzacions rígides. L'expressió de la personalitat és una necessitat tràgica en tot gran artista digne d'aquest nom.

El català té una ductilitat meravellosa. La poesia actual es troba en una excel·lent situació entre les altres del món. Tots els gèneres literaris es veuen augmentats en llur força expressiva per la joventut de l'idioma. Missió de la poesia: la inspiració no

pot tancar-se amb pany i clau. A la raça anglo-saxona, que és la predominant al món, correspon momentàniament el primer lloc en llibres de poesia; i això no fa pas que la gent es tornin ximples ni es passin la nit mirant la Lluna, sinó tot el contrari. Les obres poètiques inflamen l'esperit, que pren embranzida i ardència.

Un conreu intens de la novel·la es prepara a Catalunya. Ja per tot el nostre territori és escampat el moviment líric, que ha donat fruits de perfecció definitiva. Però s'imposa la novel·la, perquè vivim una vida èpica, i la forma moderna de l'expressió èpica és la novel·la.

No hi ha altra manera de ser universal que ser ben pròpiament nosaltres mateixos. Podem estar convençuts que el català ha de triomfar. Malgrat totes les oposicions, els idiomes vulgars triomfaren del llatí a l'Edat Mitjana. Cada llengua nova és un instrument de civilització. Així com en una assemblea és bo d'escoltar les opinions diverses, passa igualment en el món de la cultura, on les diverses personalitats produeixen allò que pertany a tots, que anomenem civilització. Cal només estudiar la psicologia catalana per veure com a la nostra cultura li està reservat un bell esdevenidor. Si som fidels a nosaltres mateixos, darem al món l'expressió d'un matís propi, que segurament ens agrairà.

11 d'agost

He vist Anna, petita i esvelta, frèvola, però una mica solemne, dreta davant la mar. Era a frec de les manses onades, en la llum lunar, aquesta encal-

mada i lenta nit d'agost. Diria que la Lluna té estranyes virtuts purificadores. Tot, sota el seu esguard, és més pur, més dolç i amable. Anna, dreta davant el brillant tremolor del mar, dins el polsim del clar de lluna i les emanacions salobres, era una visió gairebé irreal. Jugava fent sots a la sorra i fugint quan l'onada els anava a omplir. Després s'ha ajagut damunt la flonjor. Tots sèiem o jèiem, presos en la màgia nocturna.

25 d'agost

Una síndria, tallada pel mig, fa com una Lluna roja i humida. Era bell de veure la petita lluna assequible, distribuïda en segments, en bocins, en lluna minvant. I minvava de pressa entre les dents dels amics, de la petita amiga, que duia avui un vestit de color de maduixa, i tenia els llavis molls i la cara encesa. Orgia de fruita! L'efímera lluna roja, el bell astre viu sota la cruesa del llum elèctric, s'anava desfent en una aigua dolça, plena d'esculls negres i brillants. En el gran sol de la canícula havia madurat aquell petit món, havia conservat per a nosaltres una dolça frescor líquida. En un moment en què Anna s'acostava el segment de síndria a la boca, algú l'ha pres per la verda escarrotxa i l'ha mogut, ràpid, pel rostre enriolat. Semblava una flor molla de pluja.

27 d'agost

Anna, al vespre, asseguda al meu costat en la còmoda cadira de vímet, m'ha parlat greument de la mort. «Quan em fico al llit, gairebé cada dia hi penso —deia—. I em sap greu pensar-hi tant, perquè es perden les ganes de tot. Per això sóc tan deixada. ¿Oi que és estrany que, essent tan petita, pensi tant en la mort? Potser és que m'hauré de morir jove.» Ai, adolescent, rosa clara! Heus ací l'ombra, heus ací l'enigma. El puniment és dur, tanmateix: que el llavi humit i la gorja fina i el rostre com una rosa hagin de ser pastura dels verms... *Tu te flétiras, ah mon lys!* Unió de la carn i de l'ànima: en pensar això sembla que una mica de cor se'ns podrís.

12 d'octubre

A Vilagrassa, poblet pròxim a Tàrrrega, han posat la primera pedra de l'escola que ha de construir-hi la Caixa de Pensions. Catalunya viu. Catalunya basteix escoles i biblioteques. Ja s'en podria fer una estadística exemplar.

Malgrat que plouia, tot el poble era a esperar els forasters. Poble gairebé d'un carrer únic. Tot era mullat i ple de fang, un fang obscur, amb aigua tèrbola a les nombroses roderes. Era un carreró amb pendent, i al fons hi havia un arbre verd clar, retallant-se sobre un camp verd fosc i la rojor molla de l'argila; més enllà, llargues corrues d'oliveres i una muntanyola ajaguda sota un cel plomís, de color de desembre. A les altes finestres veia penjolls

d'albergínies que s'havien d'assecar. Banderes catalanes ornaven els balcons. He admirat l'esplèndida portalada romànica de l'església. El campanar és una mica inclinat i té una escala amb els graons empotrats a un dels murs, i, mal units, els graons fan com una escala de teatre o de llegenda. Tornem en cotxe després de la cerimònia. Jo m'enduc el record d'una creu de terme i d'uns camps verds mig-partits per un senderó ben blanc: un paisatge d'una melangia apagada, dolça.

1er. de novembre

Ahir va ploure tot el dia i el cel gris d'hivern perdurà, amb trista monotonia, damunt la ciutat. Quan esperava Miquel, els peus se'm refredaven. ¿Qui hauria dit aquell vespre, dins la glaçada estació, davant els carrers lluents sota els fanals de llum groga, que avui el temps s'hauria tret la vesta grisa i regalimant? La bondat del cel blau i del sol clar d'hivern ens han alegrat el matí. Del tren estant, vèiem la mar ben plana, les barques quietes a la sorra, amb la vela indolent estesa al sol. Hem tornat al vell camí de les vinyes i del bosc avellutat, amb l'escopeta a l'espatlla. Fulles daurades contra el to fosc de la muntanya, coronada d'uns quants pins supervivents. I la sensació tèbia del sol, i camps rojos, i terra flonja de la pluja, que cedeix sota el peu. Els tords s'esmunyen, rabents, entre els pàm-pols cargolats i purpuris. Però en ser al capvespre, la claror és més trista que a l'estiu. Uns ametllers, de gran soca negra, alcen el glauc de les fulles que estan per morir, però el verd és una mica tenyit de

gris i de rosa. Aquest és el pont on sèiem, a l'estiu, amb les noies enriolades. Aquest jardí, ple de fulles mortes, amb una branca d'eucaliptus per terra, furt del vent, és el mateix jardí, pulcre i dolç, on seia amb Anna. Ara fa fred. Al cel net, molt net i precís, brilla un creixent de Lluna i s'encenen les petites i les grans constel·lacions.

13 de desembre

He assistit, a l'Ateneu, a la conferència que ha donat Jules Romains sobre aquest tema: «El sentiment poètic de la vida i la seva expressió moderna.» Hi ha una manera de sentir la vida —ha dit— i d'expressar el contacte amb les coses quotidianes que és essencialment poètica. Davant el mecanisme quotidià ens sentim generalment absorbits per les mil sol·licitacions de l'*actitud pràctica*. Anem seguint la rutina del nostre fer monòton i sempre repetit, i som esclaus dels nostres afers i de les coses insignificants, que ens semblen d'una formidable importància. Aquell home, per exemple, que va de matí al seu treball, fent el camí que ha fet durant quinze anys cada dia, passa sota un rengle d'arbres, camina, gairebé sempre a la mateixa latitud, entre les cases i la via d'un tramvia, però no pensa en res del que volta els seus passos. Recorda que ahir s'oblidà una plica damunt l'escriptori, tem els renys del gerent, veu la seva cara escrutadora, de la qual cal malfiar-se. Víctima de l'*actitud pràctica*, l'home fa com una bèstia que arrossegui un carro, sense adonar-se poc ni molt del paisatge meravellós. Tant és que a banda i banda del camí s'alcin muntanyes

admirables i que les prades riguin, plenes de flors. La bèstia porta un tros de cuir ran dels ulls i camina entre els dos braços del carro, mirant només la franja blanca del camí, lluent dels passos de les altres bèsties. La veritable prova de la nostra decadència i del pecat original és precisament això: l'ànima, oblidant les seves tasques reials, es lliura a l'esclavatge de cada dia. El viure modern, cal confessar-ho, contribueix a l'esclavatge i fa més difícil l'alliberament. Els homes antics que vivien al camp tenien més lleure per a l'esperit i els era més fàcil d'acollir la correntia d'un cert sentiment poètic.

Hi ha, però, moments de gràcia que alliberen l'home de l'actitud pràctica, i donen a l'esperit un contacte més nou i virginal amb la realitat. Una agudització del servatge, una malaltia, un sobtat sofriment poden alliberar-nos. Llavors les coses del món es transfiguren, i l'ànima, rebellant-se contra la xarxa del mecanisme mesquí, que fa de nosaltres uns autòmats de precisió, sent l'encant d'aquelles mateixes coses quotidianes que abans li eren indiferents o menyspreables. El gasòmetre, el cabaret pintat de roig, el pont de ferro, tenen per nosaltres un nou sentit i una claror insospitada. Si la realitat se'ns transfigura en aquests humils abillaments, cal acceptar-la així. No diré que el món modern sigui més o menys poètic que l'antic. Hi som nats, hi vivim, i no podem canviar-lo gaire. No sé si fóra més bonic passar entre els gasòmetres i damunt el pont negrós o bé pels carrers solemnes d'una ciutat medieval, sota una melodia de campanes. Jo no hi puc fer res i he d'acceptar la realitat present, que és l'única matèria oferta a la nostra experiència de la realitat. El sentiment poètic de la vida no és una *evasió* fora de la realitat. La poesia no s'ha de con-

siderar com una droga artificial, preparada per a consolar-nos de les misèries i les trivialitats del viure pràctic. La poesia no és una cambra closa on es crea un món fals d'ensomni. La poesia és un alliberament, és una evasió, però una evasió dins la veritable realitat.

El conferenciant llegeix un bell poema, on es descriu la força del sentiment poètic en un home de ciutat. No hi fa res —diu— que els carrers agitin els seus feixos lluminosos, ni que l'estació m'eixordi amb mil sorolls diversos. Jo no veig sinó

*aquesta branca
que fa un senyal des del cel.*

Aquesta evasió és, al capdavall, un misticisme. La relació directa, plena d'emoció i d'amor, que s'estableix entre l'ànima i el món. El fruit d'aquesta emoció és una poesia pura, que troba la seva matèria en la realitat present. Aquesta poesia de *descobriments* no cerca el motiu del seu cant en èpoques antigues i països llunyans, mig irreal o de llegenda, com fa la poesia artificial. No pot acceptar l'ornament i la fórmula literària, perquè el poeta sent la necessitat de dir amb puresa el seu cant i la seva nova emoció davant del món. Ha d'acceptar l'ordre natural i no l'ordre imposat. Així les paraules resulten musicals —la música és sempre indispensable a la poesia—, però no cal que s'ajustin a formes preestablertes, car ja duen la música pel fet de ser un descobriment directe de la vida per l'esperit.

1920

4 d'abril

«*Nous avons voulu faire du vivant*», deia un historiador francès al pròleg d'un dels seus llibres. Joaquim Folguera ha reeixit també a fer una crítica àgil i viva.

M'han dit que, en certs estudis superiors d'exègesi que es fan a Roma, fins quan el text estudiat regalima d'emoció poètica i sembla que hauria d'encomanar-se a l'investigador una tendència a la imatge o un cert deseiximent de l'austeritat crítica dominant, el criteri inflexible s'imposa sempre. El concepte que ha orientat *Les noves valors de la poesia catalana* és ben diferent. «Poseu la unció de la imatge damunt de la idea», deia Rodó. Folguera, per definir millor una personalitat poètica o el matís d'una personalitat, acut de vegades a una imatge graciosa i lluminosa. Així, parlant de Maragall, observa «que de la seva poesia en pengen unes falzies melangioses i fines, un degotall indissimulable que és el seu barcelonisme».

7 d'abril

Glicines, roses, lilàs. Només d'anomenar aquestes flors, ja fan una música d'abril, ja ens duen un alè fresc de primavera. Veig les roses a un pati veí, on fan fines garlandes, combinant-se amb les fulles noves. Són unes roses de color crema, petites, essencialment abrilenques. De vegades la seva imatge s'emmiralla en un cossi de zinc, ple d'una aigua immòbil, que barreja les roses amb el cel blau o amb fragments d'un núvol que passa. En aquest mateix pati hi ha també un lilà, però és blanc: no cal parlar-ne perquè és d'aquells que no plauen a Francis Jammes. En canvi, el «lilà lilà», com diu ell, és una delícia. En un pati més llunyà, en vetlla un vora un galliner hòrrid. Avui he tingut a la meva taula un ram d'aquesta mena blavenca, vingut de Cabrils, terra florida. Fa una olor tímida, i, entre les fulles perfectes, els raïms moradencs em recorden Pomme d'Anis o Clara d'Ellebeuse.

He vist la glicina florida guarnint la reixa de l'última casa d'un bell passatge que dóna al carrer de Clarís. Del tronc serpejant i adust pengen les flors arraïmades i les fulles tendres i frèvols, com temoroses de fer-se grans.

11 d'abril

La ciutat és una mina d'espectacles inesperats. Aquesta tarda, després de llegir versos nous i antics —recordo unes melodies nòrdiques de Leonart i uns graciosos octosíl·labs de Miquel dels Sants Oli-

ver, on un seguit de noms exòtics es conjuguen en difícils rimes—, anava amb en Font, en Capdevila i en Tobella en direcció a la Diagonal. Feia una tarda tranquil·la i al cel pur hi havia algun núvol daurat pel sol. De sobte, hem sentit el bronzir d'un aeroplà. Trencant una vegada més, davant les meravelles de la Ciència, les normes civils, hem badat contemplant l'ocell seguríssim i brogidor. Però tot d'una veiem que llança una cosa. Aquella cosa es desplega ràpidament i es converteix en un paracaigudes, amb un punt negrós allà on s'acaba el cordam: un home! I va caient, caient des d'aquella altura fantàstica. El vent el mena, oh sort!, cap allà on som. Es torna aviat més concret; ja el tenim davant nostre. I cau, amb gran suavitat, al terradet posterior d'un principal, a la casa que tenim enfront. De tots indrets acut la gent. L'heroi surt, somrient, a la tribuna, i una ovació eixordadora recompensa la seva ardidesa. La gent d'aquell pis també somreien, amb una mena d'alegre orgull. Hi havia una noia molt bonica, amb trenes rosses una mica desfetes i un admirable jersei blanc.

10 de maig

Ens hem llevat de bon matí i hem sortit cap al camp quan tot just apuntava l'alba. De primer anàvem per un camí vorejat, a una banda, per un marge de pedra seca i que travessava oliverars immòbils, on els rossinyols trenaven les seves melodies d'amor i d'oblit. Els blats omplien l'aire pur de la seva aroma. El cel, on la llum avançava tímidament,

prenia exquisides transparències, on es desplegava la delicada gamma de colors que anuncien el dia. Després el Sol, precedit d'un groc intens, ha anat sortint de les muntanyes blaves. A contra-sol, els blats i el Sol feien una sola llum rossa. Més enllà, he vist un altre camp, molt verd i frescal, i al cim de cada espiga brillava una gota de rosada. De tant en tant, emergia de les verdors del blat un pollancre dret i fi o bé un arbre corbat de vellesa. Hem caçat les guatlles amb botet i filat. S'acostaven impel·lides per llur passió amorosa, i quan la guatlla s'apropava al seu destí fatal, vèiem com s'anaven movent les espigues. He collit lligabosc, que començava a florir. Entremig del blat, la policromia de flors era abundosa.

23 de maig

A can Prats, de Ribes, fa una sensació deliciosa el soroll constant de pluja que hi mou el riu, lliscant a frec dels murs de la casa. Del balcó estant, que dóna al riu, es domina, enllà de conreus verds i boscos d'un verd més fosc, la massa solemne del Taga. És un paisatge fresc, com el de certes valls suïsses. El camí de Ribes a Queralbs —que vam fer en una còmoda jardinera— és molt variat. Va vorejant el riu, vigilat sempre pels arbres que solen créixer vora l'aigua.

En la llunyania s'alçaven les masses fosques del Pirineu, amb llenques de neu i flocs de boira. Les muntanyes més pròximes són totes grogues d'una ginesta que fa una flor inodora i petita. Queralbs —color de plom i de coure—, damunt un seguit de feixes, és l'últim lligam entre els homes i «les grans

serres desertes». He visitat la casa d'en Titó, l'home que ens ha acompanyat amb el matxo fins a Núria. Des de Queralbs hi hem estat tres hores. La Cua de Cavall, que baixava molt plena, fa una gran impressió. Mirant de prop aquell salt d'aigua, sentint a la cara el fresc ruixim, un se sent petit dins aquell brogit de tempesta. L'ímpetu constant i furios de l'aigua produeix com unes cristallitzacions que constantment es renoven.

24 de maig

Les enormes muntanyes són de tons molt diversos. Hi ha tota una gamma de colors metàl·lics i uns verds d'intensitats diferents. Com hi escauen els avets! Diu que les allaus, a l'hivern, en fan gran destroça. A les vores del riu hi ha ara els arbres morts, ben pelats, que tenen un no sé què de desferres humanes. Després de l'última recolzada del camí pedregós, la Vall de Núria, quan la tarda declinava, és una visió tranquil·la i dolça. Jo imaginava un paratge trist, però en aquells moments no ho era gens. A tot volt, el Sol posava als cims una claror daurada.

Travessant el Bosc de la Mare de Déu, hem arribat a la carena. En Joan Botey i jo, per una sort inexplicable, hem pogut tirar a un isard. És emocionant de veure córrer aquelles bèsties elegants i agíllsimes. Quan s'apagava el capvespre, m'he quedat una estona aturat, a mig aire de la muntanya. El gran cel amb una Lluna pàl·lida al mig, la vall verda amb les cases, voltada de muntanyes netes de boira,

tenia la simplicitat d'una pintura japonesa. Però quina grandesa, Déu meu! Les aigües de les congestes, que no deixen el riu, fan un brogit incessant en la gran pau i el silenci.



1921

25 de març

Mai no havia assistit a un acte litúrgic tan solemne com el d'avui. Era a la catedral de Girona. El *Passio*, amb la col·laboració d'un cor que entona la part del diàleg corresponent als jueus, té un més viu dramatisme. La llum era dolça, filtrada pels vidres verds, blaus, rojos, morats, i trencada pel bosc de columnes que volta l'altar major. Damunt el sepulcre de Ramon Berenguer *Cap d'Estopa* queia un raig de sol ample i pàl·lid, que il·luminava el cos del cavaller, ajagut amb les mans damunt l'espasa.

En sortir de la catedral, he saludat Maria-Teresa Murtra, una deliciosa torroellenca de quinze anys, que vaig conèixer l'estiu passat. Al vespre hi ha hagut una processó més severa i interessant que la d'ahir. No hi havia cap «misteri» pintoresc. Tothom duia vesta. El sepulcre de vidre, amb el Crist jacent, impressiona. He anat una bella estona amb Maria-Teresa, qui m'ha preguntat per en Gassol. Diu que demà al matí, ai, ja se'n torna a Torroella.

Hem passejat, en Bofill i Ferro, en Llates i jo pel bell carrer de Ganduixer; era una mena de deambular estrictament poètic. Feia un capvespre ben primaveral: posta color d'acer, amb muntanyes fosques a contra-cel. Es destacaven precisos els arbres i les cases de la carena. Tot d'una hi ha uns camps d'un verd obscur, algun arbre florit i un cantusseig de granotes: són tres elements d'intensa ruralia. I aquelles glicines del carrer de Ganduixer! A l'angle d'un jardí n'hi havia una extraordinària tofa. «Com si haguessin nevat glicines», deia en Bofill. N'hem aspirat l'aroma i hem estat una bona estona contemplant-les. En Llates observava que no llancen un perfum seguit, sinó en alenades, com en una respiració. «Fan una olor imprecisa —deia en Bofill—, però que dona una certa embriaguesa.» A mí la delicada i olorosa bellesa d'aquestes flors em fa una impressió de cosa pagana. Un encís paradisiac, però d'Olimp pagà. Un s'imagina uns pòrtics de temple grec, tots decorats de glicines, i unes deesses coronades d'aquests meravellosos raïms. Hem seguit el dolç carrer, mirant els jardins i les cases, i aquells àlbers amb delicades fulles d'argent, a les quals la llum dels arcs voltaics donava coloracions exquisides. Hem vist un arbre japonès, amb les branques guarnides de flors morades. I hem vist, sobretot, la casa on viu Clara, i el seu jardí i la porta sota un arc de flors.

13 de maig

He pujat per la riera, a peu. Hem travessat camps de blat, perquè hi ha moments que baixa massa aigua i la riera sembla un riu. Com que hi ha hagut tantes pluges, l'aigua brolla arreu amb una abundor gairebé pirinenca. És agradable de sentir aquest so gentil, mentre un s'acosta a l'encís verd i florit del poble, recollit com un verger. A l'entrada de can Costa hi ha una acàcia molt esvelta, amb llargues branques caigudes com en un gest de lassitud. Hem passat també vora unes vinyes: ¡quina tendresa, aquests pàmpols d'un glauc exquisit, amb fines venes i un vellut clar i intacte! Al jardí de casa hi ha les clàssiques garlandes de roses. I a l'hort les roses te totes esbullades, amb un to gairebé llumínic entre les blavors de cap al tard. També, com cada maig, se senten els rossinyols, de melodia apassionada, abundosa. I aquesta intensa olor dels tarongers! Pels caminets de l'hort hi ha tot de pètals d'aquesta flor nupcial, on tota la primavera es concentra. Aquesta primavera, Déu meu, tot això té per mi un altre llenguatge. Arribo àvid del repòs perfumat, però hi ha un punt de desolació al fons d'aquesta calma acollidora, sota aquests arcs gentils, sota aquest cel on brilla, mig velada, una petita Lluna nova. I això, aquesta ombra interior, no és pas *de la littérature*! ¡Oh clara figura amb nimbe d'or... Com és buida de tu aquesta companyia perfumada! I com jo mateix em sento buit i sol!

17 de maig

De la tartana estant veia el cel trist, amb unes boires baixes a muntanya. Era una grisor plomissa damunt la verdor misteriosa del cap-tard. És deliciós aquest fons de verd esfumat enllà de la carretera. Ha sortit la Lluna. Damunt el cavall blanc passaven les ombres dels arbres. Ran dels murs de can Malagrida l'olor dels tarongers és intensíssima. Pel ramal hi ha tillers i castanyers d'Índies florits. En passar-hi, un té una sensació primaverat de frescor, de perfum, de cosa pura i flonja.

En ser al poble, he mirat el cel: era tot serè, amb unes estrelles blanques. Fa una Lluna clara. El meu gos m'ha fet una rebuda efusiva. Estic trist. Totes aquestes coses delicades i amables, tots aquests perfums i aquestes ombres suaus, susciten implacablement la meva tristesa. Ara he obert la finestra. Damunt la casa d'Anna, ran mateix de la teulada, brillen dos estels molt clars. No se sent cap rossinyol. L'eucaliptus s'enfonsa en el blau i tot el jardí és blanc de lluna.

22 de maig

Cap al tard he arribat a Premià, a aquella hora en què els colors es conjuguen amb més harmonia, quan les vinyes semblen més clares damunt la terra vermellova; a l'hora en què els pins, sota el verd més clar que hi ha a la part alta de llurs copes, tenen un to ombrívol i avellutat i s'ajunten i es confonen suaument. En ser a casa, m'he posat un vestit camperol i amb el gos he anat carretera enllà. M'he

assegut sota els pins i he contemplat llargament el paisatge a la llum indecisa, sota un cel ben serè, davant la mar; tot d'una, entre entonacions opalines, n'ha sortit, rodona, una gran Lluna de color d'or vell. He seguit una rasa, fresca de pluja, entre les vinyes immòbils. He contemplat la Lluna entre els pins. He resseguit els mateixos camins on, ara fa un any, vaig collir flors d'acàcia per a Anna.

Ara estic commòs, meravellat. Quina nit de maig més pura! Després d'aquests dies de temporals i de núvols, aquella llum, aquesta Lluna claríssima són com un tast de paradís. La Lluna idealitza els colors, les formes, els perfums. Les cases tenen un to blanc, com vistes en somnis, i amb ombres contrastades. Es veuen les muntanyes, amb masses de boscos, i la carena destacant-se netament del cel translúcid i blau. Veig el jardí, les acàcies, el tifler, l'eucaliptus amb el tronc blanc, tot tan quiet dins la puresa nocturna. I, emergint de la puresa nocturna, el cant intermitent, apassionat, d'un rossinyol. Oh primavera, quina pura beatitud! La casa d'Anna és tota blanca del clar de lluna. Finestres closes, damunt els arbres del meu hort. I el rossinyol, i un murmurí d'aigua sota els arbres.

10 de juliol

He passat el dia a Caldes. El Vallès fa una impressió de fertilitat, una sensació terral intensa. Sota el sol batent s'exhala aquella olor característica dels camps i de les vinyes. No té, però, la monotonia de les grans planures: hi ha muntanyes i pujols que endolceixen el paisatge. En aquest temps,

fan goig, als camps de rostoll, les garberes tan polides i ordenades. Una garba és com un símbol meravellós, d'una bellesa suau i madura.

En ser a ciutat, m'ha turmentat aquella sensació estranya i terrible del límit (que ja feia molts anys que no m'assaltava). És una mena de desig indefinit, i aquest epítet, que podria suscitar evocacions de literatura decadentista, és d'una exactitud absoluta. Una sensació moral i física d'empresonament. Pensar que un va a tancar-se dins la cambra fa una mena d'horror. Ve com una passió de fuga, de llançar-se dins un món de vida nova i intensa. M'ha calgut reaccionar vivament i sotmetre'm. M'he confinat vora el llum i els llibres, he acceptat aquella companyia que m'és, normalment, freturada i deliciosa.

12 de setembre

Hem sortit a les quatre de Barcelona, Francesc Moragas i jo, en el ràpid d'Hendaia. Ja no hem pogut trobar bitllet per al vagó *sleeping*. Hem mirat d'obtenir una zona màxima de territori per a assegurar la comoditat del son. En aquests viatges llargs es desperta una mena d'agressivitat gairebé primitiva. Hi ha qui simula trobar-se malament, intentant d'assegurar la base física d'una bona dormida. Nosaltres hem tingut una sort excepcional: durant tot el camí, ningú no ha vingut a compartir el nostre departament, que ha pres un cert aire de domesticitat tranquil·la.

Hem sopat després d'arribar a Lleida. Després he estat llarga estona contemplant la nit, enllà de

les grans planures aragoneses. Feia un aire fresc; una Lluna clara coronava la simplicitat i la monotonia del paisatge nocturn. ¿Per què he pensat, davant d'aquella nuesa nocturna, en el munt desordenat de ruïnes que hi ha ara dins de mi? Lluny de tota cosa habitual, l'evocació vaga i genèrica de la meva amargor m'ha anat empresonant com una boira. M'he tancat. He apagat el llum. Ens hem adormit, amb una relativa placidesa, dins el bressoleig interminable.

13 de setembre

Quan ens hem despertat ja viatjàvem per Navarra. Feia un matí clar. Planures enllà, el tren corria segur i lleuger com una joguina. Hi havia homes i dones treballant als conreus. El camí des d'Alsà-sua a Sant Sebastià és d'una frondositat deliciosa. Sortint de l'estació, la ciutat ja fa una sensació intensament europea —francesa, precisant més—. Té la polidesa i l'esplendor característics de les ciutats de luxe. Hem vist la magnífica badia i el passeig on uns pins de jardí, de copa baixa i plana, fan com un dossier de mussolina verda i elegant. Tot és ordenat, ric i confortable. Es veu un públic cosmopolita: velles dames franceses amb vestit lila i ombrelles d'un blanc esclatant; angleses de cara ridícula, amb vestits policroms que escaurien meravellosament a una beutat jove; altes dames escardalenques, amb uns ramadets de gossos alemanys i xinesos... Hem dinat a l'hotel «La Urbana», a la plaça de Guipúscoa, una plaça amb grans voltes i un jardí central tot ombrívol, en una compacta harmonia d'oms, mag-

noliers, pivets i palmeres. L'aire feia una olor fresca i marina. Hem vist el port i el poble de pescadors, el bulevard i els ponts sobre la Ría. La ciutat té gràcia i polidesa, una fulguració tranquil·la. Fa agrair les delicadeses excepcionals de la naturalesa i els refinaments de la civilització. A mitja tarda hem pres el tren i hem arribat a Bilbao a les nou del vespre.

14 de setembre

El camí fins a Bilbao també té el seu encant de paisatge frondós i fresc: recorda una mica les terres de Girona. Sortint de Sant Sebastià, un pensa de seguida en certs racons olotins. Es troben molts pobles. Les cases (i això ho he observat també a Biscaia), tot i essent d'un mateix estil, tenen una notable diversitat d'estructura i color. Les barbicanes sortides, els suports o bigues de fusta i els travessers que fan, juntament amb els balcons, un element decoratiu, són un conjunt agradable. S'entra a Bilbao passant prop de la Ría. Travessant el pont de l'Arenal, a la nit, un rengle de llums que brillaven a la carretera d'Arxanda augmentaven, amb llur misteri de constel·lació, el prestigi de la que era per mi una gran ciutat inconeguda. Avui hem tingut sessió amb el ministre de Treball. Després hem visitat les immenses dressanes de «La Constructora Naval»: unes grans acumulacions de màquines, calderes, bucs de vaixells en construcció, àncores com monstruoses estrelles de mar, turbines en elaboració, que regalimaven un oli color d'or tèrbol. Una d'aquestes enormes acumulacions industrials gaire-

bé sobrehumanes, és a dir, inhumanes. Hem dinat al «Club del Abra», refinadíssim, i hem menjat amb un ritual gairebé principesc.

15 de setembre

El Club del Abra, situat ran mateix del mar, amb vistes al port i a les costes de Portugalete, té tot el confort i la modernitat elegant que plau a això que en diuen la *high life*. Grans sales de ball, indrets per als fumadors, sales de joc... Per les finestres del menjador es domina tot el port, amb la mar plena de ioles i balandres. Hi ha, a cada banda de les finestres, unes cortines vermelles i al mig una fina cortineta de color crema, que, com diu Xènius, «dolcifica» la claror. Els cambrers van amb una indumentària de la més puritana etiqueta. Ens van servir, durant el dinar exquisit, una beguda de fruites: llimona, préssec, maduixa i raïm.

Avui ja començo a conèixer Bilbao i a apreciar els seus trets més característics. És una ciutat que, al costat de la seva poderosa energia industrial, posa els refinaments i el confort d'una mundanitat delicada. Hi ha molts cafès, decorats amb un gust molt modern i amb una mena d'austera riquesa. L'espectacle de la Ría és interessantíssim. Això de veure, al cor mateix de la ciutat, entre els grans edificis i el fluir de la gent, un estol de vaixells de gran tonatge, és d'una originalitat excitant. La Ría és l'espectacle del port barrejant-se amb la vida íntima de la ciutat i allargat fins a una extensió considerable.

16 de setembre

Ahir, amb el senyor Moragas, vam anar al barri de cases barates que ha construït l'Ajuntament. En diuen Irala-Barri. Després hem pujat al santuari de Begonya. Poc abans d'arribar-hi, del tramvia estant, es veu un cementiri bastant romàntic, amb moltes creus plantades per terra, entremig de l'herba. Més enllà prospera un bosc de roures que té una mena de fredor hostil. Al costat del santuari hi ha uns claustres de voltes baixes i feixugues, com de celler; i d'allà estant es veu el panorama de Bilbao, una mica gris entre muntanyes altes.

Per a la Setmana Social de Previsió, que és l'objecte del nostre viatge, la Diputació biscaïna ens ha cedit un departament al «Palacio del Señorío», un edifici majestuós, però d'un estil una mica enfarfegat, mancat de gràcia. Tenim dues mecanògrafes a les nostres ordres. Una d'elles és bonica: sobretot té uns ulls negres molt interessants, amb llargues pestanyes meravelloses. És freda i gairebé brusca. De mica en mica he anat descobrint que té una certa manera de mirar —amb els ulls mig closos, però d'expressió més intensa— que, a moments, la fan encantadora. És una noia impermeable a la ironia. Té un caient melangiós: totes les noies d'ací tenen un aire enèrgic, fred i inclinat a la melangia.

17 de setembre

Aquests dies, abans de dormir, continuo llegint les converses de Goethe. A moments em sento tan interessat per aquests col·loquis serens, que em

sembla establir una mena de contacte íntim amb el medi que els volta. Em sento com dins el ritme plàcid i burgès d'aquella vida a Weimar. Gairebé igual que si, entre Goethe i Eckermann, vora una llar encesa, dins una cambra còmoda i tebiona, jo fos un nou i silenciós interlocutor.

Avui, al migdia, he gaudit, amb voluntat sibarítica, tot l'encís del cafè «Nervión». Còmodament assegut al sofà de peluix morat, contemplava l'espectacle de la Ría (grues, barcasses, vaixells, greu so de sirenes, blancor d'escuma entre el verd fosc de l'aigua) i les arbredes de l'Arenal, amb les cases llunyanes enfilades cap al cantó de Begonya. Un quintet interpretava melodies de jazz. Aquests balls moderns, que ens vénen de l'Amèrica del Nord, trobo que són com un símbol de la civilització d'ara. Tenen, sota un ritme salvatge i primitiu, una inconsolable melangia. Expressen el nerviosisme de la nostra època i la seva hipersensibilitat malaltissa. Potser deriven en gran part de la música africana, però recordo que en Bofill i Ferro hi veu també influències d'Orient. «Totes les civilitzacions en descomposició —observava— tendeixen a acostar-se a l'Orient en allò que té d'excitant i morbós.» Però els sibarites bilbaïns han trobat una bona fórmula per atenuar l'embriaguesa de la música amb l'aire fresc del «Nervión», cafè admirable.

18 de setembre

A quarts de deu hem sortit de la Diputació. Formàvem una caravana de quinze cotxes. Les carreteres d'aquest país, de les quals m'havien fet grans

elogis, són realment extraordinàries: fins a 10 kilòmetres de Bilbao estan asfaltades i arreu són ben lliures. A l'entrada de cada poble hi ha un rètol de ceràmica: les lletres blanques sobre un fons blau fosc. Tot fa una sensació molt europea de riquesa i de bon govern. (El «concert econòmic» implica una autonomia efectiva d'aquest país, on les diputacions tenen grans superàvits). Ens hem aturat a Amorebieta i, en arribar-hi, han esclatat pel cel uns alegres coets. Hem visitat l'edifici de la Diputació, on hi ha instal·lada la sucursal de la «*Biskai-Erasketxea*» (Caixa d'Estalvis Biscaïna). És un casal on l'arquitectura indígena agafa una especial grandesa i refinament: té quelcom de castell i de *cottage*.

Hem arribat a Gernika i hem vist la «Casa de Juntas», tota voltada de jardí, amb grans oms i eucaliptus. Les antigues lleis o constitucions de Biscaïa —«*Bizkaiko lege zarra*»— eren d'una puresa democràtica absoluta. Els ajuntaments, elegits directament pel poble, elegien la «Junta» o Govern del país, que podien destituir lliurement, ja que el seu poder era responsable i temporal. Aquestes constitucions o «furs» van durar nou segles, fins al 1839. Eren, doncs, una fórmula democràtica de les més antigues d'Europa.

19 de setembre

A Gernika vam veure el famós roure sota el qual es reunien les Juntas. Només en resta el tronc mort, tot corcat, que conserven dins una gran vitrina. Hi ha, prop del lloc on s'alçava l'arbre tradicional, un roure, ja força corpulent, tany esponerós

del roure històric, i un planter de petits rebrols, néts i besnéts gloriosos per llur ascendència, que creixen destinats a les colònies basques d'Amèrica. També vam veure l'arxiu, on es guarden les Lleis de Biscaia, i vam continuar l'excursió fins a l'illa de Txatxarramendi. La volta un bell paisatge marítim, dins una gran badia, on la Ría desemboca. A la costa, muntanyosa i verda, hi ha una densa vegetació d'alzines i brolla. Després de dinar, ja hi havia la pleamar i tota l'illa era voltada d'aigua. Balandres blancs, amb mariners blancs i noies blanques solcaven l'aigua resplendent. Les ones del Cantàbric són ben diferents de les de la nostra mar. Formen línies perfectes de mig kilòmetre de llargària: una mena de columna mòbil i regular d'escuma. Avancen successivament i calmosament, com en ordre de batalla. Txatxarramendi fa una impressió de grandesa si un recorda, per exemple, la polidesa més preciosista de les platges de Santa Cristina de Lloret, però ací he enyorat la majestat graciosa dels nostres pins.

Vam arribar a Gorlitz cap al tard. L'aigua tenia matisos de verd clar i d'òpal. El Sol roig es ponía sota uns núvols horitzontals. El sanatori per a infants tuberculosos és admirable. Costa a la Diputació de Biscaia més de quatre milions i mig de pesetes cada any. És perfecte. Els infants ens somreien dins els llitets blancs, des d'on prenen el sol tot el dia. És emocionant de veure tota aquesta ciència refinada i majestuosa al servei dels petits malalts. Jo pensava: tanmateix som a Europa!

Avui hem dinat al «txacolí» que hi ha al cim de la muntanya d'Artxanda, que ve a ser com una mena de Tibidabo bilbaí. Els «txacolíes» són unes tavernes on es pot menjar agradablement, bevent-hi el vi indígena que els dóna el nom. Aquest «txacolí» d'Artxanda té la forma tradicional de les cases de camp del país, amb escales i baranes de fusta de noguer, una gran llar central de pedres rústiques i dues terrasses superposades, des d'on es domina tota la ciutat. Hem dinat en una d'aquestes terrasses. Els famosos «calamars en la seva tinta» són, realment, un bon plat. Però el «txacolí» és avorrible. El tipisme, en principi, sempre m'inspira una certa prevenció. En honor al tipisme, un ha d'engolir de vegades coques insípides, tortells amb arengada, etc. El «txacolí» ve a ser allò que a Catalunya en diem «vi verd» o «vi trencat»: un vi fluix, amb un bon punt d'agre. I ací, ai, tothom el celebra. Jo enyorava el vinet clar deliciós de les «Bodegas Bilbaínas».

Hem contemplat llargament la ciutat. Un diputat biscaí, que ens acompanyava, ha observat amargament: «Mireu: això sembla una ciutat morta! No es veu moviment pels ports ni pels carrers. No ho havia vist mai en la meua vida. De tant que han apujat l'aranzel, ara no hi ha tràfec ni renda duanera.» I després afegia: «Però, malgrat la crisi, no hi haurà cap fallida ni passarà res.» Aquest diputat era com un símbol de la mentalitat biscaïna.

1922

1 de juliol

Heus-me ací, doncs, una mica a la recerca del temps perdut. Tinc moltes notes per transcriure i per completar, però hi ha, malgrat l'esforç que faci, una gran part de pèrdua irremissible. No em cal, sigui com sigui, aturar-me massa a mirar enrera. Però el cert és que he deixat d'anotar moltes coses interessants a les meves llibretes: coses tan interessants i intenses com les converses d'en Carner durant les seves breus estades a Barcelona, les vivíssimes suggestions de lectures tan memorables com *L'etern marit* de Dostoievski, els fins assaigs d'Arnold Bennett i algunes obres dramàtiques de Bernard Shaw i de Yeats... I també s'han esvaït en la buidor del temps les meves èpoques angunioses, i la meva única visita d'aquest hivern a Anna, i la troballa, per atzar, a l'atri d'aquell temple mataroní de Santa Maria... I, encara, una visió hivernal de Sitges, i una missa al cor de la basílica de Sant Joan de les Abadesses, amb uns llumets grocs a l'altar, dins aquella gran tenebra glaçada.

2 de juliol

He anat a Santa Coloma de Farners amb els senyors Moragas, Ventosa i Calvell, Juli Vila, doctor Ricard Aragó i el company Lluís Solà. El Vallès és una terra realment agradable. La distribució de les muntanyoles, entre el pla i els conreus, dóna una gràcia molt viva al paisatge. Ara ja som a l'època de l'or clar i dels verds tendres. El rostoll és tot brillant, just després de la sega, i el flotons d'arbres decoren els camps amb notes de maragda tornasolada.

Santa Coloma és una vila atractiva. A banda i banda de carretera hi ha uns rengles d'arbres espessos, i més enllà les muntanyes, plenes de roques, d'alzines baixes i d'abrulls. Hem dinat a «cal Bou». Hem begut aigua «picanta». Un farmacèutic local, conegut d'en Ventosa, ha repetit totes les facècies habituals sobre el tema de l'aigua carbònica. Hi ha tres coses al món que inciten l'home corrent, *the plain man*, fatalment, a la facècia. Són: els nuvis, les aigües minerals i la poesia.

Mentre ens esperàvem a l'estació, hem fet conversa amb en Ventosa, que és un home d'aparença sanguínia, però fred i segur de si mateix. Ens deia: «Aquesta és una norma política a seguir: un favor que un faci a la gent, no te'l retreuen; però un greuge, no te'l perdonen mai més.»

20 de juliol

Ara he anat a caminar, sota el gran cel ple d'estrelles, en la profusa companyia vegetal, en la nit .

immòbil, fresca i suavíssima. Tinc l'agradable sensació del Premià autèntic, del paisatge estival, tot verd i flonjo, de la pau viva del camp, viva amb Anna, viva amb la intensitat de la seva presència.

Del meu terrat estant, sota les carenes precises, davant un cel desmaiàt i florit, he contemplat, amb aquell bri de ritus romàntic, la casa d'Anna. Porta closa, finestres closes i un arbre jove, immòbil, primaveràl, davant la porta. Pensava: demà hi haurà claror i brogit dintre de la casa, i l'entrada resplendirà a través dels arbres de l'hort. I sotjaré com avui, però no a través dels records, ni entre boirines d'una recreació imaginativa, sinó realment, en el món, davant meu, sotjaré, veuré Anna.

Aquest poble esponjat de verdor, colgat d'estrelles, acompanyat del flauteig dels gripaus i del lleu brunzir dels insectes nocturns, ara em fa una sensació de polidesa i de calma. La nostra casa és neta, emblanquinada de fresc. El vell eucaliptus s'alça, voltat d'estrelles. He collit unes flors de gessamí, tan oloroses com la gardènia. No sento cap nota anguniosa d'elegia. Avui la vida em sembla un oasi tranquil.

21 de juliol

Així que he arribat —després de contemplar l'ample paisatge de conreus dins una finíssima calitja blava i de passar ran del mar alegre—, he mirat, des de la finestra de la cambra, la casa d'Anna. No s'hi veia ningú. Tot era clos, encara. Havia comptat les hores en va.

He passejat per la carretera i pel bosquet amb

la meva mare. Les primeres ombres anaven envaint la gran verdor del voltant, la dolça pallidesa marina. Brillaven, dispersos, uns estels clars, vivíssims. Se sentia el xerric persistent dels cadells, i les granes feien, en algun safareig llunyà, els seus llargs comentaris.

25 de juliol

Ahir al vespre, tot just arribat al poble, vaig anar tot sol al bosc del cementiri. Assegut al marge de la carretera nova que travessa el bosc, contemplava l'esvaïment suau del capvespre i l'arribada de la nit. Quan encara hi ha una claror tènue, ja se sent el cant dels grills. Després, ja esborrat el verd clar de les vinyes i el verd fosc dels arbres, es fa un gran silenci. Suraven pel cel filagarses de núvol. Feia un vespre humit. La soledat i un tedi estrany em van embolcallar lentament com una boira.

Avui, en canvi, ha fet un dia claríssim, fresc i assolellat. La mar tenia un color blau fosc, unit, amb un horitzó extraordinàriament precís. He seguit una estona al bosc. La mar, vista entre les columnes simètriques dels pins i sota les copes alegres, més enllà del paisatge clar, era una limitació brillant, magnífica. He continuat la lectura de *Cèsar i Cleopatra*, de Bernard Shaw.

1 d'agost

No l'he vista, abans de sopar. Després hem sortit junts la família d'ella i nosaltres. Anna duia un ves-

tit blanc. Feia lluna. Era una nit encalmada, càlida, immòbil, sense un alè d'aire. La Lluna era voltada d'un halo groguenc. Al cel suraven unes boirines tènues. Tots plegats, carretera enllà, fèiem un passeig lent, una mica ensopit. Jo no he parlat gens amb Anna. Fins m'ha semblat que ella defugia contestar les preguntes que jo feia impersonalment. No ens hem dit gairebé ni una paraula. De tornada, ella anava del braç de la meva mare i amb la petita Lluïsa. En la llum pàl·lida, es destacaven les trenes damunt la blancor del vestit. Gairebé no li he vist la cara. Hem reposat una estona seient al pont, vora les vinyes.

8 d'agost

Abans de sopar he anat a casa de la meva cosina Josefina, on hi havia Anna i la seva família. Anna, sota la llum intensa, era blanca, rosada i daurada. I després quina nit d'argent! Sereníssima, dolça, madura. Carretera enllà i pel camí del bosc jo anava prop d'ella; sovint, al seu costat. Ens hem quedat una estona contemplant, lluny, Barcelona i admirant la nit. La mar era brillant, però plana, immòbil. Es veien enfilalls de llums trèmuls, palpitants. Jo seia al costat d'Anna. Comentàvem el paisatge. «Mira quina estrella més clara» —m'ha dit. Hem parlat dels astres, de la mort. Anna era dolça, amb aquella veu deliciosa, una mica nasal, tan de col·legiala. Em parlava naturalment, dolçament, sense defugir-me. M'ha contat la seva anada a la cartoixa de Montalegre. «Els frares van tots blancs» —deia. M'escoltava, dialogàvem. Ella era ben blanca al clar de lluna.

28 d'agost

He anat al Casino. Un grup d'adolescents jugaven sorollosament a fet. Anna hi era. Corrien, xisclaven, reien. Ella amb la seva peculiar contenció en el moviment, era exquisida. Les trenes se li han anat desfent, s'han tornat uns dolls lliures de color d'or vell, magnífics. No ens hem dit res. S'ha anat congriant dintre meu una mena de boira anguniosa. Una sensació amarga m'ha anat envaint. He sortit amb ells. Anna anava més endavant. Feia una nit clara, amb celístia. Els meus sentiments flotaven, somorts, opacs; sentia adés com una freda rancúnia, una vaga desolació. Després em venia un assemenament resignat, com si el cor, silenciosament, recobrés una vitalitat perduda. He pensat en les tempestes a muntanya. També cor endins es congrien, de vegades, temporals súbits, absurds.

30 d'agost

El temps ha canviat. Hem entrat ja en un règim de setembre. Aquest matí l'aire era diàfan. Les llunyanies eren extraordinàriament clares i precises. El vent era fresc, amb la primera sensació tardoral, exquisidament rejuvenidor. He anat i tornat en el *Hudson*. Al vespre, a ponent, el cel era verd clar, amb alguns fins estratus de plom i tres estrelles d'or, plàstiques, enormes.

17 de setembre

El vespre he anat a casa d'ella. M'estava al vestíbul, parlant amb el seu cosí, i ha baixat Anna. M'ha dit: «Hola!» en el to dels dies hostils. Duia un vestit blau fosc, color d'aigua profunda, amb mànigues llargues, negres, medievals, i uns ornaments també negres, com unes breus estalactites misterioses sobre el blau pregon. Formaven el cinyell unes flors dels mateixos colors: blau i negre. Era com una petita fada vestida amb bocins de tenebra, amb filargues de cel nocturn... He sofert veient ballar Anna. Em sentia esquinçat, atuït, dins aquell petit món brogidor, resplendent, que m'arrabassava, com si fos per sempre, l'Anna íntima, l'Anna suau, l'Anna solitària.

23 de setembre

Com que avui era el sant de Tecla, així que he arribat he anat a can Vila. Manuel Marí i Maria-Rosa maquillaven les noies que havien d'anar al ball. He baixat al jardí. Des d'allí veia el portal del saló tot il·luminat i l'escalinata grisa. Abans, entre la gent, he vist un moment Anna, amb el cabell recollit i les pestanyes negres. Ara, assegut al jardí, he tornat a veure-la dins el marc de llum al cim de l'escalinata. Veia les cames amb mitges blanques, el calçat blanc. Veia el vestit de color de maduixa, la testa brillant, sense trenes. Ha passat, corrent, ben a la vora. Havent sopat he anat a casa d'ella. Confesso que, de moment, no l'he vista: la silueta és tan diferent! Estava dreta, sota el llum de gas. La

seva mare li donava uns punts al vestit. Era el vestit blau, de les petites perles. Tenia un aire de juvenesa magnífica, gairebé solemne. Evocava les núvies fresques, rosades. El cabell recollit sobre la nuca i les grans pestanyes negres (no pas brunes com ahir) modificaven la seva expressió. Era una bellesa més elaborada; havia perdut, sobretot, la imprecisió, la vaguetat de l'adolescència. Li he dit: «Avui el *rimmel* és negre, oi?» «No ho sé» —ha fet. Estava irritada, nerviosa. S'ha posat un mantó de color bru, amb flors policromes a la vorada. Sota els arbres, el seu cabell resplendia, amb un fulgureig apagat, càlid. Tot anant a can Vila, veient-me a mi i al seu germà darrera d'ella, ens ha dit: «Ai, quin seguici!» Jo li he preguntat: «Que et sap greu que vinguem?» No ha contestat. Caminava amb dignitat, erecta. He contemplat, una mica trist, paladejant una filosofia amarga, la seva silueta, alhora forta i delicada.

24 de setembre

Ahir vespre vaig dir adéu als qui marxaven al ball. S'havien de reunir a la plaça. Arreu es veien cares joioses, llavis d'un roig violent, artificial, ulls resplendents, voltats de no sé quines penombres una mica perverses. Als cabells s'arrezeraven les flors: clavells rojos o dàlies. Anna no resplendia entre les altres. La seva bellesa és plena de vida i frescor, però d'una qualitat tan noble, tan mental que no és immediatament sensible —sobretot a una mitja claror— com la bellesa d'aire «espanyol», com Teresa Pla, per exemple. Sempre la beutat d'Anna participa

d'un no sé què d'angèlic, d'una elevació poètica de la bellesa a l'estil de les dones d'Edgar Poe.

Abans d'adormir-me he pensat en Anna. No em sentia *navré*, no sentia cor endins aquell brogit de tempesta, aquella mena d'ira amarga, continguda, que m'ha intoxicat altres vegades. Sense cap tomb d'optimisme —en el mateix estoïcisme agredolç— excusava la irritabilitat d'Anna, el seu tracte glaçat. Pensava: «És que en aquests moments que precedeixen la festa està molt nerviosa.»

26 de setembre

A la nit, després de sopar, ha esclatat una gran tempesta. La pluja i el vent brogien a l'hort i al jardí. Les canals rajaven amb un so clar, distint, entre la gran sonoritat líquida. Era precisament l'hora d'anar al Casino per a la funció teatral. Estàvem indecisos. M'encantava aquella sensació de seguretat, de confortable recolliment que es gaudeix dins una casa il·luminada i tèbia durant una tempesta nocturna. No desitjava moure'm. Ha parat una mica la pluja i m'he arribat al Casino. Hi havia una llum blanca i dolça. He vist Anna. Duia aquell vestit blau, una mica solemne. Era vora d'en Gonçal i d'en Trias. He tornat a casa per dir que només farien la meitat del programa. Plovia torrencialment. Jo passava corrent en la tenebra, evitant el gran doll de les canals. A la claror blanca, magnèsica, dels llampecs, veia brillar l'aigua ràpida. Un atzar cruel m'ha fet sentir el simbolisme físic del meu infortuni sentimental. M'ha passat aquesta cosa grotesca: he caigut. He topat amb un munt de pedres, en la

tenebra, i he caigut. M'he ferit al braç i al genoll. En entrar a la meua cambra, volava sota el sostre blau, voltant la pantalla clara, una gran papallona negra. Cor endins, he somrigut d'aquella ironia de la superstició.



1923

6 de maig

Anit no podia adormir-me. Recordava una dolça primavera, la del 1920. Recordava aquella acàcia tota guarnida de rulls blancs, entre les fulles fines, translúcides. Aquell arbre gentil, ran d'un camí de vinya, davant els pins que s'enfilen pel pujol des d'on es veu la mar. Allí vaig collir flors amb Anna. Ella duia un vestit de marinera, blau marí. ¡Dies clars de benaurança i de sol! La gran llum de maig brillava damunt els tarongers, damunt el blat, damunt les vinyes tendres. Hi havia una vida intensa al meu voltant i una vida intensa en mi. No hi havia contradicció entre el meu cor i aquell vibrar de vida perfumada. L'afalac de les olors, la tebior dels dies embriacs de llum, puríssims, i els tarongers, les roses, els rossinyols nocturns, s'aliaven a la meva felicitat, eren un cor d'amics, una tèbia abraçada, una irradiació brillant d'Anna mateixa.

Recordava aquells dies, aquelles joies primícies, tan aviat esvaïdes. Les joies més fortes —diu Shelley— són les que es fonen més aviat. I em can-

taven a la ment uns petits versos humils, uns fragments de cançó, unes guspises de recança:

*Flors d'acàcia vaig collir
un dia, amb la meva amiga.
Tot daurat era el camí,
era un caminet de vinya...
Ai camí, camí daurat!
Ai acàcia tan florida! (1)*

Un altre any, heus ací. Han passat tantes coses! Coses perdudes, coses mortes. Els fulls del dietari són tots blancs. Cap sensació, cap pensament, cap dolorosa angúnia, cap moment fugitiu no han estat copsats, entre full i full, tots palpitants, com una papallona irisada o ombrívola. I heus ací que ara em trobo (en uns dies de repòs, uns dies primaverals, d'aromes, de pau, de daurada convalescència) amb l'angoixa del temps perdut.

Una llarga excursió per terres aragoneses airejà la meva vida a darreries de novembre. Recordo amb enyorança aquelles grans planures totes blanques de gebre, al matí, mentre el cotxe volava carretera enllà i els olivers passaven com grans nusos de boira. I aquelles vastes rouredes —boscós de llebre— on les perdius s'alçaven espetegant, fent dringar llurs picarols d'hivern com amb ràbia de deixar l'aixopluc dels boixos i el llit suau de fulles mortes. I, encara, aquell mercat multicolor de bestiar, a Benavarri, entre xiscles de porcs i belar d'ovelles:

(1) Probablement, quan escrivia aquests versos em cantaven en el subconscient uns versos de Maragall que he admirat sempre: «Ai neus, que blanques que sou! / Ai muntanyes, que sou altes!». Recordo haver-los copiat en una postal que, des de la Vall d'Aran, vaig enviar a Anna.

allí un company va comprar una gran pell de guineu, rossa i argentada, magnífica, que portava un pagès. Fou abans d'aquella excursió que va venir en Carner a Barcelona i vam dinar al «Metropolitan» un dia molt assolellat i molt dolç de novembre. Ens contà delicioses anècdotes sobre el temperament genovès en contrast amb el nostre. Quina conversa guspirejant, única! I aquell noble cap romà, aquella contenció britànica en el gest, aquell aire patrici!

7 de maig

Al matí, amb en Jaume, hem anat a acomiadar-nos del turó on solíem passar estones llegint. Feia un vent fresc. Jo llegia Arnold Bennett i les seves teoritzacions sobre la novel·la que «abans que tot —diu— no ha de ser sentimental». Jo deia: «Què vol dir, ben mirat, "sentimental"?» ¿És que *Price of Love* no és, en el fons, una novel·la sentimental esplèndida? En Bofill i Ferro afegia: «Això de rebutjar en bloc el sentimental, sense fer distinció entre bo i dolent, em sembla absurd. I és que els homes tenen una secreta inclinació a blasmar allò que està bé.» (En Pla, no fa gaire, va escriure que les muntanyes de Suïssa són una cosa abominable.) He acompanyat l'amic a Premià de Mar. Hi havia unes onades enormes. El vent fred m'omplia la cara de ruixim.

1924

1er. de juliol

He anat a Coll ses Pregàries, en caure la tarda, amb la meva mare, en Bofill i Ferro i la seva germana Teresa. Feia frescor. Avall, hi ha uns sots verds, plens de ginestells i pollancre. Enfront, la muntanya de Rocaconsolva, coberta d'alzines espesses, uns boscos que en Jaume anomena druídics. Cap a llevant ondula la muntanyola més verda i delicada del món. A la dreta, els blats abriguen la pendent amb masses immòbils d'or clar. I al fons del fons, hi deu haver la mar, sota la boira.

2 de juliol

No teníem intenció de pujar-hi, però hem arribat fins al Coll de Palomeres. Hem passat dins uns boscos de castanyers molt densos, amb vegetació altíssima de falgueres. Semblava un racó africà. En assolir el coll, l'espectacle és solemne. Hom domina les Agudes: el cim aspre, la carena nua, amb uns

pocs avets escampats, i el faldar immens, confortant-se amb la base plena de boscos. És un dels indrets més solitaris i més emboscats de Catalunya.

19 de juliol

He parlat amb l'amic sota els castanyers. L'esvelta figura d'Anna ha sorgit de les nostres paraules. Per què, amiga, et tornes a acostar? Estic malalt, estic trist, visc perdut entre muntanyes. La primavera, la meva dolça primavera és ben lluny. S'han esvaït les acàcies, les roses, les nits amb clar de lluna. Però tots els records llunyans m'han assaltat com un vol de dolços fantasmes. Un moment, però només un moment, m'ha envaït l'esperança.

21 de juliol

Ací anomenen «la processó d'Arbúcies» aquella boira que s'arrossega pels sots o al flanc de les muntanyes. Apareix sovint a Borderiol i s'allarga en grans masses cotonoses damunt els boscos, cobrint i descobrint els cims. Llavors el paisatge agafa un aspecte ben nòrdic. Les rossoles són d'un color de viola més fosc. L'aire fresc remou els cabells, i sona a les branques dels avets amb ressons de balada antiga.

31 de juliol

Quan penso en Anna —i és ben rarament— és com un foc que torna a brillar entre la boira. Un dolç capvespre, amb un cel de colors delicats, amb núvols rosats i translúcids, em predisposa al record; o bé quan, de vegades, camino pels boscos boirosos i em baten les ales del vent a la cara... Llavors sento al fons del cor l'amor d'antany. Però és com el record d'una beutat molt llunyana, d'una beutat vista en un altre món.

1er. d'agost

El *Times* publica un article molt interessant, on comenta especialment el llibre de T. S. Eliot *The Sacred Wood*. Es torna a suscitar el tema, tan suggestiu, de la importància del sentit crític en la creació artística. Oscar Wilde afirmava que la creació és gairebé únicament crítica. Eliot diu que s'ha exagerat la tendència a considerar el gran artista com inconscient. Poe parlava de la selecció crítica freda en la composició. Crec molt en la importància d'aquesta selecció crítica, en el mateix procés creador, però no pas en fred. La selecció més justa és el resultat del foc més alt, d'un estat anormal, com diu Walter de la Mare.

4 d'agost

Aquesta tarda he anat a llegir al Collet de les Perdius. Després, al parc, ballaven. La música afri-

cana dels *shimmies* sonava sota els vells arbres. Les parelles giravoltaven contra un fons delicadíssim: un cel blau i perla, amb nuvolets d'un color de taronja encès, damunt els quals es destacaven, gairebé negres, les branques dels cedres, amb grups precisos, geomètrics, d'agulles. Tot regalimava una melangia estranya, subtil.

5 d'agost

Fa pocs dies, Emili Uthoff, un anglès cultíssim (d'origen rus), que em va ser presentat pel pintor Carles Pellicer, em deia que una de les coses que dignifiquen l'home és posseir i estimar un bocí de terra, amb una casa i uns arbres, on pugui dir: «Sóc a casa meua». Avui he vist en Bofill i Mates estintolant arbres, tot arborat d'entusiasme pairal. Els seus fills, sota les acàcies, corrien jugant amb el meu *pointer*. I el poeta passava amb un capell que semblava de japonès. Els ulls li brillaven.

19 d'agost

Dia del meu sant. Que diferent d'altres anys! No hi ha mar, ni acàcies, ni trenes d'or, ni ulls blaus (amb mirada suau o glaçada). A la tarda hi ha hagut un concert. Toquen el rondó de la sonata 11 de Mozart, d'una melangia *mental* terrible. Mozart, enmig de la seva amargor exquisida, sembla dir: «Mireu com danso: no estic trist!» Però gairebé la veu se li trenca.

8 de setembre

Potser avui, dia de la Mare de Déu de setembre, ha estat el més pur, el més transparent de l'any. La muntanya mostrava boscos, esquerdes, cims rocosos o verds d'herba, amb precisió extraordinària. Els Pirineus alçaven llur grisor rosada sota el sol tebi del matí. Hem sortit la Conxita Badia, el seu marit, en Cruzet, en Bofill i jo. Les fulles dels arbres i l'herbei brillaven amb finors metàl·liques. L'aire era dolç, les llunyanies claríssimes. Hem admirat la cresta i el cim de les Agudes, amb els esqueis ben marcats. A Sant Marçal hem saludat l'amic Uthoff i sota els avellaners hem comentat la poesia anglesa. L'aigua és gelada, riquíssima. El camí de Sant Marçal té trossos que semblen —diu en Jaume— un racó de Calàbria, d'altres un recer del Harz.

10 de setembre

Ahir també va fer un dia meravellosament clar. Mentre berenàvem, al parc, vam admirar l'espectacle de les muntanyes que hi ha cap al Nord. Les de la banda de Sau eren daurades; damunt d'elles els cims cantelluts, geomètrics, de Collsacabra posaven una nota més fosca; i al fons, els Pirineus, suau-ment plàstics, amb ombres de perla i de rosa, cobrien l'horitzó blau.

Quan hem sortit del bosc, jo he anat sempre amb Anna. Se m'adreçava amb un aire delicat, gairebé dolç, de companyonia —com en els millors temps—. M'ha dit que havia decidit d'estudiar seriosament el piano. Ha afegit: «L'última vegada que vas venir a casa (era al novembre o a l'octubre?), ja te'n vaig parlar. I em vas recomanar que ho fes, que estudiés de debò. He resolt de fer-ho perquè interessa molt als professors i a la meva mare». Jo he observat: «Molt bé. Veig que et tornes una persona flexible». Ella ha fet, somrient: «Sí, és cert». Al Casino hem parlat sobre el ballar. «Has d'aprendre'n», ha dit amb vehemència. He ballat una sardana. «Oh —ha fet ella—, ara veig que saps dur el ritme com cal. Ja no tens excusa: has d'aprendre a ballar altres coses». Quan sortíem, m'ha dit molt gentilment: «Et pots quedar quatre o cinc dies a l'hotel». Després, quan he dit: «Anna no em vol a casa seva: diu que m'he de quedar a l'hotel...» ha protestat amb nova vehemència: «No, no! No tens raó. No és pas això el que he dit».

Durant el sopar, a casa d'ella, vam comentar anècdotes del pintor Pellicer. Després vam anar a casa de Conxita Badia. Pel camí jo anava al costat d'Anna. Li vaig dir: «Anar amb tu, ara, és com un somni». Durant el concert, al costat d'ella, anàvem comentant les cançons. Després els vaig acompanyar a casa d'Anna. En acomiadar-me, vaig dir: «Anna vol que m'estigui a l'hotel». Ella va fer un riure franc, amical. I jo, molt alegre, me'n vaig anar a dormir a casa de la meva tia.

23 de setembre

He arribat a Premià a les vuit del vespre. He entrat al Casino. Plovia. Anna ballava amb el seu germà. Mirant-la, he sentit una mena de desencís. Era com un canvi de clima. Per què? Potser era una cosa purament subjectiva, però em deprimia. Tenia la impressió de l'ombra després de la llum, com en altres temps de la meva amistat amb Anna.

24 de setembre

És dimecres, festa de la Mare de Déu de la Mercè. Durant el matí hi hagut molts núvols. He vist passar Anna, la seva mare i el seu germà pel carrer de davant de casa. Amb el vestit blanc, sota aquell cel tan gris, la seva bellesa era suau com la d'una flor. Havent dinat, ella ha vingut a casa, on hi havia Eduard Casals, el pianista, i la seva muller. Anna portava el vestit rosa. En acomiadar-nos, ens ha dit: «Ja pujareu després, oi?» Hi hem anat. A casa dels Oliver he estat una bona estona al costat d'Anna. Li he servit vi, aigua i dolços. Després m'he tret la cartera per donar la meva adreça a la petita de les noies Cugat. Anna ha dit: «Deixa'm la cartera.» «No», he fet. «¿Per què? —ha preguntat ella—. Tots els nois sou igual.» «Oh —he dit—, hi tinc fotografies d'una persona que coneixes força.» Ha insistit. Després li he allargat la cartera. «No —ha fet amb aire sever—. No la vull veure. Preferiria morir-me.» M'he quedat una estona amb Carolina Meifrén, parlant de música. Al cap de poc s'hi ha afegit la petita de les noies Cugat i hem taral·lejat diverses cançons

i fragments. «Ja us heu ben trobat, vosaltres», ha comentat Anna, abandonant per uns moments la conversa del seu grup. I com que jo he intentat de defugir tot aire d'excepcionalitat, de, diguem-ne, maçoneria espiritual, ella ha conclòs: «No. Tu ets un artista, ets un poeta». El matís amb què ha dit això era irònic o despectiu? Ni una cosa ni l'altra: era, simplement, una mica fred i trapacer.



1925

4 de setembre

Em poso a escriure aquestes notes sobre aquell concert memorable quan ja ha passat gairebé un any. Era la nit de la Mercè. Vaig anar a buscar Anna i la seva família. A casa de Conxita Badia la sala era plena de gent. Vaig asseure'm no gaire lluny d'Anna. Entremig de nosaltres hi havia la petita de les noies Cugat, però aviat s'alçà i ens deixà vora a vora. Anna duia el vestit més meravellós que li hagués vist mai: un vestit de color salmó, vaporós, amb una ratlla negra al voltant del coll i tres roses, negra i salmó, al bell mig del cinyell. Durant el concert li vaig dir: «¿Encara et duren aquells dubtes i aquelles vacil·lacions?» «Sí —em va respondre—, però no em sap pas greu de tenir-los i he de prendre'm tal com sóc.» «Però tu no saps com m'amarguen la vida», vaig replicar. «No —féu ella—, sou vosaltres, els nois, que ens amargueu la vida venint-nos al darrera.» Jo estava a punt de replicar-li amb els mots de la comèdia de Musset: «¿Doncs per què us pentineu tan bé i porteu aquests vestits meravel·losos?» Vaig callar, però. Anna estava magnífica,

angèlica com mai. El braç mig nu, amb un braçalet negre; els rulls li queien sobre el pit amb una dolça solemnitat. Semblava el model d'una miniatura antiga. Era completament *a dream*, una visió. Les seves paraules desconcertants em van deixar esbalaït. Encara, però, vaig comentar algun dels *lieder*, i ella em feia unes respostes fredes i breus. El públic escoltava la música amb un silenci entusiasta. Conxita Badia va fer meravelles, com sempre. De tant en tant s'adreçava a mi i em deia: «¿Què cantarem, ara?» Hi havia una llum vaga a la sala: tota la llum queia damunt el piano i il·luminava una mica la cantatriu. Hi hagué un curt repòs. Anna s'alçà, decidida, i anà a asseure's en un sofà que hi havia enfront. Tothom va adonar-se'n. Jo em sentia vexat, i durant la resta del concert, de tant en tant, em mirava amb tristesa aquell arcàngel enigmàtic. Em penso que ni ens vam dir adéu. Sí: vam encaixar d'una manera freda. A l'hora d'anar a dormir, dialogant amb en Bofill, sentia tota la magnitud d'aquella nova amargor. Vaig dir-li: «Tot s'ha acabat. La batalla és perduda».

Va ser un vespre intens, en un marc una mica novellesc: música, gent ben vestida, un saló íntim; a fora, una nit de tardor, fresca i estrellada. Jo duia un jersei de color bru, amb vora negra, que m'havia deixat el germà d'ella: era un jersei fet per Anna. A penes vaig dormir. L'endemà flotava pel món, amb els ulls feixucs i el cor ple de tristesa.

1933

28 de setembre

Com tants d'altres, el mot «tardor» pot evocar cent imatges diverses: nades les unes al fons de la memòria, sense saber com, reflex boirós, tal vegada, d'alguna vella estampa que contemplarem de petits, on es veia una vall entre boscos nòrdics i, mirant-se un cérvol mort, un caçador de barba adusta, assegut en una roca molt ben posada, entre la cabana de troncs bruns, guarnits de molsa, i el bell flotó de faigs d'or; o potser la figura, més aviat obesa, d'un personatge mitològic, coronat de pàmpols i raïms; o, encara, la grisor d'un carrer ombrívol, on el vent agita alhora les fulles mortes i l'abric d'una dama (passa tota arraulida, aguantant-se amb la mà esquerra el capell deliciosament antiquat). Però altres vegades les imatges foren dipositades delicadament al fons de la consciència per la mateixa natura, no gens tenyida d'art, i la tardor es destaca aleshores com un compendi de colors, de sons i de flaires on es barregen les tintes dolces dels núvols, el baf humit del conreu, el cant sord de la griva entre els roures.

Les meves imatges de tardor són d'aquestes darreres. Però el mot, tan car als poetes més aviat consirosos, no evoca en mi cap motiu de tristesa rústega: ni aspres combats de vent, ni boira espessa ofegant els boscos, ni fredes ombres encongint cap al tard les cases que fumegen. La tardor és, per mi, un dia net i assolellat de darreries de setembre, l'endemà d'un bon aiguat. Dia de clares llunyanies, d'horitzó precís, quan al meu país els ceps es destaquen sobre el sauló rentat, d'una grisor rosada, i les vores dels pàmpols agafen indistintament un to groc pàl·lid o un color de vi fosc. Si teniu la sort de poder eixir a bona hora, entre les vuit i les nou del matí, veureu damunt la mar una llarga cinta de núvoles blancs, que deixen entre ells i l'horitzó una faixa ben blava. El sol els fa resplendir com una molsa gegantina, com els boscos aflotonats d'una mena de paisatge astral, emmarcats d'ombres, compactes. En passar pels camins de les vinyes, l'endemà mateix de l'aiguat, ajupint-vos de tant en tant sota el brancatge d'un garrofer clos com una tenda, observareu que el paisatge té alguna cosa de pur, de virginal, veureu a la sorra humida la intacta petja de la pluja: cent jaços de rius minúsculs, sinuosos, finament ramificats, precisos com l'empremta milenària d'una fulla al cor de la pedra.

Esvaint definitivament les darreres calitges, aquella pluja ha decorat el paisatge amb colors dolços, gerds i madurs. Pels marges de les vinyes, o bé al mig del corriol, trobeu unes fines closques de caragols rosats, netíssims, que tenen replecs i penombres de núvol: qui sap de quins marges llunyans, on jeien potser entre l'herbei, invisibles, els ha duts la pluja fresca, agitant la insensible romanalla en un moll paradís, amb l'ímpetu d'un mar efímer. Tot té

aquesta qualitat neta, brunyida: els raïms desentelats, les oliveres de tronc negre, les pedres del camí. Si alceu el cap, veureu lluir les porcellanes dels fils telefònics amb una blancor més càndida, amb una mena d'alegria vegetal, com flors immòbils. El mar us sembla a estones verd, a estones lleugerament violaci, tot estriat de blau clar. Lleus nuvolets d'un gris flonjo, innocent, circulen constantment sobre el paisatge, i posen lentes taques d'ombra als boscos i a les vinyes.

I si sortiu a la tarda cap a muntanya, veureu, tal vegada, entre el brancatge i les fulles mig cremades d'un cirerer, vora la casa emblanquinada, els penjolls daurats del blat de moro. Però abans ja haureu observat ran del camí alguna branca d'esparraguera amb les minúscules flors grogues, com de cera, ben espaciades entre les fulles punxadisses; i al mig del bosc, que fa una olor humida d'olivarda i de pinassa descomposta, veureu que els cims de les mates de bruc comencen a florir: cada mata com una verda muntanyola empolsinada de neu blanca o lila.



1939

24 de gener

Vaig a Premià, amb la Josefina. És la primera vegada que hi anem després de la guerra civil. Pugem per la carretera a peu. Alegria de reveure aquelles carenes d'ondulacions tan dolces, els pins com una gran molsa fosca, els camps verds i argentats! Veig que els boscos es conserven bastant bé: només el de Sant Sebastià i el d'en Costa han estat severament reduïts de brancatge. Els xiprers de can Moles han crescut molt. Hi ha pereres i presseguers florits, llimoners daurats de fruita, ametllers de fulla tendríssima. M'emociona entrar a casa, omplir ampolles de vi vell, passejar per l'hort en la tarda assolellada, neta... Aquest any llogarem la casa. Som pobres, i ens cal treure rendiment del que tenim.

3 d'abril

GABRIEL MIRÓ. Llegeixo *El humo dormido*, de Gabriel Miró. És un escriptor molt més important

que no em pensava. Quin poeta! De vegades la seva observació és cruel, de tan aguda; les seves imatges tenen una força esbalaïdora. Hi ha en Miró intuïcions que recorden Proust i, sobretot, Rilke. Per exemple, quan parla d'aquell mestre vellet, que tenia uns ossos tan prims, tan trencadissos, que ja semblaven usats per algú altre.

5 d'abril

He passat el dia a Premià. Carretera amunt, he trobat la pobra Madroneta, que ha perdut el fill gran a la guerrá. Em conta la seva mort. Diu que, en treure's el cinturó amb les bombes de mà, quan ja l'exèrcit republicà es retirava, va destroçar-lo l'esclat d'una de les seves bombes. «I de l'altre noi —deia— tampoc no en sé res. Ai, com ho fariem si també fos mort?» La veia envellida, en aquell sol amable, davant la verdor dels camps, vora una vinya tot just brostada, guarnida de flamicells pàl·lids, tendríssims. «Ara faig una mica d'herba per distreure'm...»

Pujant, he sentit una olor de mel molt intensa: m'he adonat que, entre els garrofers, hi havia una blancor unida, densa, de flors menudes i oloroses. He furetejat tot el dia per casa, regirant calaixeres; he omplert una ampolla d'aquell vi tan fort i exquisit. Mirava el pati on, vint anys enrera, m'escometien aquelles revirades de passió, que semblaven una flama eterna... Però ara ja és apagada, esvaïda, morta. Hi ha el mateix pati, les mateixes pedres humides, la vaga olor de celler. He dinat sota els tarongers, davant la prunera florida i verda. Piular

estrident dels pardals, flauteig de puputs. A la pica, ben neta, cau un rajolí d'aigua.

14 d'abril

He anat a Viladrau amb la senyora Boix i els seus fills. Quan sortíem de Barcelona el cel era ben cobert, però en ser a Viladrau surt el sol entre uns núvols blancs i alegres. M'adono que aquest país em fa una impressió molt diferent de quan vaig anar-me'n, ara fa dos mesos: ja em miro el paisatge, no amb ulls de refugiat, sinó de turista. Aquelles muntanyes no em protegeixen. Diria que les domino i fins que s'han empetitit. Quina meravella de color els camps verds, els cirerers florits, el rosat dolcíssim dels presseguers! Pels marges hem collit violes, aquelles violes sense olor. Viladrau sense guerra: una impressió complexa, enigmàtica.

16 d'abril

Dia pur, suavíssim. Ha vingut l'avi; amb ell i els nens passegem pels carrers olorosos, plens de sol i de flors. Hi ha lilàs, roses, glicines, arbres japonesos de delicadíssima flor morada, tamarius com boires irreals... Els merlots reflen en l'embriaguesa tèbia de l'abril. A la tarda, sota la muntanya, he sentit el primer rossinyol d'enguany, el doll ardent de melodia perdut en els fondals del parc, on encara hi ha pins, roures, boixos, arbustos de flor groga i fresca.

14 de juny

A la tarda, amb els nens, contemplem llargament una cuereta que cantava i saltava delicadament pels voltants de la galeria. La Roser deia: «Corri, pare, corri, que hi ha aquell ocell!» I ens el miràvem, amb el seu vestit gairebé com d'oreneta, però més apagat, amb el moure's incessant de la cua i l'espinguet alegre del seu cant, que em recordava els patis reclosos de l'Eixample de la meva infantesa.

15 de juny

Escric aquest dietari al terrat, de cara a la posta. Al matí he treballat a la mina i a la tarda m'he arribat al Cremat i he reposat al barranc, entre els àlbers. Les tórtoraes parrupejaven inacabablement, voletejaven lentes, com extasiades, feien un so de seda entre les fulles grises de plata, semblaven una flor despresa d'aquell fullatge lunar. En la tarda encalmada, daurada —pins, ginesta en flor—, el cant feliç i dolcíssim, el vol embriagat, els arbres d'argent, eren una d'aquelles prodigioses harmonies en què la natura sembla un Paradís.

30 de juliol

A la tarda he anat al Mas de Borbó, amb en Josep i l'Albert, a tornar les eines de la batuda. Ginesta florida, encara, pel camí. Corbs lents i cri-

daires... Hem vist l'alzina vellíssima, potser contemporània dels Reis Catòlics. La soca gegantina, coberta de líquen gris, la tenda enorme de les branques, commouen com un monument de la història, gairebé, o de la geologia: com una catedral o una cova majestuosa, amb columnes de mil·lenaris.

1er. d'agost

Anem a buscar llenya. No és cap malabarisme poètic dir que la vidalba florida, en la terra vermella o enfilada en algun avellaner, sembla exactament un vel de núvia. Potser en un país més ric de flors, més delicat, no ho semblaria tant: però en aquesta terra austera i una mica aspra, aquesta blancor llarga, sorprenent, té alguna cosa de filigrana humana o misteriosa: suggereix noces gentils, tot el món de les fades sembla sorgir de la seva emmelada escampadissa.

11 d'agost

Havent dinat, la menuda jugava a anar a cavall en una canya i jo el fuetjava, amb gran joia d'ella. Quines alegres rialles! Mirant-la, pensava com és d'exacta aquella observació de Walter de la Mare sobre la intensitat feliç de la vida dels infants. La comparança de la infantesa amb el Paradís no és cap imatge lírica, ni cap enyorosa feblesa dels adults. Una doctrina fundada en l'observació realista afirmarà la categoria única d'aquesta etapa d'ima-

ginació embriagada, de joc, d'activitat gratuïta i feliç, la realitat paradisiàca de la infantesa.

He llegit unes cartes admirables de Yeats a Moore. Diu, entre altres coses interessants, que la vaguetat és un concepte poètic modern. Per als antics, tot, fins la visió dels déus, era una cosa definida i precisa.

22 d'agost

A primera hora de la tarda fa una gran tempesta. Hi ha una boira baixa i densa, i trona i llampegua constantment. He vist caure dos llamps ben a prop —'efímera vena de platí— a la vall coberta d'avenallers o a la muntanya agrisada. M'esgarrifo. Recordo la guerra, els bombardeigs... Els camins semblen rius, i pengen de les canals estalactites viues. Però aviat s'asserena i el paisatge és alegre, assolellat. Lluny, cap als boscos de vellut, s'allarga un encalç sorollós, s'endevina l'ardor de la cacera. Jo surto una estona. Olor de pins i d'olivarda. Romanins mullats i —encara!— la neu de la vidiella florida.

27 d'agost

Tothom sent el pànic de la guerra europea: no es parla d'altra cosa. Jo em mirava aquestes muntanyes tranquil·les, la pau dels avellaners i el pomejar, i pensava en l'aprensió històrica de tantes ciutats d'Europa, en els trens militars, les caretes de gas, els discursos dels caps de govern, les allocu-

cions radiades, el avions lluent a punt de vol, els vaixells de guerra amb instruccions secretes...

M'he passat tota la tarda llegint el *Dublin Magazine*. Hi ha una crítica molt penetrant sobre l'última gran obra de James Joyce —600 pàgines!—. En el fons, no és sinó un monument gegantí al *pun*, al joc de mots, que tant agradava a Carner i al Pare Miquel d'Esplugues.

2 de setembre

Cap al tard llegeixo el diari: sembla que França i Anglaterra estan disposades a complir els seus compromisos amb Polònia. Tothom està aclaparat davant la possible magnitud de la catàstrofe. Déu meu! Quin món d'ira i de dolor! Hitler, pàllid, ha fet al Reichstag un discurs abrandat: «No cal que visquem nosaltres, sinó que visqui el poble alemany.» Europa reviu l'emoció tràgica de l'agost del 1914, però ara la guerra serà molt més apocalíptica si s'estén a diverses nacions.

22 de setembre

Matí i tarda vaig al Cremat. Corregeixo contes, bo i contemplant els infinits avellaners de la vall, la taca d'algun aulet, un poble llunyà al peu de les muntanyes. Ve un pigot. Després de fer aquell cant que, segons Mary Webb, sembla una rialla, puja i baixa per la soca d'un ametller, s'amaga i reapareix amb bruscos moviments, com un putxinelli.

25 de setembre

Al camí dels ametllers cullo uns moixernons frescos; em recorden Viladrau. Treballo llargament en una tria de fragments estilístics de Juan Valera, que copio en la meva llibreta de notes. Cap al tard llegeixo poemes de sant Joan de la Creu. M'emociona aquell admirable *Cantar del alma que se huelga de conocer a Dios por fe*, un dels himnes més meravellosos que s'han escrit mai:

*Qué bien sé yo la fonte que mana y corre,
aunque es de noche.*

És un poema que aviva misteriosament la flama de la fe, que ens fa sentir tota l'emoció de la comunicació divina en les tenebres d'aquesta vida terrenal, una lírica operant, activa.

11 d'octubre

Hem anat a Premià. L'hort de casa està molt ben conreuat, perquè hi ha aigua abundosa. He vist —oh maig en plena tardor!— la blancor de la xiringuilla florida. M'encanta la pau d'aquell racó, tan lligat amb èpoques de la meva juvenesa. Ara una ombra hi plana al damunt: tot s'ha tornat amarg i difícil. La casa és llogada, i ha perdut la seva olor habitual... Tornant, ja de nit, hem mirat la silueta del cementiri entre pins, al bosc de Sant Sebastià, i hem recordat els avis que hi reposen.

13 d'octubre

¿Què ho fa que els meus primers dies tarragonins em recorden les meves estades a París o en d'altres ciutats estrangeres? No és que Tarragona s'assembli gens a París: és la identitat de sensacions noves en una cambra inconeguda. Mig adormit, sentia sirenes de vaixells, remor de vehicles. L'olor de la cambra era diferent de les de les cambres de Barcelona o del mas. Al matí he anat al balcó del Mediterrani amb les nenes. A la tarda visito la catedral. Era deserta, en aquella hora. Algun ciri brillava en els altars laterals, en la grisor immensa. Al claustre hi havia sarcòfags buits, imatges mutilades. Però també llorers, truanes, una quietud vegetal cenyida de pedres i de segles.

20 d'octubre

A mitja tarda surto a prendre l'aire. Entro un moment a la catedral, després d'admirar aquella façana en què els segles han donat a la pedra una curiosa maduresa de color, una delicada harmonia dels ocres, el gris, el lila, el negre: del ferro i la mel, de l'or vell i la perla.

22 d'octubre

Som encara a Tarragona. Fa molt fred; després el dia s'aixeca i la tarda és blava i daurada. A posta de sol faig un llarg passeig per la muralla. Veig les

grans masses —ocre i gris—, les taques d'herbes i d'heura, els xiprers, la columna romana del Passeig de Saavedra. Les teulades del gran palau arquebisbal brillaven sota la Lluna nova. Un gran estel, en el cel verd, tremolava sobre la imponent silueta del palau, que m'ha recordat Avinyó. Hi havia grans carreus romans per terra, entremig de l'herba. L'olor del camp m'arribava, freda, pura.

23 d'octubre

Aquesta tarda he anat al Passeig Arqueològic. Quina meravella! És difícil d'imaginar una valoració més exquisida de les pedres antigues, una conjunció més feliç de la història i els vegetals. Feia una tarda freda i daurada. He vist la mar a sol ponent, enllà dels xiprers i d'una gran columna, sola i grisa. Quan m'estava davant l'estàtua d'August, present de Mussolini, volaven damunt la pau del Camp de Tarragona tres avions, ràpids, segurs, amb un bronzir majestuós que no desdeïa de la majestat d'aquells records de la Roma antiga. Ben cert: una dimensió de puixança i grandesa agermanada misteriosament les pedres daurades pels segles i la precisió metàl·lica de certs invents moderns. Els avions han passat damunt la silueta d'August quan el sol era post, el cel ardent i les muntanyes ben morades.

24 d'octubre

Amb la Josefina i les nenes torno al Passeig Arqueològic. Reveig, a ple sol, les làpides amb noms

d'emperadors o de deesses (IMP CAES. o bé APHRODITA), les estàtues de noble draperia, el sepulcre romà de marbre blanc, els capitells i les cornises de color de cera. És admirable la distribució dels llorers, xiprers, gessamins, vinya verge, heura, romanins, violers, tarongers, magraners silvestres... ¡Com es combina, a banda i banda del camí, l'herba verda amb les pedres venerables!

25 d'octubre

Aquest matí he anat a llegir una estona el *Dublin Magazine* —únic contacte que em resta amb les enyorades lletres angleses— al Passeig romà. A la tarda, des del balcó que dóna a la Rambla, mirava evolucionar pel cel uns avions incansables. A sol ponent, els núvols de color lila, de color de foc i d'ambre, simulaven sirenes, àngels, Victòries de Samotràcia, pells-roges olímpics. Els avions lliscaven entremig, com ràpids peixos en un aquàrium ple d'algues ardents.

29 d'octubre

SERRA I VILARÓ. Dia agradable, sense vent. A migdia oeixo missa a la catedral, amb la Josefina i les nenes. ¡Quina riquesa d'ocres i grisos en el sol tardoral! Visito el savi arqueòleg mossèn Serra i Vilaró, home obert, amable. Parlem del Passeig Arqueològic, que ell no troba gens encertat: és —diu— un recinte fortificat (muralles romanes i muralles

del segle XVIII), i no li escauen estàtues, sinó curenyes i records bèllics. Diu que les estàtues del baptisteri de la catedral són, realment, de gran mèrit i ja pertanyien primitivament a aquella capella, que era dedicada a les Onze Mil Verges, i on hi havia un retaule de pedra que s'ha perdut.

20 de novembre

Amb l'Albert visito mossèn Serra i Vilaró. M'explica com va descobrir, en un altar de la catedral, unes pintures gòtiques de principis del segle XIV, precisament les mateixes que jo vaig admirar ahir, amb la Josefina, per primera vegada, i que ens van sorprendre i meravellar. Em regala una fotografia d'una de les figures. És una santa dolcíssima, amb un llibre a les mans. Diu que la Verge de l'altar major (del segle XV) té un gran valor artístic, i també la del pòrtic, del segle XIV, però no la del claustre.

22 de novembre

En companyia de mossèn Serra i Vilaró visito la catedral i les ruïnes de Santa Tecla la Vella (la catedral primitiva). Veig el fragment del magnífic retaule que, segons alguns, és del Mestre de Sant Jordi. Admiro una mitra de l'arquebisbe Solivella, del segle XIII, trobada en el seu sepulcre per mossèn Serra. És de seda vermella, amb unes figures brodades amb fil d'or, representant la *dextera Dei* i el martiri de Sant Esteve. Veig la «capella dels sas-

tres», obra de Mestre Eloi (segle XIII) i em meravelló davant el retaule de pedra policromada de l'altar major, de Pere Joan (s. XV) i el sepulcre de l'Infant Joan d'Aragó. La figura tombal és d'un realisme que impressiona. Diríeu que aleteja en aquell rostre l'últim somriure de la vida (el somriure de la mort), i el marbre imita perfectament la barba mal rasurada (s. XIV); l'Infant morí el 1334.

5 de desembre

A la tarda visito en Rafael Maspons. Em presenta el poeta Agelet i Garriga, home gras, limfàtic i gentil. Té una veu suau, que contrasta amb el seu rostre enorme. El que diu fa gràcia. És un humorisme natiu, potser inconscient en part. Es dolia de les destroces que li van fer els revolucionaris al seu castell d'Albatàrrec. «Hi tenia una collecció de rellotges anglesos!», deia, posant els ulls en blanc.



1940

14 de gener

Avui comentàvem amb en Bofill i Ferro la fallàcia de cert article de Martí de Riquer on intenta demostrar que l'esperit de Provença, el món dels trobadors, és la quintaessència de l'esperit hispànic, i que té en el món hispànic el seu veritable origen. En Bofill creu que no es pot establir cap equació entre el «provençalisme» i el to de Sèneca. Potser —diu— són dos mons complementaris: l'esperit austere, aspre, militar, de Castella i el to refinat, bla, exquisit, de Provença. Els uns deien: «La vida és milícia»; els altres (algú afinava així la paradoxa): «La vida és mollicie.»

30 de gener

Avui, tornant en el tramvia, buscava en els jardins de Vallcarca —entre araucàries, llorers, case-tes ocre— la primera blancor lluminosa dels amet-llers florits. Tot d'una he descobert la tènue boira



angèlica... Quina alegria, després d'aquestes setmanes gairebé polars! Més tard, des de casa, n'he vist un altre als horts de terra vermella que hi ha sota el Putxet, presència delicada entre el cinyell verd fosc dels pins i els magnoliers, damunt l'argila fosca, humida.

10 de febrer

M'he passat tota la tarda a casa, a la cambra on l'Albert i la Maria estan malalts. He repassat vells suplementes literaris del *Times*, de quinze o disset anys enrera. He llegit un bell article sobre Barrès (menys acurat —diu el crític—, però més líric i elevat que Anatole France); un comentari a l'obra i la vida de Verlaine: s'hi refereix a «la fluida simplicitat i a la impotència planyívola» del poeta... He recordat la juvenesa, el temps feliç en què comprava el *Literary Supplement* a un quiosc de la Rambla. La gran tristesa és, realment, el pas del temps. Tinc ja quaranta-un anys, i aquest madurar, aquest envellir em sembla absurd, impossible. Em sento, tot i la meva lassitud d'ara, producte de la postguerra, igual a mi mateix en el fons. Contemplo amb enyorança aquell jovenet irresponsable, àvid, feliç, que, anys enrera, comprava aquests suplementes ara esgrogueïts, dels quals s'ha evaporat definitivament aquella olor gratíssima de la tinta, del paper d'Anglaterra.



24 de març

Els jardins ja tenen la tendra verdor dels des-
mais i dels castanyers d'Índies; l'aleteig blau de les
glicines, la primera neu tímida del lilà i la tènue
fantasia morada dels arbres japonesos. El llarg xiur-
lar dels merlots, ¡com s'adiu amb la boira grisa, amb
el verd tendre, amb l'olor dels jardins!

12 de maig

El dia de l'Ascensió —el 2 d'aquest mes— vaig
sentir el primer rossinyol. Passava pel carrer de
García Mariño, després de deixar les acàcies en flor,
vora els grans eucaliptus i el camp salvatge de mà-
dreta. Les notes de la «sàtira amorosa», que diu
Wordsworth, esclataven en la tarda tranquil·la. Fa
un parell de dies, amb l'Albert i la Roser, vam pas-
sejar pel parc on hi ha una font i un petit monument
a Apelles Mestres. Olor de *pittosporum*, ginesta en
flor, una merla bevent sota els roures tendres...
Però aquell dia —primavera tràgica— va saber-se
que les tropes alemanyes havien envaït Holanda,
Bèlgica i el Luxemburg. Som, doncs, al comença-
ment de la tempesta apocalíptica.

10 d'agost

FÉNELON. Llegeixo les *Cartes* de Fénelon a
l'Acadèmia Francesa, en una agradable edició cas-
tellana del 1795 (Editorial Ruiz, Madrid). Fa obser-

vacions molt curioses sobre l'afectació de Racine i sobre els inconvenients del vers regular; parla amb gran deseiximent dels clàssics antics (critica, per exemple, el cor de la tragèdia grega, que troba poc natural, etc.).

Quina olor fa el bosc després de la pluja d'ahir!
La vidiella posa les seves randes delicades vora els marges o damunt el verd rentat dels avellaners.
Brilla una Lluna molt prima i observo, a la nit, que els grills han accentuat llur gran cantadissa.

26 d'agost

Quina pau, quan em quedo a l'aguait! Adés canta un pigot o se sent caure, amb soroll de fulles i un cop sec, una avellana; adés es responen perdus a les costes, o passen traginers pel camí, enllà dels conreus, o una parella de corbs, amb refrec llunyà de sedes, baten les ales pel cel del crepuscle... Un se sent una mica intrús en aquell silenci d'elfs i de llebres encantades, d'esquirols adormits i de xibeques que tot just comencen a deixondir-se.



1941

17 de juliol

Al matí estava núvol: el sol només tocava a les muntanyes que hi ha darrera el mas. Però a la tarda, quin cel pur, quin sol alegre! Treballo en la versió de Duhamel. De tant en tant, per la finestra, contemplo l'extensió vastíssima d'avenallers i oliveres, els boscos sota els cingles vermellosos, la línia pura de la carena. O bé m'aboco, perquè em toqui el sol a la cara, i veig els olivers de les feixes pròximes i, entremig, les carbaceres florides, fent cimbrear cent ombrelles d'un verd clar.

18 de juliol

Mentre sèiem vora un conreu, a muntanya, sentim grallar els corbs: l'un de veu greu, l'altre de crit agut, ridícul, com un escarafall de vella dama francesa. Els gaigs també dialogaven. De sobte, un esquirol s'enfila a un avellaner de vora el bosc. L'arbre

cimbreja vivament. L'animaló, que potser ens ha vist, desapareix com una ombra.

20 de juliol

QUEVEDO. A la tarda llegeixo Quevedo (en l'edició d'Astrana Marín). És un poeta molt noble, que de vegades recorda John Donne en les seves poesies de tema religiós:

*tierra te cubre en mí, de tierra hecho,
la conciencia me presta su gusano;
mármol para cubrirte de mi pecho.*

Però no em sembla tan intens, tan líric, tan graciós com Góngora. No crec que Quevedo hagi escrit res comparable al romanç *Hermana Marica*. Així i tot, la seva línia austera, la vivacitat popular de certes *jácaras*, la bellesa de sonets com el del Vesubi o *Miré los muros de la patria mía* (sense oblidar *A la fiesta de toros y cañas del Buen Retiro*) el situen entre els noms més alts de la poesia castellana.

21 de juliol

Aquest matí llegia el fragment que deixà Quevedo d'una bella versió del *Càntic dels càntics*. És de les coses més nobles que va escriure, amb moments d'admirable intensitat:

*Béseme con el beso de su boca,
pues de panales dulces está llena...*

*Ramillete de mirra es mi querido
para mí, amarga al gusto y provechosa
a la verdad del alma, y del sentido,
austera, y desabrida, y olorosa...*

Però ¡quin abisme entre la glossa quevediana i la de Sant Joan de la Creu! Quevedo va fer un bell exercici literari, recollí en els pulcres decasíl·labs, velat sovint, una mica de l'ardor del poema salomònic. En canvi, Sant Joan va reviure, en una inefable esfera, l'experiència del gran poema; el transformà ànima endins, el féu cantar amb les més tendres i delicades i enceses cadències de què és capaç la llengua castellana.

A la tarda, sota un avellaner del Cremat, he llegit els romanços de Góngora. El fragment *Serranas de Cuenca* és meravellós. No sé si la primera estrofa és popular. Sigui com sigui, la cançoneta és perfecta de vivacitat, de gràcia, de música i, sobretot, d'arquitectura. ¡A quina justa distància, a quin ben calculat espai s'escau la repetició, la tornada! La imatge dels «*ojos de sol*», de les petites i rodones taques d'or sota la pineda, uneix, com en els moments més feliços del Renaixement, els prestigis mitològics a les gràcies de la natura.

23 de juliol

Al caient de la tarda, m'arribo, amb la Josefina, fins a l'Argilós. Frescor i pau, després d'un dia càlid.

Entre avellaners i oliveres, la nota clara d'un foc. Els pagesos cremen herba. Les flames crepiten i envien cap a muntanya una llarga fumera blavosa. La Josefina cull vidiella florida i admira amb mi la silueta esvelta i el verd lluent d'un arboç que hi ha vora un senderó. Quan torno al mas, m'avisen que han arreglat el sifó de dalt i que l'aigua ja circula. M'hi arribo amb en Josep i la Maria. «Pur element de l'aigua...», que deia Wordsworth. La sentim gorgolar sota terra mentre fem via entre els avellaners. «Ara que fa aquestes calors i el sol tot ho crema —comentava amb entusiasme el masover—, quina cosa de sa i de ric fa sentir aquest doll d'aigua!» A la mina raja, fresca, abundant. Aquesta verdor d'arbres i d'hortes depèn, en gran part, del doll transparent que l'home guarda com un tresor, que cerca al fons de la terra. Sol i aigua, els grans enemics, col·laboren i fructifiquen.

25 de juliol

Fa calor. Els esbarzers ja han florit una mica. De tant en tant se sent el fregadís d'un lluert entre la brossa. Llegeixo, a la tarda, la famosa carta de Keats a Bailey, on precisa la teoria de la Imaginació, del «somni d'Adam que es converteix en realitat» i és garantia de la Realitat futura. ¡Quina ment profunda, admirable, la de Keats! He de procurar-me la seva correspondència.

LAMARTINE. No es reflecteix gaire la guerra en aquestes notes, però és una presència constant a l'esperit... i a la taula. Aquests dies, com que el pa racionat ens arriba florit de Barcelona, és negre i malolent. A la tisana de maria-lluïsa i a la llet, em poso sucre líquid (suc de fruites o melassa). Les sopes són caríssimes. Però no en va el món s'enfonsa cada dia més en el caos bèl·lic, i a Rússia lluiten uns nou milions d'homes.

He llegit aquest poema de Lamartine, que duu per títol *La maison paternelle*:

*Autour du toit qui nous vit naître
Un pampre étalait ses rameaux;
Ses grains dorés vers la fenêtre
Attiraient les petits oiseaux.*

*Ma mère, étendant sa main blanche,
Rapprochait des grappes de miel,
Et ses enfants suçaient la branche,
Qu'ils rendaient aux oiseaux du ciel.*

*L'oiseau n'est plus, la mère est morte,
Le vieux cep languit jaunissant,
L'herbe d'hiver croît sur la porte,
Et moi, je pleure en y pensant.*

Aquests versos m'han recordat la poesia xinesa. (Dies enrera vaig copiar 13 versions inèdites meves —no incloses en *L'aire daurat*— per al meu amic Josep Maria Vall, el bibliòfil.) Hi ha la mateixa aliança de l'emoció domèstica amb el sentiment de la mort i la tragèdia del temps fugitiu, que són temes

freqüents en els xinesos. Trobo que és una *petite pièce* molt agradable, gairebé perfecta. Aquesta «herba d'hivern» i aquest plor final són tan xinesos com Li Po o Po Ku I.

27 de juliol

E. FITZGERALD. He llegit, a *The Albatross Book of Living Prose*, una carta deliciosa d'Edward Fitzgerald (1809-1883), adreçada a Tennyson. Parlant de la biografia de Constable, escrita per Leslie, diu: «M'agraden les pintures que no s'assemblen a la natura. Puc tenir una natura millor que qualsevol pintura només mirant per la finestra. Però respecto l'home que intenta de pintar acostant-se a la frescor de la terra i del cel. Constable no assolí del tot el que intentava fer; i potser els vells mestres van triar una escala de valors més austera, més acostada a les possibilitats de la pintura feta amb plom. Pintar amb plom la rosada!» També hi parla dels passeigs que fa a la tarda, acompanyat del seu gos negre, i descriu les vesprades, quan s'asseu, amb la pipa als llavis, davant les finestres obertes, «cap on s'enfilen les roses xineses, mentre les merles i els tords comencen a endegar-se el llit entre el fullatge del jardí, i el rossinyol a dominar per a ell tot sol la rogalia». Fa un dia fresc. No surto gens, a la tarda. Tertúlia, al vespre, davant del mas. L'acetilè il·lumina el gran roser amb la seva llum crua.

29 de juliol

Continuo treballant en la versió de Duhamel. A la tarda vaig a muntanya. Llegeixo poemes primers de Juan Ramón Jiménez. Una mica massa llanerosos, potser, però amb moments de fresca visió pirinenca —gairebé maragallians— i de paisatge vist a través d'una pura emoció *mítica*.

3 d'agost

Vaig a Premià en el cotxe de línia. Alegria del bell país. Gairebé tots els estiuejants són gent nova. Circulen en l'aire fresc, vora acàcies i gessamins, els lleus i dolços fantasmes d'estius llunyans, dels estius de la juvenesa. Noietes brunes, rosses, passen amb l'incomparable aplom vital dels quinze anys.

9 d'agost

Torno a L'Aleixar. Pel camí, des del tren, alfals verds, presseguers i pomeres, mar blau, blau, blau —tremolor de seda i de plata—. Quan arribo al mas, el sol de posta tocava deliciosament a la part alta dels boscos. Quines abraçades, els nens! La menueta reia, arrugava el nas com un conill.

12 d'agost

IFOR EVANS. Aquest matí m'ha arribat un paquet d'Anglaterra: era el llibre de B. Ifor Evans *Tradition and Romanticism*. ¡Quant de temps he passat sense l'emoció d'obrir un paquet de l'estranger, sense fullejar el llibre que ens ve embolcallat amb sòlids cartrons, amb papers i etiquetes! Aquest d'avui és un bell present del professor Rudmose-Brown. He flairat amb delícia l'olor del paper, de la tinta. El tema del llibre m'apassiona: em serà molt útil per al pròleg del volum de poetes romàntics i victorians que preparo per a en Janés.

Al matí he anat al barranc amb l'Albert. Hi ha gaons molt punxadissos, però també, entre el pedruscall, del conreu, delicades miosotis, menudes estrelles blaves de cinc puntes. A la tarda he anat als conreus de les terres altes. Els falciots feien constel·lacions negres i mòbils entre els núvols de color de perla.

16 d'agost

He acabat la versió del primer llibre d'*Endymion*, de Keats, i he començat el *Poema del vell mariner*, de Coleridge. ¡Que modern, que baudelairià, a estones! Estrany enllaç entre medievalisme i simbolisme. No em costa gaire de traduir (avui he fet 142 versos).

17 d'agost

A la tarda passo una bona estona a l'Argilós, de cara al sol, llegint el llibre d'Ifor Evans. Spenser —diu— és un exemple de la típica fusió anglesa de contrastos: volgué escriure un poema clàssic i de tremp moral (al servei de la Pàtria i de la Reina), i resultà la cavalcada poètica de més viva i acolorida fantasia que s'hagi escrit en anglès.

21 d'agost

CLAUDEL. Ahir llegia en un número de *Les Nouvelles Littéraires* de 1935 (27 de juliol) uns passatges de François Mauriac sobre l'autor de *Cinq Grandes Odes*. El gran secret de Claudel —diu— és haver-nos fet sensible, amb el seu art grandios, magnífic, la necessitat de Déu. «L'heroi claudelià —diu—, amb els peus a l'argila com un gran arbre, i ple de sang, no pot passar sense algú, que és Déu. La criatura l'obsedeix, l'inquieta, però ell prefereix Déu. Aquest Déu que és «algú» per Claudel, jo el reconec. La veu inefable, i que no havíem sabut captar —com una veu de dona o d'infant— prou és la que es plany en aquests poemes, en aquestes grans petxines que el poeta exiliat ha anat collint a la sorra de totes les mars.»

24 d'agost

Quin dia ardent! Tornant del poble, en el carro sense vela, el sol ens colrava abundantament, i ens

cenyia la càlida olor de la terra i dels arbres. Rebo el *Dublin Magazine*. Richard Rowley hi escriu: «Hi ha molts poetes que no són humoristes, però un veritable humorista ha de ser poeta. Ha de poder reconèixer i reconciliar les incongruïtats de les coses, portant les aparents incompatibilitats cap a una relació nova i amable.»

27 d'agost

Dia meravellós, fresc, blau, alegre. Camins amb petjades de pluja; olor de bosc; aire puríssim. ¡Quin bo dóna prendre el sol sota aquest cel tan pur, en l'aroma dels pins i les herbes! Gairebé és massa dolç, massa paradisiac. Penso en sant Bernat decantant els ulls, per no extasiar-se massa, davant la bellesa dels llacs suïssos...

3 de setembre

Al matí treballa en la versió de *The Hound of Heaven*, de Francis Thompson. A la tarda vaig a muntanya amb l'Albert. Al Cremat veiem volar les perdius. Quina Lluna, al capvespre! Ha sortit, lenta, sobre els pins, en un cel de perla, tranquil, suavíssim. Quan baixàvem, la posta —grans raigs vermellorsos barrant el blau— semblava l'aurora boreal, les Llums del Nord.

17 de setembre

VIRGINIA WOOLF. Aquests dies llegeixo *The Waves*, de Virginia Woolf, que els editors (The Albatross) van regalar-me l'any 1933. És un llibre intrigant. Virginia Woolf creà, realment, una forma nova. No és ben bé el monòleg interior de tipus realista, com el de Joyce —que pretén d'imitar el doll de la consciència, poc o molt distinta, i fins submergir-se en el subconscient—; és una cristallització exquisida, perfecta, dels pensaments i les sensacions dels personatges en frases i mots, i, ben mirat, en poesia. Obra de poeta, regalimant de símils i metàfores; però les imatges no en són el fi essencial, sinó part d'una vasta interpretació del món i de l'ànima —interpretació poètica, però amarga i dolorosa.

19 de setembre

Fa un dia amable, com ahir, però amb núvols més torrejants, més majestuosos. El fruit del codonyer ja grogueja, i les magranes són rodones i brillants on —sembla ahir!— hi havia aquelles flors de sang viva. La vidalba té, en lloc de flors, com una boirina esfilagarsada, cotonosa, que s'escampa per la verdor, ja una mica marcida, de les fulles.

25 de setembre

Vaig a Viladrau. M'encanta reveure les bagues verdes, els caminets de sempre, els clavellets de pas-

tor. Dino a Vilarmau, on m'ensenyen, sota els freixes altíssims de vora el barranc, la centraleta elèctrica. Encarrego patates i castanyes. Mentre m'espero a la plaça, circulen, somriuen, dialoguen minyons i noietes, amb la deliciosa insolència i l'embriaguesa admirable dels disset anys. Jerseis rojos, abrics grisos i blaus, dents d'adolescent mal inclinades, subjectes amb un fil d'or...

1er. d'octubre

Vaig a Premià amb l'Albert. Fa un dia clar, tardoral, amb cel blau i algun núvol blanc torrejant darrera les muntanyes. El paisatge i el poble tenen una delicada alegria. Terra i pins rentats de la pluja; fenàs d'or; farigola olorósissima. Hem dinat al turó d'en Pons. Hem vist, entre els pins lluents, el blanc cementiri on reposen els avis. I al fons un mar assolellat, seda tibant i joiosa.

22 d'octubre

Dia gloriós, suau, dels més dolços d'aquest octubre. A la tarda vaig, amb la Josefina i la Roser, a donar el condol a les nostres cosines del Mas Umbert, per la mort d'en Pere. Quan anàvem cap a la masia, veiem el blanc i menut cementiri que guarda les seves despulles: plàcid rusc entre xiprers, vora el tràfec industrial, l'olor de carbó i de productes químics. Davant mateix del fossar, en un pobre bocí de terra, un home, ja una mica vell, marcava recs

o potser semblava. M'ha commogut aquesta obstinació melangiosa de la vida, davant la pau blanca, la indiferència dels morts.

25 de novembre

SAGARRA. Llarga conversa amb en Sagarra. Em deixa llegir trossos de *Timon d'Atenes*: la invectiva de Timon contra la ciutat és flamejantment anarquista. En Sagarra creu que certes indecències shakesperianes eren concessions a determinats públics, i en algunes representacions se suprimien. El despatx del poeta és confortable, acollidor. Llibres, catifes, calefacció intensa, olor de tabac anglès. Per la finestra, entre la dolça boirina de novembre, les altes siluetes dels eucaliptus, de les palmeres i els cedres.

30 de novembre

Ha plogut i tronat molt aquesta nit. Dia gris, emplujat. Però a mitja tarda s'asserena. El sol daura els carrers molls, els núvols que van destriant-se. Vaig a casa d'Ester De Andreis. Tarda agradable, reeixida. Hi havia Carles Soldevila, Joan Estelrich, Eugeni Nadal, Blanca Escandón i alguns altres. Soldevila llegeix una fina comèdia: *Fuga y variaciones*. Ester, unes punyents impressions d'infantesa (de la seva estada a l'Istituto del Poggio Imperiale) i unes notes sobre l'horta valenciana, delicioses com un fragment d'Andersen.

3 de desembre

L.-P. FARGUE. Llegeixo a la *Nouvelle Revue Française* un assaig sobre Stephan George. Confirma la meva impressió que no era un poeta extraordinàriament inspirat; era, em sembla, bastant inferior a Rilke. En un altre assaig, sobre la poesia en 1941, se cita un meravellós passatge de Léon Paul Fargue sobre l'obscura nit de la creació, de la misteriosa naixença de l'home: algú —diu— arribarà un dia, en els segles dels segles, «à *toucher timidement, mais toucher enfin l'écume de l'immense cataracte du départ*».



1942

30 de gener

He llegit diversos articles, molt antics, del suplement literari del *Times*. Parlen dels romàntics anglesos. Un dels crítics demostra que les teoritzacions d'aquells poetes eren superiors a les dels filòsofs d'avui, com Croce, que és molt més sentimental que no ells i recorre, per a contradir-los, a una falsa poesia, a una exaltació filosòfica d'un gust molt dubtós.

3 de febrer

Llegeixo un assaig sobre Meredith, on l'autor cita uns versos molt bells referint-se a la claror de l'alba. Diu que dura

just l'espai de les gotes de rou lliscant en la fulla...

6 de març

Al matí treballo al parc. Acabo la versió de *l'Himne a la Terra*, de Francis Thompson. Fa un dia una mica gris, amb un sol tímid, intermitent. Pups, ametllers blancs, pruneres rosa. Un pit-roig m'ha fet companyia, picotejant davant meu, molt oberts els grans ulls negres.

11 de març

Ahir, cap al tard, em meravellava l'aire d'or, el sol ponent darrera els pollancre, els llorers, els cedres... Algun merlot cantava amb so dolç, apagat; la primavera s'insinuava en les glicines de borrons inflats, en l'olor de l'aire.

27 d'abril

Plou. Plou. Les voravies són plenes d'estanyols i els carrers semblen rieres. A la tarda em quedo a casa, a llegir. Hi ha boira baixa, que vela l'herba gerda i s'esmuny darrera els cedres foscos, els xiprers, les acàcies pàl·lides. Un merlot, embriac d'abril i de pluja, canta, xiula apagadament, com en somnis...

23 de maig

Cap al tard m'arribo al parc, amb la Roser. Rosinyols, merles, heura brillant, lligabosc olorós, de

color lila. La Roser deia: «Que m'agradaria veure un ocell al moment de cantar!» Més tard, baixant en la tarda fresca, li he mostrat una puput, posada damunt la paret d'un jardí. Flautejava «pu-pu-pu!... pu-pu-pu!» i acotava el cap encrestat —una mica ridículament— cada cop que xiulava la seva nota repetida.

24 de maig

J. CALSAMIGLIA. Està núvol. Vaig a visitar en Pep Calsamiglia amb en Joan Vinyoli. Conversa sota els pins de casa seva, on hi ha un jardí, un hort i un petit bosc admirables. Patateres i roses, mongeteres i lligabosc. Parlem de Scheler, de Lamberg, Chesterton i Zubiri. «Scheler —deia en Calsamiglia— té el mèrit d'haver donat realitat objectiva al món del sentiment, en un moment en què tot es traduïa en pes, moviment, nombre.»

8 de juny

Passo la tarda a Premià. Blats d'or, terra vermella, verd clar de les vinyes. Davant la capelleta del Sant Crist, tota abrigada d'heura, un rossinyol cantava en el fil telefònic. Mentre dinava, he sentit pels boscos, llunyana —una sola vegada— la nota dolça, melangiosa del cucut. A l'hort, les patateres són altes, gemades, florides. Pels caminets hi ha els caparrons daurats de la camamilla, i mates de tarongina, d'un verd una mica avellutat i extraordinàriament olorós.

12 de juliol

En llevar-me, pluvia. Núvols baixos, paisatge mullat. Pel camí, fang, menudes campànules sota els avellaners. A la tarda vaig a muntanya. Cel de bambolines grises, algun xàfec; però cap al tard surt el sol. Quins diamants a les herbes! Mai no havia sentit cantar tants pigots com avui: es contestaven amb llur cant que sembla un riure nerviós, volaven pels roures, vora meu. Sol dolç de la tarda.

23 de juliol

La calor és forta i tenim més set. Dóna bo de reposar a l'hamaca, en la frescor de la marinada, a migdia, mirant els boscos ben brotats i els cingles de color d'or i d'espígol. Llegeixo l'assaig d'Ortega sobre Goethe. Magnífic. Només molesta una mica aquell to lleugerament altiu i aquell *esprit* que sembla dirigit a una tertúlia addicta.

11 d'octubre

He passejat llargament per aquest dolç Sant Gervasi tardoral. El nostre barri és una curiosa mescla de ciutat i de ruralia. Vora els recents gratacels, encara hi ha granges amb cols i ensiams, conills i cabretes. L'herbei envaeix les voravies i brota entre els adoquins del carrer. De tant en tant passen ramats entre els cotxes; i ara als luxosos jardins creixen, gemades, altes, les mongeteres.

21 d'octubre

POURRAT. Henri Pourrat, en el seu assaig sobre Bernardin de Saint-Pierre, diu que no hi ha més poètica que la de la natura. I afegeix: «Només hi ha una epopeia, només hi ha un *Art Poètic*. De tant en tant s'alça un home al fons del seu meravellament, tot amarat d'aquest misteri del qual formem part, i es posa a cantar allò que li ha semblat veure.»

20 de novembre

A la tarda visito en Sagarra. Des de la finestra del seu despatx es domina una de les vistes més agradables de Sant Gervasi: la suau muntanya assolada, la línia elegant de les palmeres i els eucaliptus d'un jardí (a les palmeres, penjolls de dàtils d'or), tot en la dolçor, en la calma una mica agrisada del novembre... Diu que, a més de la versió de les obres de Shakespeare, està escrivint un llarg poema de tema religiós.



1943

1er. de gener

Han vingut a dinar Doris Belshaw, pintora anglesa, i la meva cosina Carme Garriga. Doris ha cantat cançons populars: *Barbara Allen, Coming through the rhye, Charlie is my darling*. Era expressiva, justa. Mentre escoltava les dolces tonades nadalènques o les antigues cançons de bressol, d'una punyent tendresa, pensava en la terrible paradoxa dels homes, capaços de sentiments tan purs i també de l'odi ardent, del foc destructor de la guerra. M'esgarrifava de pensar que els homes, que saben modular les dolcíssimes cançons per a adormir els infants, saben també construir els enginys terribles, que poden anorrear grans ciutats en poques hores.

24 de gener

SAGARRA. A la tarda hi ha tertúlia a casa d'Esther De Andreis. En Josep Maria de Sagarra llegeix el seu llibre *Entre l'Equador i els tròpics*. És una

continuació de la seva línia poètica: bigarrat, enèrgic, brutal i tendre; imatges delicadíssimes al costat de constatacions que escaurien a la simple prosa. És un poeta important, capaç de síntesis agudes com aquesta:

Panamà és fet de perles i de puces...

o d'evocar meravellosament ambients contrastats, com en la bella *Balada de l'Emperadriu Josefina*.

26 de febrer

Vaig a Premià amb la Josefina. Està núvol, però surt alguna ullada de sol. Es veu el blat tendre entre els garrofers. Els ametllers ja acaben de perdre la flor, i les pruneres posen una blancor indecisa, tímida, entre el verd de les hortes. Al celler de casa, poso 50 litres d'un vi escollit a la vella bóta de vi ranci sec, fortíssim. Recordo les veremes de la joventut: em sembla veure davant la premsa —té més de cent anys— el meu pare agafat al samaler, fent rajar el most olorós cap al dipòsit, que té ja la fusta tan corcada.

26 de març

Ahir vam tornar de la Cerdanya. Pels cims de la Molina tornava a nevar: es veia, damunt els grans boscos negres, una grisor estranyament blanquinosa i com lluminosa, molt diferent de la simple boira.

Muntanyes i més muntanyes, durant una hora i mitja o dues hores. Pels còrrecs baixava, ràpida, l'aigua del desglaç, corria entre marges de neu pura. Aquella grandesa us torna l'esperit més lleuger, us acosta l'alè d'allò que Goethe anomenava *die grosse Natur*.

14 de maig

A la tarda veiem el film *Rembrandt*, per l'actor anglès Laughton. És excel·lent. L'actor encarna perfectament el caràcter complex del gran pintor d'Holanda. La conclusió del film és edificant. L'antiga màxima: «Vanitat de vanitats...» es veu exemplificada dramàticament en la vida d'aquell home, en l'autoretrat de l'artista vell, irònic, amb el turbant blanc, amb la mirada plena d'humor, però adolorida.



1944

17 de juliol

T. MEAULNIER. Llegeixo l'estudi de Thierry Meaulnier sobre la poesia francesa. És un gran assaig, ple de belles fórmules i profundes intuïcions sobre el misteri poètic, per bé que es repeteix una mica en les seves definicions i fa una crítica potser massa «florida» (les imatges, però, són sempre del millor gust). Llegeixo també *Poesia espanyola*, l'antologia feta per Gerardo Diego. Trobo que els últims autors són monòtons. És una poesia desmenjada, una mica informe en conjunt, sense vèrtebres. «*No sé nada. No espero nada*», escriví Cernuda. Rarament en aquest estat d'esperit es farà una gran poesia.

1947

4 d'agost

Des de l'hamaca, al clar de lluna, les muntanyes es veuen ben clares. Es destaca el llogarret en runes, Mascabrers, en la pau dels conreus, sota el misteri dels boscos, que transfigura la quieta llum blanca. Bufa, de tant en tant, l'airet fi de Tarragona i ens arriben alenades de bosc, olor d'herbes i d'arbres.

Enguany tenim al Mas un ramat de cabres. El pastor és un minyó ros, primitiu, que canta tot el dia. Bevem una llet espessa i saborosa. Cap al tard, quan tornen de pasturar, hi ha cada dia una petita estampa bucòlica a l'era del mas. Les cabres s'abeuren sobre les lloses o bé, els dies que es rega, a l'aigua claríssima que corre sota els olivers. Dies enrera, el toixó va descalçar una feixa de carbaceres; abans-d'ahir, a la nit, vam sentir ben clarament els lladrucs feréstecs de la guineu molt a prop, potser no gaire lluny del Serrató o de la mina. Fa uns quinze dies, l'Albert i jo, en l'espessa obaga del Negret, vam sentir —fort, indubtable— l'esbufec d'un senglar entre la brossa.

22 de setembre

He continuat treballant en el tercer volum de l'antologia que preparo per a en Janés. Generalment escrivia sobre el pedrís de la mina, on de tant en tant em visitaven les merles o veia, a ran d'aigua, el vol blavós i daurat d'una cuereta. El dissabte passat, després d'una pluja nocturna (el vent de llevant llançava amb violència les gotes contra els vidres de la meva finestra), va fer un dia extraordinàriament clar. Bufava un vent fresc, i tot el paisatge tenia una alegria que era com una dansa. ¡Amb quina precisió es veien les llunyanies! Els cingles de color d'hisop o de rovell, els conreus dels masos de les altures...

24 de setembre

Tots aquests dies treballo copiant versos de l'antologia. De tant en tant surto al terrat. Avui feia fred i era agradable prendre el sol, que a la fi ha sortit, després d'unes hores grises, amb núvols com d'hivern cap al Coll d'Alforja. A mitja tarda pujo a muntanya. Tot floreix: argelagues, estepes (d'exquisida flor groga), ravenisses als conreus. La blancor, en molts indrets, arriba a cobrir la terra; se sent en l'aire el perfum delicat. Cap al tard els núvols perden aquell to aspre. Es tornen fins, translúcids, amb colors d'ambre i salmó. A fora, al vespre, estem a 13 graus. Al menjador, hi abunden bolets, préssecs, pomes. L'avi fa el solitari sota el llum de petroli; l'àvia, puntes al coixí. Ens arriben les rialles de les nenes, que són a baix, a l'entrada.

1961

20 d'agost

MARITAIN. SAGARRA. El dia 16 vaig anar amb la Josefina al Vernet. Vam assistir al concert de Prada —Casals, Oistrak, Kitchen—. Al Vernet passejàvem per la petita plaça deliciosa, ombrejada de til·lers, i contemplàvem les parades de fruita, on abundaven els gerds olorosos (potser collits a muntanya). Des del castell, a la part alta de la vila, miràvem sovint la majestuosa mola del Canigó: tenia vetes de neu als barrancs i una grisor nua a les «altes carenes». Sota el castell s'allarga una vall gerda, regalada, coberta de fruiters —pomeres, pruneres, albercoquers—, contrastant amb la visió alpina de la gran serralada.

Al Mas he fet la vida de costum. He treballat, vora la font, en la revisió d'un llibre de crítica literària, on s'aplegaran, en traducció castellana, els meus articles i assaigs catalans i algun d'escrit directament en castellà. He llegit *The Meaning of History*, del Pare D'Arcy, i ahir vaig començar *On the Philosophy of History*, de Maritain. El primer és un llibre interessant, però no gaire ben construït, una

mica incert en les seves conclusions, tot i que conté observacions profundes; el de Maritain és millor, més sistemàtic, més segur en la línia del pensament i més ric d'horitzons i suggeriments. També he començat a llegir *The Creative Experiment*, del professor Bowra.

El 8 d'agost, a Barcelona, vaig saber que en Sagarra estava gravíssim. El 9 vaig anar a casa seva. Té una embòlia i està gairebé sempre inconscient; el diumenge va combregar amb lucidesa. Un dels dies que jo era a casa del poeta, va venir en Soler-vicens: parlant d'en Sagarra se li van negar els ulls. «A vós us estimava molt», va dir-me. Una amiga, que acabava de sortir de la cambra del malalt, va observar: «Se'n va amb majestat.»

Avui el paisatge és d'una netedat i d'una bellesa inoblidables. El mot per a definir aquests dies puríssims, olorosos, blaus, daurats —després de la pluja— és l'adjectiu «paradisíac». Davant d'un paisatge així comprenc més que mai l'actitud maragalliana: «... si es mira / en la pau vostra dintre de l'ull nostre...». A la nit hem sortit al terrat gran. Cel blau amb Lluna, i núvols blancs i estrelles. Flauteig de tòtils, cançó rítmica dels grills, olor de bosc i de terra mullada.

31 d'agost

He estat a Barcelona, amb la Josefina, des del dia 27 fins avui. En Sagarra continua gravíssim. Fa uns deu dies que està del tot inconscient. Quan el visità l'abat de Montserrat, fa un parell de setmanes, encara el va reconèixer, i resà amb ell un ave-

maria; l'endemà —així m'ho contava la muller del poeta, Mercè Devesa—, en Sagarra cantava, molt baixet, *La mort de l'escolà*.

1er. de setembre

A primera hora de la tarda hem anat a Siurana. Passem vora La Febró, on no havia estat mai. És un poblet que m'encanta: gris, d'una arquitectura noble i neta, voltat d'hortes en un oasi de gerdor. Ametllers abundosos a l'entorn, sensació d'aïllament amable. Després, passant per la impossible pista muntanyenca que van fer, esmerçant-hi tres hiverns, els vuit homes de Siurana, arribem, en el «DKW», amb no poques angúnies, al llogarret encimbellat, «daurat de negre i de vellura». Hi ha cinc famílies que hi viuen tot l'any (en total 17 habitants) i els forasters que hi estiuegen. Hem vist el sonet d'en Carner gravat en el marbre. Les cases han estat reconstruïdes amb molt bon gust. Són totes de pedra. L'esglesiola romànica és de les més pures que he vist mai. D'un ocre daurat, amb un relleu molt ingenu —Crist i els apòstols— al pòrtic. El poble és voltat de cingles, amb pinzellades d'ocre i gris fosc. No és aconsellable per als qui tinguin tendència al vertigen.

10 de setembre

Ahir vam plantar tres codonyers: els vam treure d'un barranquet que separa les terres del Mas de

la finca veïna. Enguany, els que hi ha al nostre barranc tenien una fruita abundosa i grossa. N'ha sortit un codonyat exquisit.

He anat al bosquet de *Fernando*, però no hi ha cap senyal de bolets. Boires, terra mullada, raïms d'un or apagat a la vinya de l'Ambròs. Quan ja era vora el Mas, se m'alça un vol d'unes setanta caderneres. Es posen als avellaners amb un espant delicat, musical.



1962

4 de juny

COL·LOQUI DE MUNIC. Primera reunió al matí. Només els congressistes de l'interior, sense els de l'exili. A la tarda, continua la discussió. Hi ha hagut una intervenció lamentable de García López, socialista, contestada enèrgicament per Gil-Robles, qui li recorda que ha estat disset anys a l'exili. Al text primitiu del document que es preparava, no hi figurava cap referència al problema de Catalunya ni al del País Basc. Tasis proposa «el reconeixement de le peculiaritats lingüístiques, culturals, històriques i jurídiques dels pobles hispànics, dins el marc de les lleis generals». Es produeix una certa oposició. Prados Arrarte diu que està d'acord amb la proposta, però no li sembla adient fer-la figurar en un document com la moció que els espanyols presentaran al IV Congrés del Moviment Europeu. Satrústegui llegeix un passatge del programa d'Unió Espanyola: «*Reconocimiento de los derechos regionales compatibles con la unidad sagrada de la patria.*» Un advocat —republicà—, de València, fa reserves franca-ment adverses. Riera Clavillé s'alça per defensar el

text de Rafael Tasis. Diu que «el moviment europeista és federalista i que la solució federativa és la que millor pot resoldre els problemes de la diversitat espanyola». Tasis havia recordat l'exemple de Suïssa i de l'Alemanya occidental. «Ací he vist onejar la bandera de l'Estat bavarès al costat de la bandera de la Federació alemanya.» En alludir Tasis els països —València, les Illes, etc.— que formen la nacionalitat catalana, salta amb violència Gil-Robles: «¡No! ¡Eso no lo admito!» Cal parlar —diu— de personalitats «regionals». A la fi, s'aprova, a proposta de Gil-Robles, un text primitivament redactat per Salvador de Madariaga: «Reconeixement de la personalitat de les diverses comunitats naturals.»

A la nit hi ha reunió de dues comissions —poc nombroses—: la dels exiliats i la dels congressistes de l'interior. Tasis en forma part. L'endemà m'explica que va ser difícil unificar el text dels exiliats amb el dels espanyols de l'interior. El cavall de batalla era el punt referent a les «institucions representatives». Republicans i socialistes no volien que s'admetés com a realitat prèvia la restauració. Es trobà una fórmula de compromís, una mica ambigua. Al fort de la discussió, quan parlava Satrústegui, el va interrompre Gil-Robles: «¡Cállate, Joaquín, que lo estropeas!»

6 de juny

A les onze reunió conjunta —exili i interior— per a aprovar el text que recull l'acord i liquida els últims vestigis polítics de la guerra civil. Parla primer Madariaga i fa llegir el text per Fernando Alva-

rez de Miranda. Madariaga pregunta: «¿Va a votarse o se aprueba por aclamación?» Tots ens alcem ràpidament, com un sol home, i aplaudim amb energia, braços enlaire. Vaig sentir (i crec que no era l'únic) com em venien llàgrimes als ulls. Madariaga va agafar el text i el va donar a Robert van Schendel, secretari del Moviment Europeu. «Este texto representa la unión entre éstos y aquéllos, la unión entre España y Europa.» Van Schendel, emocionat, recollí el text i digué: «C'est un jour historique.» «Europa—continuà— necessita Espanya; esperem que un dia podrà integrar-se com tots desitgem.»

A la tarda visitem el camp de Dachau. Barraques, instruments de tortura, crematori; dins una vitrina, un vestit brut, indescriptiblement brut, amb ratlles blaves. El que més m'impresiona és la fotografia d'un cadàver que dos guardians del camp arrosseguen estirant-lo pel coll, amb uns enormes molls de ferro. Quin insult a la dignitat del cos humà!

Al vespre, mentre sopàvem, arriba Ridruejo amb els tres companys que van passar amb ell, a peu, la frontera espanyola. Se'ls fa una ovació inoblidable.

7 de juny

Reunions del Congrés del Moviment Europeu al «Kleine Congresshall». Parlen professors, economistes, polítics. Cap al tard, festa oferta per l'Ajuntament. Es diu que el Govern espanyol ha pressionat el de Bonn perquè aconselli al Govern de Baviera que faci fracassar la presentació de la moció espanyola. Tot assaborint el vi deliciós del Mosella, ens

sentim deprimits. Parlo amb el pare Azpiazu. Sopem un grup de catalans amb el canonge Oniaindía (el «Padre Olaso» de la BBC). Ens conta anècdotes emocionants del temps de la guerra.

8 de juny

Anem al «Kleine Congresshall» molt intrigats, ja que avui ha de presentar-se la moció espanyola. Després de parlar quatre o cinc congressistes, el President, Maurice Faure, dóna la paraula a Salvador de Madariaga. És acollit amb grans aplaudiments: *«J'ai une bonne nouvelle pour vous: les Espagnols, ceux de l'exil et ceux de l'intérieur, ont élaboré ensemble un texte qui consacre leur accord. C'est, tout simplement, la fin de la guerre civile.»* Diu que els dictadors tallats segons el patró de Hitler, Stalin i Mussolini no s'acontenten governant dins les fronteres del seu país. De vegades, si hi ha alguna assemblea internacional on es tracten temes que els repugnen, ordenen: «D'això, no se'n parla; aquesta moció no es presenta (alludia la pressió d'Espanya sobre Bonn). Sí, els dictadors són gent perillosa...» *«Nous ne devons pas faire l'Europe simplement économique, l'Europe des banquiers, mais cette Europe que nous rêvons, l'Europe du sentiment et de la pensée, qui a été pétrie selon Socrate et le Christ. L'Espagne actuelle ne peut pas s'intégrer dans cette Europe, car en Espagne chaque jour on empoisonne Socrate et chaque jour on crucifie le Christ.»* Els aplaudiments eren llargs i freqüentíssims. El van interrompre unes deu vegades. Els espanyols aplaudien dempeus. Però els congressistes d'altres països

mostraven també un entusiasme unànime i una autèntica alegria. «Si no bastim aquesta Europa, no vindrà el Crist a foragitar del temple els mercaders; vindrà l'Anticrist, que passarà damunt el cadàver dels mercaders i damunt les mercaderies.» Després recordà una frase de Madame de Sévigné en una carta adreçada a la seva filla quan aquesta estava malalta: «*J'ai mal à ton estomac... Vous, les délégués des pays libres, je vous prie de dire en vous adressant à l'Espagne: Nous avons mal à ta dictature.*» Nova salva d'aplaudiments, crits de «Bravo!». És un dels discursos més hàbils i fins que he sentit. Madariaga acabà anunciant que parlaria «*mon ami Gil-Robles, qui est venu avec un groupe de chrétiens monarchistes libéraux*». Gil-Robles llegí un breu discurs en francès, glossant l'acord entre l'exili i l'interior, que és garantia de la democratització d'Espanya. El van aplaudir tres o quatre vegades. Tots vam sortir entusiasmats. Cap al tard parlo amb Gil-Robles, qui ens diu que la moció espanyola figurarà a les actes del Congrés. «*Ha ido bien*», comenta.

Abans de sopar, reunió «informal» a l'hotel Regina. Madariaga diu que no és republicà ni monàrquic, ja que admet com a vàlides les dues formes de govern. Es dol de certes declaracions de don Joan de Borbó, «*que le han hecho —diu— un daño incalculable*», i de l'educació del príncep, la qual, segons Madariaga, s'havia de dur amb criteri més humanista. Ha parlat també Satrústegui. Resumeix un estudi d'Aranguren (publicat en la col·lecció «Futuribles», de la Fundació Ford), on sosté que la Monarquia espanyola pot realitzar reformes socials importants sense espantar tant les classes conservadores com si les mateixes transformacions fossin dutes a terme per la República. Madariaga diu que està

d'acord amb aquests raonaments, car ell els ha fets en ocasions diverses. Després parla Dionisio Ridruejo. Diu que ni teòricament ni sentimentalment no és monàrquic, però està completament convençut que a Espanya es produirà una Restauració. «És una eventualitat que no solament veig pròxima, sinó molt pròxima.» Les exploracions dels medis militars, sempre difícils i insegures, «revelan una indubtable propensió restauradora». «Crec que hem de donar un marge de confiança a la Monarquia —continua—, una opció per veure si actua recolzada en les forces populars i disposada a dur a terme les transformacions que necessita Espanya. Si és una Monarquia continuista, durarà poc. Per treure-la caldrà una altra guerra civil, i els que senten com jo experimentaran un esquinçament terrible. *O viviré ya siempre fuera de mi país o me inclinaré del lado de la revolución, aun sabiendo que sus objetivos lejanos han de serme desagradables.*» Diu que cal acceptar la fórmula proposada per Satrústegui, «hombre que actúa con evidente buena fe e innegable valor», donant a la Monarquia un marge d'opció i de confiança. Abans, referint-se a les crítiques de Madariaga sobre les declaracions de don Joan, Ridruejo digué: «*A mí no me preocupan tanto las opiniones de los reyes. Lo importante es que los reyes no opinen.*»

S'havia convingut que els congressistes de l'exili contestarien en una altra reunió els discursos dels de l'interior, però després diuen que més val no continuar públicament el diàleg, per no donar lloc a divergències. Ridruejo em diu que ha tingut, a soles, una conversa de dues hores amb Llopi i que n'ha sortit molt ben impressionat. Tot seguit, el socialista Rovira (de l'exili) em comenta les possi-

bilitats d'una Restauració: «Ja veieu que això va contra les meves idees, però estic convençut que ara donaria més confiança al món una Monarquia a Espanya que no una República.»

Aquests quatre dies de discussions polítiques m'han dut a una conclusió: el talent específicament polític és, ací, escassíssim. Gil-Robles i Ridruejo són veritables *têtes politiques*, és a dir, tenen el sentit de la realitat que els volta i saben quines són les possibilitats d'obtenir allò que es proposen. En canvi, he presenciat l'espectacle grotesc de gent que viu a la Lluna, com el grupet europeista de Saragossa, presidit per Sainz de Varanda, que es queixava del fet «*que en una reunió convocada para tratar de temas europeistas, sólo se están discutiendo problemas de política interior española*».

27 de juliol

Vaig a muntanya. Està núvol. Quan feia poc que m'havia assegut al bosc, vora el conreu del Baptistet, sento tronar i me'n torno a casa. Hi ha una extensa tempesta cap a Falset. Els llampecs, i algun llamp, dibuixen estranyes figures: cercles tortuosos i breus, dards implacables, però no pas les «banyes de cérvol» que evocà el poeta rus. A quarts de vuit es posa a ploure, molt poc. L'aire fa olor d'herbes boscanes.

15 d'agost

A penes he sortit del Mas. Cap a les set del vespre han vingut quatre noies suïsses amigues d'en Gérard. Eren Louise, Jacqueline, Marcelle i Raymonde. Havent sopat sortim a l'era, a veure la Lluna, que avui fa el ple. Fa una nit serena, claríssima. Damunt Rocanys, tan cobert d'alzines, la Lluna brilla amb el seu aire de rostre humà. Ens arribem fins a la mina, on cantusseja l'aigua. Tot té un misteri extàtic, una pau que sembla irreal. Les noies suïsses, amb la Maria, la Finona i la Maria Núria, canten cançons franceses: *Frère Jacques*, *Étoile des neiges*... A l'ombra lunar dels avellaners i de les acàcies, he assaborit aquelles cançons com un símbol d'unitat.

17 d'agost

A la tarda ens arribem al Mas de Borbó. Vénen les quatre noies suïsses. Aturats al bosc del Bisbe, tornen a cantar cançons franceses o helvètiques:

*Oui, ma chaumière
je la préfère
avec toi
au palais d'un roi.*

Sota l'arc fosc de les alzines es veia un paisatge equilibrat: conreus, boscos i serres llunyanes en el sol d'agost. L'airet era agradable. L'alzina del Mas de Borbó té les branques decorades amb líquens grisos i verds, que fan unes configuracions geogrà-

fiques, una mena de Polinèsia en l'escorça negra. Hem visitat per dins el Mas de Garrut, que es troba al mateix camí. Les noies xisclaven quan han començat a volar rat-penats per les alcoves buides.

20 d'agost

Fa un parell de dies, de bon matí, des de la meva finestra vaig veure un ocell groc, de la mida d'una merla, que es parava en un cirerer, ben a prop de les feixes més pròximes a la casa. Penso que era un oriol. Vaig cridar l'Albert, i tots dos el vam veure volar. Era una pinzellada d'or, una evocació oriental entre la verdor fosca. Són uns ocells molt rars. De jove, n'havia vist algun als boscos del Maresme.

30 d'agost

Aquest matí, mentre llegia prop de la mina, el so tranquil de l'aigua tenia per fons, allà al Mas, un cloquejar de gallines, aquell remoreig que és com un símbol de la vida monòtona i encalmada del camp. De tant en tant, sento caure, amb un so sec o rebotent, una avellana madura. Les estiveroles ja han iniciat el cant tardoral de dues o tres notes, que repeteixen, com si fossin estrofes, tres o quatre vegades. Però a muntanya hi ha unes boires feixugues. Fa una calor que enterboleix el cap. En canvi, a la matinada, quan tanco la finestra de la cambra, em ve una alenada de rou, d'herbes, de boscos. Les estrelles brillen en el gran silenci.

1er. de setembre

Continua la calor. No he tingut esma d'anar a muntanya. He llegit a l'ombra de les acàcies i els avellaners, vora la mina. El sol era terriblement càlid. Cap al tard, el fum dels conreus s'ha escampat horitzontalment i ha quedat ben immòbil. La vall semblava un llac gris. Amb la Lluna primíssima, i l'estel únic del capvespre, i les muntanyes velades de calitja, tot tenia l'aire d'una pintura. La petita Montserrat Surià ha alçat els braços cap a la Lluna i ha dit amb la seva veueta deliciosa: «Goita, la Lluma també va a passei!»

2 de setembre

Ha fet una posta de sol magnífica. Estava ben serè. El Sol, ben vermell, s'amagava de pressa darrera les muntanyes lleument emboirades. No era un ponent afilligranat, amb aquells núvols que semblen cetacis, onades, sirenes o ocells de foc, sinó una posta grandiosa i senzilla, neta. A la nit ha refrescat molt: més de 10 graus en relació amb la primera hora de la tarda. Aire pur i olorós.

21 de setembre

Quan he obert la finestra, he vist un cel rúfol, tardoral. Després el Sol ha anat pintant tímidament els cims, ha acusat les arestes ocre o púrpura, ha aclarit el verd dels boscos. S'ha anat alçant el temps

i a mig matí feia un sol magnífic. M'he arribat al Cremat, amb la intenció de collir préssecs, però n'he baixats pocs: cauen podrits o els ocells els malmeten. Els avellaners plantats enguany tenen bon aspecte, després de la pluja. La terra és flonja. El bosc fa una olor humida, tardoral, bon auguri de rovellons de color de posta o de rossinyols d'or. Les mallerengues canten amb insistent optimisme. ¡Qué lluny ja, en la calma càlida del juliol, el lent, el llarg parrupeig de les tórtoras!

22 de setembre

He anat al Cremat. En Marcellí, amb la dona i la filla, pleguen avellanes. Menjo tres préssecs, molt perfumats, com si em nodris de la flaire, la frescor i la dolçor severa d'aquest paisatge. Pels conreus, les formigues han obert, immediatament després de la pluja, noves sortides a llurs caus: entorn de l'orifici queden unes muntanyoles, perfectament rodones, de sorra molla, com uns volcans diminuts.



1963

23 de març

Sol i horitzons clars. El paisatge és nu, llevat de les taques disperses dels arbres florits: rosa els presseguers, blanc les pruneres. També hi ha alguna taca verda, molt tendra, dels ametllers. Els boscos s'acusen molt més que a l'estiu. L'Albert feia notar que, entre els avellaners despullats —d'un gris moradenc—, es veuen molt bé les casetes on els pagesos guarden les eines al temps de la collita. Hem anat a mirar els ruscos, on hi ha un bon moviment d'abelles. Al cirerer, ben florit, de vora el Mas s'enfonsen àvidament en els penjolls blanquíssims. Ja he sentit cinc o sis vegades el flauteig de la puput. Hem vist la font del Baptistet, que sempre em recorda el títol d'un poema carnerià: *La font esquerpa*. Entre falzies mig seques, de color de púrpura, hi havia un degotís net, transparent.

16 de juliol

A la tarda he fet el passeig habitual. Els avellaners que vam plantar, fa dos anys, al Cremat, han crescut molt; n'hi ha cinc o sis que ja tenen fruit: en un d'ells he comptat set avellanes. He sentit parrupejar les tórtoraes, entrant al Cremat, i n'he vist volar una, ràpida, sobre les alzines. Quan he tornat al Mas, hi havia a la vall uns quants fumerols que s'allargaven en la pau del capvespre. Després, mentre reposava sota els vells plàtans, el fullatge de les oliveres es retallava, precis, contra un cel d'un color difícil de definir, color de lilà grisenc, en la solitud del camp fresc i benigne, vora el mas arraulit. Tot era immòbil, com expectant en el crepuscle. El so de l'aigua feia més viva la impressió de pau, accentuava l'amable misteri.

31 d'agost

Avui, tornant de muntanya, he vist que en un punt del cel tot gris hi havia una clariana on brillava, tocat pel sol, un núvol ben blanc, com un cim de muntanya entre boires. Més tard, damunt mateix del ponent, una altra clariana rodona, amb pinzellades de núvol gris fosc, formava una cara d'home amb celles rúfoles i un gran bigoti negre, que recordava molt el retrat de Sebastià Junyer pintat per Picasso, el famós oli de l'època blava.

MIRÓ. En el cotxe d'en Gérard, ell i jo anem a veure Joan Miró al seu mas de Mont Roig. Ens rep molt gentilment. Va pulcrament vestit, en estil de vacances. Em pregunta per en Carner. Diu que va pensant en les il·lustracions que ha de fer per al *Càntic del Sol*, de sant Francesc d'Assís, traduït, a instàncies d'en Miró i de l'editor Gustau Gili, pel poeta de *La paraula en el vent*. «Els editors —comenta— es pensen que tot es fa de pressa. Però jo he de pensar llargament les coses abans de fer-les.» Em diu que l'any vinent hi haurà una exposició retrospectiva d'obres seves a la Tate Gallery, que després passarà a Zuric. Tímid, ulls blaus, inclinat al silenci, té, ben mirat, una mena de vivor pagesa, d'home del Camp de Tarragona.



1964

23 de juliol

Quan obro la finestra, al matí, sento cantar les abelleroles. N'hi ha una ramada que volta vora el Mas. Es posen al cim del noguer, als avellaners, a les pereres; van al pomerar i al barranc. Llur estranya piuladissa, que sembla d'ocells aquàtics, omple la calma del dia clar i veig el color groc dels caparrons, les ales fines, afuades. Des de sota els plàtans, el Mas sembla una pintura, una evocació impressionista. Les branques baixes es mouen lentament contra la casa ocre, amb vidrieres i finestres de color de vi fosc; un roser s'enfila a la dreta; l'escorça dels plàtans, trencant-se, deixa veure el tronc de color de vori, ben llis. És, en conjunt, un amable Cézanne; fins la casa sembla una mica francesa.

15 de setembre

RIDRUEJO. Vaig al poble, perquè he rebut avís de conferència. Parlo amb en Pablo Martí Zaro:

m'anuncia que ell i en Dionisio Ridruejo vindran avui al Mas. Arriben prop de les tres i ens acostem al Mas, fins on ho permet el camí, en el «jeep» de la Magdalena. En Dionisio està una mica més prim. Feia més de dos anys que no ens vèiem. Dinen al Mas i celebren molt el vi negre de La Fatarella. Els ofereixo mel i en Dionisio diu que li fa peresa de prendre'n. «*Es miel que cultiva Alberto*», li dic. I em contesta: «*Por Alberto estoy dispuesto a probar todas las mieles.*» La troba molt saborosa. «*Parece que te comas el bosque*», comenta. Hem parlat de política. Creu que els generals estan decidits, quan hi hagi d'haver el canvi, «*a ejecutar la Restauración: en el doble sentido de la palabra*». (Vol dir, penso, que serà una monarquia condicionada fins a tal punt que no podrà arrelar.) Els agrada molt el paisatge. Reposem una estona sota els plàtans i parlem de les converses culturals que es preparen per a la tardor.



1965

11 de juliol

Arribem al Mas cap a les set i vaig a la mina a beure aigua amb mel. Hi ha moltes avellanes i la font raja abundantament, malgrat que a la primavera no va ploure gaire. A la nit, la Lluna, encara invisible des del terrat gran, il·luminava lleument els núvols que hi havia a muntanya. El cant dels grills era rítmic, tranquil, i la nit tenia un repòs feliç, com de dorment que encomana a qui el contempla una sensació de misteriosa pau, d'una pau gairebé metafísica. Al cap de poc han callat els grills, i només se sentia un raucar en la llunyania, puntejat pel flauteig, molt espaiat, dels tòtils. Olor d'arbres, aire pur.

1966

19 de juliol

POESIA XINESA. Vaig treballant en les versions de lírica xinesa. Em resulta fàcil de trobar, amb poques vacil·lacions, la forma que escau a cada poema, i faig les versions de premsa, gairebé sense retocs, com si me les dictessin. He pensat com són d'autèntiques les tongades d'ímpetu feliç de què ens han parlat, entusiasmats, alguns poetes. Avui he traduït catorze poemes. Cal dir que la majoria són molt curts, de dues o tres estrofes.

22 de juliol

He traduït dos poemes de Li Po. En un d'ells regracia un funcionari que l'obsequià amb dos peixos i dos flascons de vi; l'altre és la *Inscripció al monestir de Hsiu-txeng*:

... *Els arbres que ell veié
florir, plantats per ell, prou han anat colgant-se
al Nirvana, i no toca l'abril aquell recer.*

1967

18 de juliol

He tingut un somni macabre i curiosíssim. Se celebrava, en una mena de temple d'aire modern, una commemoració maragalliana. Han exhumat el cos: el taüt era de fusta molt fosca, i he observat que estava gairebé intacte. N'he alçat la tapa i s'ha vist un llarg domàs negrós. Però, tot d'una, a la part baixa del domàs, a l'indret corresponent a les cames, el domàs s'ha mogut clarament. Després el mort s'ha incorporat: el rostre era d'un color fosc —verdós i bru—, boniques les faccions, amb gran barba. Jo m'hi he acostat, i el poeta m'ha cenyit en una abraçada. «No dubtis del que fas —m'ha dit, més o menys—, perquè està bé.» En una de les ràpides mutacions pròpies dels somnis, m'he vist, amb l'Albert i la Josefina, pujant per un carrer costerut, mentre plovisquejava. Jo em cobria l'espatlla amb una mena de tovallola blanca, que s'anava mullant. L'Albert o jo hem comentat: «En Foix va assegurar que, si en Maragall parlava, només parlaria d'ell.»

Penso que aquest somni té un doble origen. D'una banda, la lectura recent d'unes pàgines de

Guitton sobre l'enterrament de Pius XII: el cadàver del Papa tenia la cara verda, fosca, era «com una fulla tardoral». D'altra banda, la notícia d'haver llegit en Joan Antoni Maragall, fa poc, a Núria, amb motiu de la coronació de la imatge, els *Goigs* escrits pel seu pare.

7 d'agost

Cap al tard he passejat amb el Dominique (que té quatre anys) i la Montserrat, pel camí de Mas Cabrers. Tot d'una ha sonat un tret. El nen ha preguntat què era. He respost: «Un caçador, que ha mort un conill.» I el Dominique ha comentat, molt seriós: «*On ne tue pas les lapins.*» Després ha continuat fent preguntes, i jo li he dit que el caçador s'enduria el conill a casa, la seva muller l'espellaria, i el couria a la cassola. I el Dominique pregunta: «*Il était bon?*»

21 d'agost

MIRÓ. Amb en Gérard, la Roser i el clergue suís Charles Philippona, he anat a veure en Joan Miró. Feia una tarda molt clara, una mica càlida. Veiem de lluny la torratxa blanca i els grans eucaliptus del mas. Al menjador hi ha un Braque, una tela peruana amb tres figures hieràtiques, un cap de brau fet amb palla, una pintura d'en Miró... No triga a venir. Duu una «platgera» i uns pantalons d'un color ocre fosc. Té una expressió animada, gairebé juvenil, i

els ulls, tan blaus, són vius i alegres. Li he preguntat si fa escultura i ceràmica. Ha respost que hi treballa seriosament, i que ha fet escultures de grans proporcions, enormes (ell, és clar, només prepara la maqueta). Li he mostrat el seu autoretrat —de la col·lecció Soby— en el frontispici de *The Poem of the Mind*, de Martz. Ens diu que en va fer una altra versió: repetí les línies del primer autoretrat —a la reproducció, diu, no es veuen, però hi ha tot d'estrelles—, i al damunt va traçar una nova imatge, «avec des lignes très brutales». Parla amb aplom, amb un noble orgull de la seva obra; en cap visita anterior no l'havia sentit parlar tan llargament. Ens diu que té un horari de treball, que la disciplina és important, i que les troballes vénen d'aquesta subjecció sistemàtica. Jo retrec aquella dita: «La inspiració és filla' de la paciència.» He observat que en Miró té molts amics poetes, i que fins coneix Evtutxenco. «*Je m'entends mieux avec les poètes qu'avec les peintres*», ha dit. Evtutxenco anà a Mallorca per a veure'l, però ell no hi era.

Diu que quan veu una cosa que l'atreu com a possible tema d'una obra, en fa un petit esbós i se'l guarda. De vegades passen anys abans que cristal·litzi en una obra. En Miró prepara llargament les seves produccions reflexionant-hi. «*C'est comme un arbre; ça croit lentement*»; després d'aquesta maturació mental, la realització és, de vegades, ràpida. M'ha preguntat per en Carner i per l'Albert; m'ha dit que a l'octubre s'obrirà una gran exposició seva —restrospectiva— a la Galeria Beyeler, de Basilea. Quan m'he referit al projecte (que Beyeler havia acceptat) d'una edició il·lustrada del *Poema del vell mariner*, de Coleridge, ha fet: «*Oui; mais laissez-moi chercher le temps.*» (No crec que arribi a tro-

bar-lo.) Ens ha obsequiat amb vi ranci i moscatell —raïm i vi— de la seva vinya. Hem conversat amb ell i la seva muller una hora i mitja. Diu que a Mallorca no vol rebre visites. «Però vénen —ha aclarit la muller—, i sóc jo qui les rep.» Un dia, el pintor va topar un visitant estranger, que va preguntar-li si era en Miró. «No ho sóc», va contestar. Ens recomana que anem a Colldejou: «*Pas de tourisme; c'est un endroit sauvage.*» Ell vol anar al monestir de Scala-Dei un d'aquests dies.

24 d'agost

Dina a casa mossèn Josep Raventós. Aviat de la tarda, anem —ell, l'abbé Charles, l'Albert i jo— a Siurana. Està núvol i hi ha boira. Veiem el poblet: l'església, el castell dels moros. Al castell cullo espígol. Fan servir el paviment, de grans lloses grises, per a batre el blat. Vent. Els ametllers eren convulsos. Feia un temps molt adequat a aquell paisatge dramàtic, de cingles pintats d'ocre i gris.

6 de novembre

ROUSSELOT. Conferència a l'Institut Francès: Rousselot parla dels poetes que ha tingut ocasió de conèixer. Diu —jo no ho sabia— que Max Jacob va escriure un poema sobre la sardana. En els darrers anys de la seva vida enviava lletres (les famoses «meditacions») de tema religiós als amics. Quan els alemanys van detenir-lo, sense donar-li temps per

a res, la seva dispesera va córrer cap al camió que havia d'endur-se'l i li portà una flassada —era en ple hivern. Ell digué: «Per què em cal això, si vaig a morir?» Rousselot parlà també de Blaise Cendrars (no sap si cal pronunciar la *r* o no). Gran viatger, el seu nomadisme contrastava amb el caràcter sedentari i reclòs de la majoria dels escriptors francesos de la seva època. Les exageracions i els anacronismes de Cendrars eren saborosos. És una literatura «en estat de legítima llegenda».

Supervielle, diu Rousselot, tenia els moviments flonjos, insegurs; també era molt alt, i es definia ell mateix com «un núvol que camina». En el seu llibre de guerra, *Poèmes de la France malheureuse*, lamenta no solament els danys que la guerra causa a l'home, sinó també les devastacions de la natura. Parlant d'un bosquet destruït diu (poc més o menys):

*Ayant tant de racines,
comment faire pour n'être plus?*

Nosaltres també —comenta Rousselot—, que tenim tantes arrels, podem un dia ser anihilats per la guerra. El poeta, amb breus mots senzills, amb mots de cada dia, ens fa sentir l'essència d'una tragèdia que ha estat comentada en discursos, en Parlaments, en concilis. Supervielle creia que és missió del poeta donar verb a qui no en té: als vegetals, a les bèsties. Gràcies a ell, els éssers han de poder accedir a la paraula.

Rousselot conegué també Paul Éluard. Diu: «Era bell i era només poeta.» La realitat política se li esmunyia. Poc després de la segona guerra mundial anà a Roma per a una lectura de poemes. Tingué

un gran desengany, perquè a la sala només hi havia un centenar de persones, i Éluard havia imaginat que seria dut en triomf per milers i milers de representants de la classe obrera. Quan, a Roma, li preguntaren si Trieste havia d'incorporar-se a Itàlia, contestà: «*Mais, naturellement...*» La cosa greu era que l'endemà havia de donar una lectura a Trieste. Allí havien llegit les seves declaracions, i li van fer una rebuda que, eufemísticament, pot qualificar-se de freda.



The first of these is the fact that the
country is not a democracy. It is a
monarchy. The king is the head of
the state. He is elected for a term of
years. He has the power to appoint
and dismiss the prime minister and
the members of the cabinet. He also
has the power to dissolve the
parliament. The king is not a
figurehead. He is a real ruler.
The second of these is the fact that
the country is not a republic. It is a
monarchy. The king is the head of
the state. He is elected for a term of
years. He has the power to appoint
and dismiss the prime minister and
the members of the cabinet. He also
has the power to dissolve the
parliament. The king is not a
figurehead. He is a real ruler.

*Having been so far from
the world, I am now at home.*

The third of these is the fact that
the country is not a democracy. It is a
monarchy. The king is the head of
the state. He is elected for a term of
years. He has the power to appoint
and dismiss the prime minister and
the members of the cabinet. He also
has the power to dissolve the
parliament. The king is not a
figurehead. He is a real ruler.

The fourth of these is the fact that
the country is not a democracy. It is a
monarchy. The king is the head of
the state. He is elected for a term of
years. He has the power to appoint
and dismiss the prime minister and
the members of the cabinet. He also
has the power to dissolve the
parliament. The king is not a
figurehead. He is a real ruler.

1968

12 de juliol

JAUME BOFILL I FERRO. En Bofill i Ferro està malalt des del diumenge. Té pulmonia, insuficiència cardíaca, urèmia. Avui he estat llarga estona a casa seva amb la Josefina. Després hem pujat a casa, i al cap de pocs minuts jo he tornat a baixar per anar a buscar un medicament. En aquell moment en Gaietà, cunyat d'en Bofill, sortia de casa seva i m'ha dit: «S'acaba de morir.» He entrat a la cambra i l'he contemplat en la terrible derrota de la mort. La Núria era al seu costat, molt serena.

He recordat, ja a casa, els moments feliços, els dies de la joventut llunyana: quan en Jaume em llegia Proust, asseguts en un marge net de la vinya que fou dels meus avis, al «Camí ral» de Premià; les reunions al «Royal» de la Rambla dels Ocells; les llargues converses a casa, cada diumenge, que es van interrompre fa uns vuit o deu anys, quan la malaltia afeblí la sociabilitat d'en Jaume. He perdut un dels meus millors amics. Catalunya perd un dels seus crítics més il·lustres, artífex d'una prosa comparable a la dels millors escriptors europeus, home

d'una cultura vasta, profunda i d'un sentit d'estructura i de síntesi que feia dels seus assaigs una lliçó preciosa. En Riba deia, parlant d'ell: «D'una conversa amb en Bofill i Ferro, sempre en surto enriquit.»

14 de juliol

Som al Mas. Fa un dia més fresc que ahir. Llegeixo el llibre de Dickey: *Babel to Byzantium*. És un excellent crític de poesia, que analitza amb gran finor i valora sense timidesa. A la tarda, el meu nét Dominique té febre alta. Al llit em diu: «Vols que et digui una *poésie?*». L'ha recitada:

*Trois moustiques m'ont piqué:
l'un sur le front,
l'un sur la pointe du nez,
le troisième sur la pointe du pied.
Voilà: tout est figuré.
C'est l'été.*

Cap al tard he anat al pomerar amb la gosseta Kira. El Dominique ha millorat, i jugava al terrat, ja gairebé sense febre. La Caroline saltava, cantava una *ronde*, semblava bogeta. Fa un cap al tard sense calitja, decorat de núvols alts, grisos, amb pinzellades de sol.

1963
15 de juliol

Fa vent, el vent que ací anomenen «serè»: deixa pur el cel i fa moure els arbres i l'herba. És un dia d'aquells en què un se sent entonat, amb ganes de caminar, d'enfilar-se i veure carenes. Cap a les sis vaig a muntanya. La *Kira* em segueix. Corre ràpida, esbojarrada, però ja no té la por dels primers dies, i quan m'he assegut al tros del Baptistet per llegir el suplement literari del *Times*, s'ha ajagut vora meu i ha deixat que l'acariciés una estona.

Al barranc del Pau Malena he vist, daurat i fi, un oriol que ha volat cap a les alzines. De tant en tant se sentia, suavíssim, insistent, un parrupeig de tórtora.

8 agost

A mitja tarda vaig a Rocanys amb la gosseta. És un dia de cel blau i nuvolets blancs, amb vent ràpid i un so, una mica marítim, de brancatge. Contemplo llargament el paisatge del Mas de Borbó, tan harmoniós de color i de línia: a cada banda una muntanya alta (el Puig d'en Gulló i el Puig d'en Cama); al fons, l'Albiol, amb els cingles de color de flor d'hisop a mà esquerra; i a primer terme els conreus, alternant amb taques rodones de bosc: alzines i pins molt espessos. Però cal mirar-s'ho des del vessant de la primera feixa d'avellaners que hi ha, pujant, a mà dreta del camí (el Sot d'en Jover). He mirat el paisatge des de més lluny, ja a la serra de Rocanys, i allí la visió és més ampla, però perd detall i harmonia.

28 d'agost

A mig matí s'ennuvola molt i a primera hora de la tarda plou força i trona. La boira arriba fins al pomerar. Però al cap d'una hora s'asserena i lluu el sol, tot i que encara queden núvols. Vaig a muntanya amb la *Kira*. La terra és flonja, el bosc fa olor de pinassa i de bolets; les gotes de pluja brillen a les fulles de les alzines, a les agulles i als branquillons dels pins, fan rosaris a les tiges dels fonolls, vora les flors grogues. Quan baixava, dues tórtoraes, amb fort esbatec, s'han alçat del bosc. Aquest matí he sentit cantar, per primera vegada enguany, les mallerengues.

7 de setembre

Continuo llegint Roethke: per ara, no m'agrada tant com em pensava. A la tarda vaig a buscar lleya amb la Josefina, l'Albert i en Sergi Vilar. Al capvespre, la Lluna, entre núvols, escampa una ratlla de claror al fons de la vall. Més tard el cel es va aclarint. Tapant la part alta de les muntanyes, encara hi ha una alta i densa massa de núvols, que són com un Everest de llana flonja: els cims ben blancs, ben il·luminats i més avall una gran zona d'ombra grisenca, com si hi hagués núvols a mig aire d'una serralada autèntica. Era una visió majestuosa.

Ahir, les ombres dels núvols posaven grans taques al paisatge blanc de lluna. «Sembla una pintura abstracta», deia en Sergi. La cançó ampla, inacabable dels grills —tan intensa com a l'agost— acompanya aquestes nits tranquil·les. De tant en tant ens arriba l'aroma del bosc.

1969

29 d'agost

Aviat de la tarda vaig, amb mossèn Raventós i l'Albert, a Rocanys. Quan érem prop del coll, pel camí del Mas de Borbó, ells diuen: «Un conill... allà... vora el camí.» Jo veia una forma grisa immòbil, que em semblava una pedra... En ser-hi a prop, he vist que era, efectivament, un conill. Es veia malalt, gairebé moribund. Però, tot d'una, en tocar-lo l'Albert amb el bastó, s'ha disparat rost amunt, entre les alzines. Anava, amb grans salts, d'ací d'allà, com desorientat. El pobre, no hi veia. Devia patir de mixomatosi, pesta que ja crèiem vençuda. Quan ha tornat a parar-se, l'Albert li ha mirat els ulls: els tenia entelats, d'un color vague. Feia llàstima de veure vençut pel mal un animaló d'aquests que són tan vius i ràpids.

10 de setembre

Ahir al matí, en el tros emboscat que hi ha sota l'Argilós, una abundosa rosada brillava a les herbes.

Vistes des de baix, pel camí rost, reflectien exquisidament la llum, com un aparador de joieria. L'aigua brogia molt al barranc de Mas Cabrers, enllà d'un alt paravent d'àlbers.

18 de setembre

Vaig a muntanya amb la *Kira*. La terra és flonja, molla encara: ha tornat a ploure aquests dies. Se sentien cantar les aloses, amb passades diverses, delicadíssimes; tenien el contrapunt, monòton i primari, del cant de les estiveroles. El bosc fa una olor intensa. La Lluna nova, sobre la serra de Rocanys, m'ha fet pensar en la imatge de Yeats quan la compara a «una petxina gastada pel mar del Temps». He observat que els grills ara canten molt aviat, quan fa sol encara. El vessant de Rocanys és ben verd: enguany l'herba no ha arribat a penes a enrossir-se.

20 de setembre

Anem a la font dels pous i a la mina. Hi havia núvols, però s'ha aclarit el cel i ha fet una tarda tranquil·la i assolellada. Els boscos eren nets, verdíssims. A la posta, vora el coll d'Alforja, hi havia com un Montserrat fet de núvols, la silueta ben dibuixada amb una ratlla blanca de llum. Després s'ha convertit en un hipogrif perfecte —cap, urpes i ales—. «*Hipógrifo violento, / que corraste parejas con el viento...*», com digué Calderón. M'he arribat

al pomerar i al bosquet de sota amb la *Kira*. El ponent era groguenc i gris. El peu s'enfonsa com mai en la terra tova, olorosa d'humitat; l'herbeta decora les feixes.

24 de setembre

També he pujat al bosc amb la Josefina. Pel camí se sentia una olor molt agradable: perfum de terra molla, d'arbres, d'humus... He passat el dit per la ferida que hi havia a la soca d'un pi: quina aroma de saba, de reïna viva i fresca! A la tarda hi he tornat. He vist que la pista que fan al bosc ja arriba fins al Cremat, però volem que continuï. He reposat una estona al Pla de la Torre. Tot d'una m'he girat, en caure la tarda, i he vist damunt el coll d'Alforja el Sol ponent, d'una llum groga atenuada per la calitja, com un enorme gira-sol sobre el paisatge. Les llargues serralades eren d'un color de viola agrisat, no gens plàstiques, com cartolines retallades. La Mola de Colldejou, amb el seu perfil de vaixell, semblava navegar entre onades altes, però majestuosament immòbils. A la carena, el to de les muntanyes era més fosc; cap a les valls s'empallidia. He comprès que l'art oriental no és pas tan fantasiós com de vegades creuríem: aquelles esfumatures (com les d'avui) són, potser, estrictament realistes i no pas una fórmula tradicional d'estilització del paisatge.

1970

30 de març

CLEMENTINA ARDERIU. Un dia d'aquest mes, no recordo quin, vaig visitar Clementina Arderiu. Vam parlar de la pròxima visita d'en Carner a Catalunya, i ella em va explicar la intervenció amical del poeta quan Carles Riba i Clementina festejaven. Els pares de Clementina no volien que es casés «amb aquell estudiantet». I precisament s'esqueia en una temporada de dificultats i de crisi moral per al pare d'en Riba. S'havia incendiat la seva fàbrica i es quedà sense un cèntim. Poc després, una parent li deixà una bona quantitat, el pare d'en Riba la invertí comprant una casa a l'Hospitalet, i heus ací que els llogaters no li pagaven ni cinc, i el pobre escultor —el pare del poeta— tornava a estar arruïnat, deprimat, sense esma per defensar-se. S'estava en un racó de la casa, abatut, abandonat a la desgràcia. Llavors en Riba contà aquelles dissorts al seu amic Carner. Era quan el poeta de *La paraula en el vent* estava a punt de casar-se amb la xilena Carmen de Ossa. Un dia va anar a l'orfebreria del senyor Arderiu a encarregar l'anell de prometatge.

Durant l'entrevista parlà del seu amic Carles Riba, un jove extraordinari —digué—, a qui esperava un brillant futur. Aquell comentari d'un home com en Carner —que llavors ja tenia un gran prestigi— va canviar l'actitud negativa dels pares de Clementina. A més, en Carner procurà de resoldre la crisi (econòmica i moral) del pare d'en Riba. Anà a trobar en Bofill i Mates, que aleshores era regidor de Barcelona, i li demanà que obtingués una «col·locació» a l'Ajuntament per al vell Riba. La cosa reeixí, i l'escultor recobrà la confiança i la calma. Tot plegat va fer possible el casament d'en Carles amb la Clementina.

Posteriorment, Eduard Valentí —era el dia de l'homenatge a Rosa Leveroni, amb motiu de complir la seixantena— em contà que el dia de les noces de Carles Riba amb Clementina Arderiu va ser padrí en Carner. El poeta anava mudat i duia al trau una gran flor blanca. Hi hagué un moment de perplexitat, ja que el clergue anava a casar Clementina amb en Carner, pensant que aquest era el nuvi. No havia reconegut el nuvi en aquell jove petitó, tímid. L'aplom i la patxoca d'en Carner l'havien desorientat.

3 d'abril

RETORN DE JOSEP CARNER. A quarts d'una, en el cotxe d'en Pau Riera, President d'Omnium Cultural, l'Aramon i jo anem a rebre en Carner. Al vestíbul de l'aeroport hi havia bastant de gent; el grup dels qui esperaven el poeta ha augmentat de pressa. Quan ell ha arribat hi havia unes 400 persones. He parlat amb en Joaquim, fill de Jaume Bofill

i Mates, i amb la filla de la Carlota, germana de Guerau de Liost. Els fa por que aquesta tornada no sigui aprofitada com si fos una claudicació. Jo els dic que l'enyorament d'en Carner era terrible.

L'avió ha arribat puntualment, i la gent s'ha precipitat cap a les portes de vidre. No he vist el poeta fins que ja ha travessat gairebé tot el vestíbul. Plorava. La gent el voltava, emocionada, aplaudint. Ha entrat al cotxe, i llavors un grup de gent jove han desplegat una bandera i una pancarta: «Benvinguts a Catalunya.» L'Albert i jo hem anat a l'hotel «Balmoral» amb en Vallvé, vice-president de l'Òmnium. En Carner ja hi havia arribat amb la seva muller i l'Aramon (en el «Dodge» d'en Riera). L'he abraçat. No sé si m'ha reconegut, però jo li he dit el meu nom. Està gras; té els ulls vermellosos i poc sans, com sempre, i el mateix somriure irònic; duu una armilla de color. A la tarda hi he tornat amb la Josefina, perquè el periodista Del Arco li havia de fer una entrevista. Mentre li feia preguntes, hi havia també Émilie Noulet, muller del poeta, i l'Aramon. Ha estat una estona tensa i difícil, perquè el periodista —de qui la bona voluntat era, però, evident— li preguntava coses del passat i en Carner ha perdut molt la memòria. «*¿Qué cosa le quedó grabada en la retina la última vez que estuvo en Barcelona?*» Sort que Émilie l'ajudava. L'Aramon i jo també fèiem el que podíem. «*C'est un homme qui a perdu son passé*» —comentava Émilie Noulet referint-se a la inoportunitat de les preguntes. Després un jove, amb barba d'estil romànic, ha estat una llarga estona parlant amb el poeta. Ningú no sabia qui era. Ha resultat ser un periodista —tímid, fi— que es diu Soria. També han vingut la Maria-Teresa Boada, en Xavier Tusell i la seva filla Mont-

serrat. «No t'aixequis», li ha fet en Tusell. «Sí que m'aixecaré. Visca la llibertat!» I els dos amics de juvenesa s'han abraçat: en Carner no s'ha emocionat de manera ostensible. Quan una dama, més tard, li ha dit que no s'alcés, ell ha dit: «És l'emoció que m'aixeca» amb to de galania, de la seva inveterada galania. I en acomiadar-se de la Montserrat Tusell, vídua d'en Fèlix Millet, en Carner li diu: «Que tingui somnis somrients.»

4 d'abril

CARNER A CATALUNYA. Quan hem arribat a l'hotel, hi havia amb els Carner en Maurici Serrahima i la Montserrat Tusell.

El poeta tenia l'aire més descansat. Diu que tots dos han dormit bé, han passat una nit molt tranquil·la. La senyora ha comprat els diaris (que han destacat molt aquesta vinguda) i diu que els enviarà a Bèlgica. En Carner, parlant d'Itàlia, ha dit: «Allà vaig conèixer una noia molt gentil i m'hi vaig casar.» És, naturalment, una confusió, ja que va conèixer Carmen de Ossa a Barcelona. La senyora Carner, comentant les amnèsies del marit, deia: «*C'est très triste.*» Ens ha contat que de vegades ella li diu que es mudi la camisa i ell li fa: «No en tinc», quan en té quinze a l'armari. En Carner, que parlava amb algú del seu costat, ha preguntat (en francès) a la seva muller què deia. Ella ha contestat: «*Je leur expliquais que, parfois, tu fais le pauvre et me dis que tu n'a pas de chemise...*» El poeta, amb el somriure irònic de sempre i parlant en català, li observava: «Això vol dir que creus que tinc l'esperit una

mica neula.» Émilie no ho ha entès. «*Qu'est-ce qu'il a dit?*» «*Intraduisible*», he contestat.

Han vingut en Cendrós amb la senyora i la Mercè Sunyer amb la seva filla Montserrat. Quan aquesta ha abraçat en Carner, el poeta, amb la cara traspostada, tenia els ulls humits. En Cendrós li ha parlat del darrer llibre d'en Carner, *El tomb de l'any*. «No l'he vist», ha dit ell. «Doncs us vinc a portar els diners d'aquest llibre.» I en Carner, ràpid: «Endavant!» Li ha donat un sobre amb 14.000 pessetes. Mig faceciosament, la senyora Carner l'ha reclamat dues o tres vegades, però ell l'estrenyia sobre el vestit i he vist que es ficava el sobre a la butxaca.

Aquest matí han anat a la Rambla i el poeta no l'ha reconeguda, però, en passar davant del Liceu, ha dit: «Mira, el Liceu!» Una mica més avall ha indicat l'entrada a la Plaça Reial: «*Voilà un endroit avec une architecture qui ressemble à un endroit de Barcelone...*» Abans Émilie li havia preguntat: «*Mais tu reconnais Barcelone?*» I ell ha dit (en castellà, segons m'ha contat qui em descrivia l'escena): «Ho faig veure.»

Quan s'han acomiadat els Cendrós, la senyora ha dit al poeta: «Senyor Carner: ara ja em recordarà.» «La recordaré —ha confirmat ell— perquè sempre recordo les coses agradables.»

5 d'abril

CARNER A CATALUNYA. A quarts d'una he anat a l'hotel Balmoral. Al primer vestibul hi havia els Carner amb el matrimoni Saltor. Aquests han marxat de seguida. He portat l'ABC d'avui, que publica

un article de l'Albert sobre el poeta. Émilie l'ha anat llegint en veu alta per a ell. En Carner escoltava, immòbil, amb una expressió com aturada, una mica closos els ulls, però és evident que escoltava. Quan ella ha pronunciat *formula* en comptes de *fórmula*, en Carner l'ha corregida. La senyora ha subratllat amb elogi el passatge de l'article on es remarca la influència anglesa, francesa i italiana en el simbolisme d'en Carner. «*C'est ça qu'il faut dire, et non pas le présenter comme un symboliste attardé.*» Després he continuat jo la lectura, perquè han cridat Émilie al telèfon. Al final, un moment, en Carner ha tingut els ulls plorosos. «M'agrada especialment, m'agrada tot —ha dit—, però especialment allò que diu de l'estil, del compte que he tingut amb les paraules...»

Li he fet signar un llibre per al fill del pintor Joaquim Mir. Hi ha posat: «Amb plaer adreço la meva amistat a Josep Mir, català i anac (*sic*) catalanesc.» En observar-li jo que no coneixia el mot *anac* i que potser havia estat creat un neologisme, no ha contestat res. Després he pensat que devia haver volgut escriure *àdhuc* i li ha fallat la memòria.

Poc després han vingut en Xavier Tusell i la seva filla Maria. Hem parlat del temps, un temps assolellat, però amb vent fred. «Si té fred —ha comentat en Carner amb aquell somriure que, com diu en Garcés, és un esclat de riure apagat—, pot fer dues coses: encendre foc o fer saltirons.»

15 d'abril

CARNER A CATALUNYA. He dinat amb el matrimoni Carner i la Josefina a casa de Josep Andreu i Abelló. El poeta, que ahir va passar el dia a S'Agaró, acompanyat d'en Rebull, avui tenia l'aire cansat i, a moments, parlava amb certa incoherència. Feia sol. En Carner m'ha dit, senyalant la finestra: «Veient aquest dia, ja he pensat que passarien coses agradables.» Quan li he indicat els grans pins que hi ha a l'altra banda del carrer, davant la casa, i li he dit: «Vós no podeu viure sense arbres...», ell ha fet: «I a vostè, que no li agraden els arbres?» Després ha comentat, contrastant la suavitat del moviment dels arbres amb el frenesí de la ciutat: «Mireu com es gronxen.» Durant el dinar no ha dit res (l'Andreu parlava gairebé sempre). Havent dinat, mirant-se un gran quadre d'en Galofre —el mar, la platja de Salou—, ha dit que li recordava una reunió «en un lloc deliciós... hi havia arbres...», la gent —sembla— havia de prendre un acord col·lectiu important. No hem entès el que volia dir: semblava una superposició confusa de records. El poeta parla en veu molt baixa, i costa d'entendre'l. El seu somriure és, però, el de sempre.

16 d'abril

CARNER A CATALUNYA. Al migdia vaig al Balmoral. Hi ha l'Ester De Andreis i en Closas. Quan l'Ester li fa dedicar un llibre, ell comenta: «*Ester è un nome molto prestigioso nei paesi dell'Asia...*»

Han vingut el fotògraf Sáenz Guerrero i el pe-

riodista —molt jove— Domingo. Feia un dia assolat i tebi. Rambla avall, una florista ha donat un ram de roses vermelles a la senyora Carner. Anaven fent fotografies i pel·lícula, i la gent ens voltava, encuriosida. Alguns reconeixien el poeta. Una senyora m'ha dit: «És en Carner, el príncep de les lletres catalanes?» Un obrer de llengua castellana, d'uns seixanta anys, m'ha preguntat: «¿Cuántos años tiene ese señor?» Quan hi havia més curiosos entorn de nosaltres, he dit a en Carner: «Teniu tant d'èxit com si fóssiu un torero...» «Un torero dolent», ha fet ell. Després hem segut una estona a la Plaça Reial. En entrar-hi, des del carrer de Ferran, la plaça tenia una alegria primaverat encomanadissa: crits d'infants, altes palmeres assolades, dolls d'aigua brillant, gent, coloms... Ho he fet notar a en Carner, i ell ha fet aquest comentari d'una tonalitat tan carneriana: «És una taralla tranquil·la.» Quan ja sèiem, ha assenyalat una palmera pròxima, i ha dit: «Veieu aquell arbre? Sempre va amunt, amunt... No s'aturarà mai.»

Hem anat al Museu Marítim, i mentre passàvem sota els solemnes arcs del porxo, el poeta ha cantat, en veu baixa, emocionat, els dos primers versos de l'himne:

*Catalunya, comtat gran,
qui t'ha vist tan rica i plena...*

Ja a dins, deia: «Els catalans, en aquells temps remots, anaven a França i Itàlia i duien coses valuoses... Això no passava a la gent d'allà... de Madrid.» Quan tornàvem a l'hotel, ha dit: «El Passeig de Gràcia.» En Garcés ha comentat: «Aquí veníem a veure la Niní Baladia amb les seves companyes.»

«Jo mai no he estimat una noia amb les seves companyes», ha dit en Carner. I tot seguit ha explicat a en Garcés que allò podria ser l'argument d'una comèdia. Avui la seva conversa ha estat bastant normal, però, en passar davant del Liceu, he tingut la impressió que li semblava un teatre com el Liceu, en una altra ciutat, sense que s'adonés ben bé d'ésser a Barcelona. Hi ha, em sembla, com una superposició de records —quan recorda—, que emboiren la realitat efectiva i, com si diguéssim, l'esborren. Entelament estrany, dramàtic.

17 d'abril

CARNER A CATALUNYA. A les cinc he anat al Balmoral, on ja hi havia la Josefina. Hem anat a acompanyar els Carner a La Garriga. Anàvem en dos cotxes d'en Marià Castells i Plandiura (nét del gran colleccionista). Jo he anat al costat del poeta. Ha parlat força, per no l'entenia gaire. Quan li he dit que Clementina Arderiu el volia veure —«vós vau ser padrí de boda d'en Riba i la Clementina»—, ell ha agafat un paper i un bolígraf. «Més val que m'ho apunti, perquè de vegades em fallen els noms... Com es diu aquesta noia?» En arribar al jardí del balneari —un cedre majestuós, diversos arbres ben alts i entre ells, un teix venerable, amb poc brançatge—, s'ha acostat el poeta Carles Sindreu i li ha recordat els Jocs Florals de Lloret, on va tenir un premi (llavors hi estiuejava en Carner). Aquest, somrient, li ha allargat la mà: «Carles Sindreu, sou amic meu.» Uns amics dels Castells, entre ells l'arquitecte Senillosa, li han fet moltes fotografies al

jardí. Era curios de veure el fervor amb què contemplaven i escoltaven en Carner la gent d'aquell grup, que parlaven sempre entre ells en castellà. El poeta era feliç, voltat de persones que l'escoltaven. Ha costat molt de fer-lo pujar a la cambra. «*C'est un monastère de luxe*», ha dit Émilie.

25 d'abril

CARNER A CATALUNYA. Aviat de la tarda, anem a La Garriga les dues Josefines i jo en el «600». En Carner i Émilie eren al jardí del balneari. Feia una tarda assolellada, pura. En Carner, un moment que la seva muller era dins l'hotel, ens ha dit: «La meva dona us estima molt. Avui, almenys tres vegades, m'ha dit: "Vindran aquells..."» «I vós, que no ens estimeu?», he dit jo. «Si no us estimés, no l'hauria deixat parlar tant de vosaltres.» Més tard han vingut en Xavier i la Maria Tusell, en Roca i Cavall amb la seva muller, en Sindreu, els pares d'en Martí Sunyol, l'Elena Gual (filla de l'Adrià). Durant una estona érem onze persones visitant el poeta. Émilie ha volgut que la Josefina i jo ens quedéssim a sopar amb ells. Quan en Carner ha vist que em servien dos grossos talls de peix, ha comentat, somrient: «Alça, noi!» Haviem convingut que en Carner assistiria una estona a la festa «La poesia entre el poble», organitzada al Price pel doctor Colomines. El poeta ja duia la gavardina i la bufanda, però tot d'una s'ha negat a sortir. Estava cansat de la vetllada de l'Orfeó Català (d'ahir mateix). Jo li he preguntat: «I doncs, Carner: que us ha agafat mandra?» «No m'ha agafat mandra —ha contestat—, però ja

comprendreu que no estic en disposició d'anar a un país com Anglaterra...» Sovint perd la noció del temps i del lloc. És molt trist d'observar l'entelament d'aquesta ment il·lustre, d'un dels esperits més aguts i originals que ha produït el país. Però en els moments lúcids, encara és el Carner de sempre.

5 de maig

CARNER A CATALUNYA. Ahir els Carner van tornar de La Garriga. Avui la senyora m'ha explicat que el poeta va ser reconegut, a Granollers, per un jove d'una botiga. Era un *infirm*e —diu—, que caminava amb pena, com llançant les cames. En sentir que Émilie Noulet parlava francès, ha preguntat: «Francesa?» «No: belga», ha respost. Llavors el jove s'ha mirat en Carner. «*Sa face d'infirm*e, *sombre et triste* —comentava Émilie—, *s'est illuminée. C'était comme s'il voyait le Bon Dieu... Je n'oublierai jamais cette face.*» Després, el poeta va ser reconegut en una altra botiga, on havien entrat per comprar una barretina. La mestressa, una dona d'edat, no la hi volgué cobrar.

6 de maig

CARNER A CATALUNYA. A la tarda visito en Carner amb en Maurici Torra-Balari (que l'havia conegut a París). El poeta parla llargament amb en Maurici. Després en Maurici em diu que en Carner li ha comentat la seva estada a Madrid, amb motiu

de les oposicions a la carrera consular, però s'hi ha referit sempre sense parlar d'oposicions ni de carrera, esmentant els records d'una manera vaga, emboiradament. Diu que també li ha parlat de la mort. «Això a mi ja se m'acosta...» En Torra-Balari ha estat molt content d'aquesta estona de conversa. Ell havia conegut en Carner de l'època brillant —haviem dinat o sopat invitats per l'Agelet i Garriga—. Li ha fet tristesa, però li ha agradat de tornar a veure'l. «És tot un senyor», ha comentat.

10 de maig

CARNER A CATALUNYA. He anat al Balmoral, on he recollit els Carner. Quan el taxi s'ha aturat, el xòfer diu: «Jo el conec, aquest senyor», referint-se al poeta. «¿N'haureu vist les fotografies als diaris?», li he preguntat. «No. Fa més de trenta anys que el conec.» Al moment que jo entrava cap a l'escala de casa, precedint els Carner, sortia la Núria Fornells. «Espera't —li he dit—, que ara veuràs en Carner.» I he dit al poeta: «És la muller d'un amic vostre, en Bofill i Ferro, que ja ens ha deixat. Era cosí del vostre gran amic Bofill i Mates.» En Carner s'ha inclinat cap a la Núria —endolada, encorbada, envellida—. «Molt de gust...», ha dit, estrenyent-li la mà. I tot seguit, humits els ulls i fent amb la mà un gest eloqüent de fuga, ha afegit: «Un dia d'aquests jo també me n'aniré.» Ha estat un moment dramàtic. Jo he dit: «No digueu això. El que fareu és anar cap a Brusselles.» Però ell: «No. És la llei humana.»

Durant el dinar se'l veia content, alegre. De tant en tant cantava una corrandà barcelonina:

*Un bando he vist que enganxaven
al carrer de l'Hospital,
imposant penes severes
al qui jugui més d'un ral.*

Ho cantava molt ben entonat —té encara una memòria musical perfecta—, i, en dir els dos últims versos, alçava la mà, amenaçant amb l'índex estirat. I tot això amb un somriure divertit, *espiègle*, típicament carnerià. Poc després, ha cantat, amb la tonada d'*Una matinada fresca*, aquesta altra cor-randa:

*El dia de sant Cristòfol
bé me'n puc enrecordar
d'aquella pluja que feia,
d'aquella pluja que fa.*

Abans de prendre cafè, l'Agustí ens projectà —dues vegades— la pel·lícula de l'arribada d'en Carner. Hi ha un moment que una dona el besa i li dóna un afectuós copet a les galtes. «*Je vois beaucoup de femmes qui t'embrassent* —ha comentat, fent l'enfadada, Émilie—; *et même te caressent...*» A quarts de sis hem anat a l'escola «Matinal», que dirigeix mossèn Bosch (coneix en Carner de Brusselles i l'ha invitat a la Festa de Primavera). El pati era ple d'alumnes, professors i pares. He presentat el dibuixant i gravador Ricard Marlet al poeta. Després, en Marlet m'ha contat que, quan ell ha recordat a en Carner que, fa anys, va donar-li uns versos seus, el poeta ha contestat: «Si voleu entabanar alguna rossa, encara us faré uns altres versos.» Hem entrat a l'escola, i un nen i una nena han recitat versos d'en Carner (*El dia revolt*, entre ells); després han cantat dues o tres cançons. En Carner s'ha alçat

i ha fet un petit discurs: «Estic content de veure davant meu tants que m'estimen, i que s'estimen. Obeïu els vostres mestres, que us ensenyen rectament, i dureu l'alegria a les vostres cases. I quan estigueu cansats i us poseu a reposar, que pugueu dir: He fet una bona part del que calia.» Després tots, dempeus, hem cantat el *Cant de la senyera*. Als ulls de molts brillaven les llàgrimes.

14 de maig

CARNER A CATALUNYA. Dino amb els Carner a casa de la Maria Borràs, vídua d'en Josep Maria Cruzet. El xòfer del taxi també l'ha reconegut. «Jo el conec, aquest senyor.» «És en Carner», he dit. «El conec de fa més de trenta anys. ¡Que passat que està!» En Carner té, des d'ahir, un rebrot de la seva bronquitis crònica i pren antibiòtics. Quin atzar! El metge de l'hotel, que l'ha visitat, és en Ramon Bofill, el del Noguer de Viladrau.

Durant el dinar ha parlat poc. Se li nota molt el refredat, però ha menjat amb bona gana. Ha comentat unes roses que decoraven la taula: «Són d'un vermell tendre, delicat...» Dinaven també amb nosaltres l'Ernest Maragall i la seva muller, una veneçolana molt intel·ligent. Tot d'una en Carner ha fet un joc de mots derivant-lo d'un cognom. «*Il aime les jeux de mots* —ha dit Émilie—: *il en fait souvent.*»

19 de maig

CARNER A CATALUNYA. En caure la tarda, hi ha hagut a casa dels Vallvé una reunió per acomiadar el poeta i Émilie Noulet. En Carner continuava molt refredat, amb bronquitis; tenia un aire abatut. L'Aramon li ha ofrenat una medalla amb l'escut de Catalunya i una dedicatòria de l'Institut d'Estudis Catalans. Ha dit que pensaven oferir-la-hi en una sessió dels Amics de la Poesia, però aquesta festa no ha pogut celebrar-se. En Carner ha contestat amb un discurs bastant llarg. Com sempre, parlava en veu molt baixa, i jo era una mica lluny: no he entès gaire el que deia. «En vós tinc tots els catalans», ha començat, dirigint-se a l'Aramon. Després ha dit que li feia melangia ser lluny de la seva terra, i que volia que aquesta fos madura i culta... No he pogut copsar-ne res més. Uns fotògrafs joves han projectat la pel·lícula de l'arribada d'en Carner i un reportatge —molt bo— sobre el Dia del Llibre.

20 de maig

COMIAT A CARNER. Quan hem arribat a l'aeroport la Josefina gran, la Fina i jo, els Carner ja s'esperaven. No els acompanyava ningú. (Després he sabut que l'Octavi Saltor i la seva muller anaven a acomiadar-los, però han tingut un accident i s'han quedat sense cotxe.) En Carner tenia un aire atùit, però no tossia. Ens hem hagut d'esperar gairebé una hora —l'avió ha sortit a dos quarts de quatre— i jo he seguit al costat d'ell. Ha parlat molt. Ha recordat la seva estada a Itàlia i ha repetit que es va

casar amb una italiana. També s'ha referit a l'anada a Madrid amb motiu de les oposicions (però aquest mot no ha sortit mai). Diu que va tenir «el primer premi» i que els altres «no van obtenir res». I ha afegit: «Tots em miraven...» Un altre record que m'ha retret és el de la casa que tenia dues entrades: l'una al mar, l'altra a la terra. «Per la del darrera jo podia sortir amb vestit negre i per la del davant...» S'ha interromput. «Amb vestit de bany», he completat. «Sí», ha fet en Carner. Suposo que aquests darrers records es refereixen a la seva casa de Blanes, on passà dos estius (1920 i 1921).

Quatre temes: l'aprenentatge precoç del francès, l'estada a Itàlia, l'anada a Madrid i els records de la casá vora el mar han revingut sovint, aquests dies, en la seva conversa. Són evocacions boiroses i una mica emocionades, inexactes a moments (com quan afirma que la seva muller era italiana), però no sempre. Així, una vegada que, parlant de l'estada a Madrid, va dir que «havien anat al palau del rei», la inexactitud era, només, relativa. En Maurici Torra-Balari em va aclarir que les oposicions a la carrera consular se celebraven, llavors, al palau del Senat.

A l'hora de marxar, en Carner m'ha allargat la mà i m'ha dit: «Car amic: us recordaré molt.» I ha dit una cosa semblant a la Josefina.

18 de juliol

Aquests dies, quan em llevo, davant la finestra de la meva cambra les altes tiges del fenàs fan una mena de fines reverències a ple sol. La prunera clàudia que hi ha ran de la casa és immòbil en l'ombra,

carregada com mai de fruit. Tot d'una passa una puput, delicadament decorada, o s'alça, amb piuladissa alegre, un vol de pardals. Enllà, hi ha constel·lacions de campànules d'un blau pàl·lid. I els avellaners tenen un verd fosc, gerd, gairebé primaveral.

21 d'agost

SCALA-DEI. Fa frescor; he hagut de posar-me el suèter. Al matí fa vent, és sud-oest, que ací anomenen «serè», però ha minvat al migdia. A primeres hores de la tarda marxem al Priorat. Fins a Scala-Dei hi estem 55 minuts. El paisatge és pàl·lid, té com una fina timidesa: vinyes d'un verd clar o ametllers delicats damunt la llicorella. La negror dels troncs, contrastant amb la verdor transparent del fullatge, dóna als ametllers com una qualitat oriental, japonesa. Des del poblet fins al monestir de Scala-Dei hi ha, a peu, vint minuts. Al fons, el mur solemne del Montsant és com un orgue majestuós, amb taques de petites pinedes i botjar: es dreça darrera un primer terme d'ametllers pàl·lids. Segons com, el to ocre vermellenc de les roques sembla un flamareig llepant la part grisa que forma els grans tubs de l'orgue.

Les ruïnes del monestir són d'una punyent melangia. Un portal del segle XVII, de pedra grisa, té una petita figuera borda vora l'escut, que és de pedra daurada. L'estructura del temple deixa veure el cel, amb grans cortinatges d'heura a l'esvoranc. L'heura ho domina tot. Té uns troncs enormes i com peluts. Hi ha també, cobrint soterranis i antigues estances, enormes esbarzers, bells noguers ma-

jestuosos i molts saüquers, clapejats de baies negres. Un gran pi prospera sobre la volta del temple, que és de pedra vermella —llevat del portal neoclàssic, que és gris—. A terra hi ha un gran toll d'aigua, que ve dels recs de l'horta. Quan hi érem, regaven; el so abundós de l'aigua sembla donar una mica de vida a les ruïnes. A l'estuc de l'església, molt malmès, encara es veu alguna inscripció i algun bocí d'ornamentació abstracta. A l'hort, vora les gerdes i altes bajoqueres, hi havia petúnies d'un morat delicadíssim.

11 de setembre

Quan el Sol es ponia, m'he assegut al terrat (en una d'aquelles cadires baixes, tan còmodes) a contemplar el paisatge. Al bosc del Negret i al nostre encara hi havia una zona assolellada. Després l'or dels pins s'ha apagat. Quedava una pinzellada de sol a les carenes, a la serra de la Mussara. En un punt de la cresta, no gaire lluny del mur que apunta un difícil tomb de la carretera, hi ha una formació de roques que sembla un petit burg, presidit per un castell de torre rodona. La posta s'ha entretingut en aquell indret, deixant un llarg matis rosat a l'ocre grisenc de la roquera. Després, tot s'ha apagat. Al coll d'Alforja persistia el gran incendi: el magenta i l'or a l'horitzó, més amunt una franja verd pàl·lid i, coronant la posta, el blau pur.

Amb la Josefina he anat a passeig cap als pous. Quin crepuscle llarg, extàtic! Les primeres estrelles parpellegen vivament. L'aigua de la bassa gran, on s'emmiralla una franja d'herbes, reflecteix vagament, obscurament, la posta.

PIOVENE. Guido Piovene —autor de moltes obres destacades i, entre elles, d'un llibre agudíssim sobre els Estats Units—, ha donat una conferència a l'Institut Italià. Diu que la pretesa ruptura de la literatura italiana posterior a la primera guerra mundial i la tradició anterior, és falsa. En el neo-realisme hi ha elements de la literatura d'avantguerra. Darrerament es tendeix a considerar els problemes de l'home no pas lligant-los únicament a la contingència històrica (sistemes socials o polítics, etc.), sinó que se'ls veu originats per la mateixa condició humana. L'alienació màxima és la mort. Dels temes polítics s'ha passat als metafísics i religiosos.

En el diàleg que hi ha hagut després de la conferència, Piovene ha dit que les seves obres s'originen primer en uns «grumolls» mentals i formen unes nebuloses. En la seva creació literària no hi ha càlcul. L'obra d'art ve a ser com un somni, però un somni que té una projecció col·lectiva. L'artista és misteriós per a ell mateix. A les obres hi ha símbols, però ell n'ignora el sentit. «Els crítics donen als meus símbols interpretacions diverses, i totes em semblen bé.»

Al final hi parlo una estona. Diu que li agrada més la poesia de Montale que la d'Ungaretti. Prepara un llibre sobre l'Europa occidental. Parlem de Mondadori, el seu editor. M'explica que el fill gran portà el negoci molt malament i van haver de retirar-lo.

1971

5 de juliol

Sota la finestra hi ha molt fenàs ajagut, ja sec, de color de palla. Ja són ben altes les pruneres que fan un fruit morat fosc, més aviat petit, que ací anomenen «cascavellic». De tant en tant, entre els avellaners, l'oriol flauteja delicadament, repeteix les seves quatre notes irreals, dolces. M'he arribat fins als pous. La costa de Rocanys té un domàs de ginesta florida i una fresca verdor com de prada. El Dominique juga amb la sorra, fent carreteres i ponts, sota el plàtan on canten els pardals i refilen subtilment, tímidament, les cadernereres. Però, cor endins, sento una gran tristesa: penso en l'àvia malalta, en la seva expressió de decaïment i d'angúnia.

12 de juliol

En caure la tarda he anat a muntanya. M'he assegut en un marge, i al cap d'un quart ha sortit de les herbes un conillet: ha entrat al conreu, on ha

pasturat una mica. Poc després, un conill més gros ha fet una entrada bastant sorollosa, però aviat s'ha esmunyit entre les altes herbes de vora el barranc. Tot d'una, un altre conill —o el mateix— ha sorgit molt a prop d'on jo era. Se m'ha anat acostant sense veure'm, ha mossegat amb gest graciós una tija alta i seca, m'ha mirat, s'ha posat dret i ha fet giragonses sota els arbres. Li hauria pogut tirar (amb l'escopeta d'aire comprimit), però no n'he tingut esma. ¿Per què agredir aquella bestiola alegre, feliç, graciosa, lleugera? He recordat un poema de Walter de la Mare sobre l'absurda tragèdia d'un conill mort pel caçador. He sentit una mena de remordiment de les meves caceres als boscos del Maresme, a Calaf, a les planures d'Osca, oloroses d'espígol...

24 de juliol

M'estava afaitant i he sentit a baix la veu de la masovera. M'he acostat al cim de l'escala. «Ja ha arribat allò que temien —ha dit—. Ara hi ha aquí l'Anton de la Casa Nova.» Volia dir que duïen notícies de Barcelona, que s'havia mort l'àvia. Eren tres quarts de nou. A dos quarts de deu han marxat l'Albert i la Fina. L'Agustí, la Roser i jo marxem una hora després.

En el darrer son, l'àvia descansa a la cambra que hi ha vora la sala, a mà dreta. Té una expressió intensament concentrada, podríem dir d'atenció fèrvida, amb les mans encreuades al pit. He recordat aquells mots d'Emily Dickinson: «La mort és l'atenció extàtica a l'Eternitat.»

13 de setembre

MIRÓ. A les 5 vaig a veure en Miró a Mont Roig. Una senyora de cabell blanc cosia a la porta del Mas. En Miró ha sortit immediatament a rebre'm, i m'ha presentat aquella dama, que és germana seva. El pintor duia una jaqueta com de païama, amb ratlles, i uns pantalons clars. Ens hem assegut sota un deliciós aiguafort seu, de fons blau, alegre. A la vora té penjat aquell cap de brau fet de palla (que ja he vist altres vegades) i a la paret del davant un teixit mexicà, amb figures humanes geometritzades, hieràtiques.

He donat al pintor el llibre *Terre d'Espagne*, antologia de poetes catalans i castellans feta per Françoise Pechère, i ha dit que probablement coneix l'autora: li sembla que és una dama que, fa un parell de mesos, va sopar al seu costat a una festa celebrada a Knock-le-Zud (Bèlgica). Li va dir que havia estat molt amiga de Josep Carner. També li dono un exemplar de la meua traducció castellana de *Through the Looking-glass*, de Lewis Carroll, i li dic que els catàlegs de Maeght tenen un títol que és precisament el d'aquest llibre: *Derrière le miroir*. «Sí —diu ell—, és veritat: no se m'havia acudit.» Afegeix que Breton donava molta importància al llibre de Carroll. Li demano que em signi tres litografies (procedeixen de dos fascicles de *Derrière le miroir*, que en Miró em va enviar fa dos anys). Mira atentament els dos primers i em diu: «Això són reproduccions; no us les puc firmar.» Després examina l'altra. «Aquesta no ho és. Us la signaré.» Indica uns punts de trama fina com a prova que el tiratge procedeix directament de la pedra. Li pregunto de quan és aquella litografia. «La vaig fer fa

uns tres anys», em respon. S'equivocava, ja que és d'un catàleg de fa uns deu anys. Tinc la impressió que aquella que em signa i dedica era una reproducció com les altres dues. També, molt gentilment, dedica a en Gérard una col·lecció de segells que va projectar en Miró, fa poc, per a Romania.

Em parla del gran mural (6 × 3 m.) que fa per al Museu de Zuric, i em fa un gran elogi d'aquesta ciutat, que li agrada més que Ginebra. Parlem del *Càntic del Sol*, el poema de Sant Francesc d'Assís, traduït per en Carner, que en Miró prepara. Són grans aiguaforts —diu— amb molt de color. Els tiren al taller d'en Gustau Gili. «Això és lent —diu—, molt llarg; cal rectificar molt les proves...» Li pregunto de qui va ser idea aquest llibre (jo vaig intervenir-hi per demanar la versió a en Carner). «Va ser idea meva —contesta—. És una cosa molt per a mi, molt meva.» Jo observo. «En aquells versos hi ha tot l'Univers.» També parlem d'en Carner; diu que la darrera vegada que el va veure —a Bèlgica— ja estava una mica desorientat. Comentem la Galeria Pelaires, de Palma de Mallorca. «Jo els ajudo», diu. Comenta que ja no n'és director en Subias: ara hi ha un tal Pinya. Sembla que és una galeria que treballa molt, i està ben situada, en un carrer tranquil, però cèntric.

Alludim en Bartra, en Brossa (diu: «Aquest ha aportat alguna cosa nova a la poesia...») i també en Joaquim Mir. Observa que ell el conegué al Círcol Artístic de Sant Lluc, quan en Mir anava a comprar-hi els colors. «Jo era jovenet —diu—. També vaig conèixer en Gaudí i tots els Llimona.» Parlant d'en Mir, diu que quan pintava a L'Aleixar i Alforja era molt bo. «Després, allò de Vilanova ja baixa de qualitat...» Recordem la visita del fotògraf nord-ameri-

cà Irving Penn, quan jo vaig acompanyar-lo, fa gairebé trenta anys. «Fa temps que no en sé res», diu. En Miró ha fet un gran elogi del paisatge de L'Aleixar i de la Mussara. «Oh, la Mussara! —exclama—. Allò és molt bonic.» «Un dia —dic— ens hi heu de venir a veure.» «Potser sí.» M'acompanya, somrient. Ens acomiadem sota aquells altíssims eucaliptus de corbes ampulloses, romàntics. Semblen arbres d'una pintura de Böcklin.

27 de setembre

He escrit una nota preliminar per al llibre de *Proverbis* d'en Carner. He acabat de llegir *Le ton poétique*, d'Émilie Noulet, obra admirable d'erudició i d'agudesa crítica. No comparteixo, però, l'admiració de l'autora per la poesia de Saint-John Perse. El trobo una mica artificios i de música que és de vegades falsa.

L'Albert, el Dominique i jo hem anat, cap al tard, a l'indret on ahir vam sentir el parrupeig dels tudons. En el seu sonet *Els tudons de Siurana*, en Carner, amb una penetració que només solen tenir els grans poetes, veu el cant dels tudons com expressant alhora *desig* i *agonia*. Jo l'he trobat sempre molt dramàtic. Quan hem arribat al lloc on ahir els vam sentir cantar, se n'han alçat tres d'un pi, molt a prop. Estava núvol; el nen deia: «Tinc por.» Temia la tempesta.

The first part of the book is devoted to a general
introduction to the subject of the history of the
United States. The author discusses the various
theories of the origin of the name "United States"
and the early history of the colonies. He then
presents a detailed account of the American
Revolution, from the first steps of resistance
to the final declaration of independence. The
author also discusses the early years of the
new nation, including the struggle for a
constitution and the early years of the
Federal Government. The book concludes with a
chapter on the present state of the Union.

1972

7 d'agost

MORELLA. Cap a les 9 sortim del Mas l'Agustí, l'Albert i jo. Passem per la carretera de la Costa fins a Vinaroç. Després, travessant grans serralades bastant àrides —coscolls, romaní, etc.—, ens anem enfilant fins a Morella. Hi arribem a dos quarts d'una. La primera visió, de lluny estant, de la vila encimbellada, coronada per les ruïnes del castell, és inoblidable. A dalt, a mil metres d'alçària, l'aire és fi. Passem pels carrers porticats, admirem el Palau de Justícia, on hi ha una làpida amb uns mots de la Crònica de Jaume I, fent l'elogi de la vila: «És llogar que fa per nul hom del món sinó a Rei». Hem dinat a l'hotel «Cardenal Ram», instal·lat en el palau del segle xv que el cardenal —un dels personatges del Compromís de Casp— va habitar. Després visitem l'església, l'arxiu. Hi ha un exemplar de *Lo quart del Cartoixà*, de Roís de Corella, que havia pertangut a Beatriu de Borja, germana de Calixte II, i bastants incunables, casulles i fragments de retaules. Es destaca una bellíssima Dolorosa de Sassoferato. També són interessants dues taules

(l'una amb el Papa Luna) d'uns deixebles de Jacomart. Hem vist una casulla que va usar sant Vicenç Ferrer i la resta dels arxius notariais (l'any 1936 la destrucció de documents va ser ací terrible). L'altar major, barroc, és esplèndid, i l'orgue està ben conservat, però tots els altres altars —ens diu el guia— van ser cremats.

També visitem el castell, on ara restauren la capella. És, en conjunt, un recinte grandios, que conté un gran claustre i fins una plaça de braus. Vora el camí, esbarzers; una mena de lilà silvestre com el que hi ha al Vernet, vora el riu; herbes grises; algun ametller i una feixa de blat de moro. L'aire, és perfumat de no sé quina aroma —penso que és d'aquell estrany lilà—; és un aire de país alt, un aire lleuger i tònic. A tot volt els conreus, amb blats, pocs d'ells segats, i ametllers. Tot sembla vist com des d'un avió. Morella ha estat comparada a les altes ciutats del Tíbet. Tornem travessant un veritable mar de muntanyes —fa una tarda assolellada, plàcida—, sempre carenejant, passant pel coll de Torre Miró (1.259 m.), Calaceit, Caseres, Gandesa —quina verda vall, amb el gris ennuvolat de la serra de Beceit al fons!—, Mora d'Ebre i Falset. Ens hem aturat una estona a Gandesa, on ens han parlat dels perjudicis que causen a l'agricultura la *capra hispanica* i el senglar en alguns pobles de la Terra Alta, especialment a Prat del Comte.

10 d'agost

CENCELLES. Fa un dia claríssim, sense ni un núvol. Els cingles, els boscos, els masos es veuen

amb una gran precisió. A la tarda anem tots a visitar Cencelles, a Constantí. És un mausoleu paleocristià del segle IV. Al gran recinte, coronat d'una cúpula, hi ha molts fragments de mosaic: escenes de cacera (cervols caçats amb xarxa, caça del senglar) i escenes bíbliques. Patrocina les excavacions l'Institut Arqueològic Alemany. Hem vist les tombes, a la planta baixa, i la *villa* al costat del mausoleu: patis, piscina, banyeres, forns per a escalfar l'aigua...

14 d'agost

La FEBRÓ. Cel net, amb algun nuvolet blanc i alegre. El paisatge és clar i com rentat: no hi ha, tornant-lo fumós i trist, aquelles boires feixugues. Hem anat a dinar a la Febró. Ens hem aturat una estona al llogarret de la Mussara. ¡Quina tristesa aquell poblet abandonat, l'esglesiola amb les parets plenes d'inscripcions dels excursionistes, les dues tombes robades, les cases caigudes, unes bigues dins la bassa! Damunt el pòrtic del temple encara hi ha el bonic escut amb la data: «Año 1859». Però els arbustos i les herbes van envaint les ruïnes. Ens hem acostat al cingle. Feia un vent intens i bastant fred. La Caroline, quan érem vora els espadats, tot d'una se m'ha acostat cridant amb esglai: «¡Vull marxar!». Hem arribat a la Febró a dos quarts d'una: des del Mas hi hem estat, poc més o menys, una hora. Hem dinat molt bé a l'Hostal de la Perdiu. Abans, jo he passejat, sol, pels afores del poble. Avellaners, ametllers (bastant vells); a l'altra banda del riu, prats d'herba alta, també amb avellaners

dispersos, i més amunt els boscos —d'arbres joves—.

He arribat fins al petit cementiri, voltat d'un mur. Té un xiprer i un parell de cuprers escabellats; a terra hi ha uns grans bardissars, tres creus de marbre, una creu moderna de ferro (amb unes roses blanques) i, al fons, una gran creu vella, també de ferro, molt rovellada. Un fossar salvatge, pobre, però poètic: una fusió de la mort amb la vida aspra, abundosa, olorosa de terra.

17 d'agost

VALLBONA DE LES MONGES. A les 3 de la tarda marxem tots, en tres cotxes, cap a Vallbona. Passem per La Febró, Prades i el bosc de Poblet. Aviat hem entrat a la província de Lleida —vinyes, ametllers— i a quarts de 6 arribàvem a Vallbona de les Monges. El gran pati, al costat de l'església del monestir, té una font amb cinc o sis dolls. La paret del temple és grisa, amb zones més fosques. La decoren moltes taques de líquen color d'or vell, rodones, però irregulars i de mides diverses: semblen una nevada groguenca de grans borrallons, contra un cel gris... A la façana lateral hi ha uns quants sarcòfags de gent noble i unes rajoles en honor de Violant d'Hongria, que els hongaresos refugiats a Espanya hi van fer posar després de la guerra 1936-1939. En Piquer, excellent erudit, ens ha acompanyat en la visita. El claustre, trapezoidal (no n'hi ha gaires així) té un costat del segle XII, un altre del XIII, un del XIV i un del XV. Els capitells són llisos, segons l'esperit cistercenc d'austeritat.

A la sala capitular hem vist les tombes de les abadeses. Les lloses són bastant diferents; una d'elles té un joc d'ombres tan important —remarcava en Piquer— com l'esculpit mateix, sembla una mica la tècnica dels relleus egipcis.

Al peu de l'altar del temple hi ha més tombes, entre elles la d'una abadessa que era filla de Roger de Llúria (es deia, penso, Maria). El sarcòfag de Violant d'Hongria, muller de Jaume I, és en un mur de vora el cor, un sarcòfag senzill, ornat amb l'escut de les quatre barres. En Piquer ens ha dit que també és enterrada al monestir la princesa Sança, filla del rei Jaume el Conqueridor. Ell anà a Vallbona quan hi van portar les despulles de la reina Violant.

4 de setembre

VALÉRY. Avui, llegint comentaris sobre Valéry, pensava com és de poc atractiva la malvolença que li inspiraven els filòsofs. Era, com diu Jean Hytier, un «egotista ascètic», incapaç d'inserir-se en un treball d'equip, com ho és la filosofia. —Però aquest egotisme —afegeix— «*a pour rançon la solitude*». Paul Valéry, en la seva malfiança de la metafísica i del llenguatge, coincidí amb Wittgenstein i amb el grup del positivisme lingüístic (Ayr, etc.). Es malfia de mots com *real* i *ésser*. Aquest darrer diu que és —com *existir*— un mot vague. Potser aquests recels, si massa es primfila, portarien a una repudiació global del llenguatge, al reconeixement d'una radical incomunicabilitat entre el homes... En canvi, quan en els *Cahiers* parla com a poeta (recordo un fragment sobre el cant d'ocell que sentí a

punta de dia), quina actitud positiva, quina plenitud d'assaboriment de la realitat! I, també, quina transparència vibrant en la comunicació *verbal* de l'experiència viscuda! Amb raó Walzer l'anomena «l'infinit estètic», el «misticisme de la realitat».



1973

18 de juliol

L'horitzó era lleugerament emboirat. Els núvols passaven encara cap a Llevant: eren hipopòtams de nata, galeres rodones, Venus prehistòriques de formes feixugues; hi havia també algun Júpiter escabellat. Però eren núvols lents, no pas com els d'ahir, que el vent fresc empenyia.

19 de juliol

He anat a llegir a muntanya. Era el llibre d'Émilie Noulet *Albums d'idées* (1934), on comenta un dels Quaderns de Valéry. El sol encara il·luminava els pins i les alzines, però no he sentit cantar els tudons. M'he endinsat en el comentari sobre el *Cahier*, sobre un pensament sovint difícil, obscur, de pinzellades el·líptiques. ¡Pensar que va meditar i escriure cada dia, especialment a l'alba, durant cinquanta anys!

A migdia, quan llegia sota els plàtans, han vin-

gut als arbres dos o tres oriols, i els he vistos. L'un d'ells ha cantat: la delicada, lleu melodia. Jo l'he imitada xiulant —matusserament, és clar—, i ell em contestava. El diàleg ha durat tres o quatre minuts; després l'he sentit cantar més lluny cap als avellaners...

8 d'agost

POBLET. Aviat de la tarda anem a Poblet. Veiem la part que no s'ensenya als turistes: la casa que ocupà en Toda, la impremta, el claustre exquisit, la capelleta de sant Esteve, el jardí, molt ben atès, amb roses, margarides, petúnies... Saludem l'historiador del monestir, el Pare Altisent, que venia de treballar la terra. Tornem per Prades. Rostolls daurats, terra grassa i vermella, camps d'avellaners joves. Passem per la Febró i la Mussara. Quan baixàvem de la Mussara, hem vist una mar de boira blanca, com de llana, envaint les afraus, formant caps i badies, endinsant-se per les collades. Era un bell espectacle. Però quan érem a baix, aquella boira s'ha tornat grisa, escampada, vulgar. Vista des dels cims és tan bonica, potser, perquè reflecteix la llum del cel; el vapor fa una impressió de matèria densa, compacta, llevat de l'extrem que veiem a prop, tot esfilagarsat i afuat, talment escuma marina.

17 d'agost

SIURANA. A mitja tarda hem anat a Siurana. El camí des de Cornudella té 8 kilòmetres. Fal mol-

tes giragoneses, puja, baixa: sembla impossible que es pugui arribar a dalt. Els cingles es drecen com gegantines architectures babilòniques (o gaudinianes): vermell, ocre, llargues pinzellades grises, enormes quadres abstractes en relleu, amb molt gruix de matèria. Ens hem abocat a la presa que té poca aigua. Pel camí del castell —diuen que la part més antiga és pre-àrab i que correspon al Baix Imperi— he vist unes mates d'espígol ben florides. Visitem la casa d'en Joan Sales i tornem cap al tard. Boirina i foc a la posta.

31 d'agost

Arribem al Mas a quarts de vuit. La posta era de les més meravelloses que he vist. Creuaven el cel tres o quatre núvols llarguíssims, pentinats pel vent: semblaven bancs de sorra i tenien un color rogenc i magenta, amb pinzellades grises. Ran de carena el cel era verd; més amunt, hi havia uns tons de carmí empallidit i uns blaus diversos, netíssims. I, entre dos bancs de núvol, brillava una fina, tímida Lluna nova, en el tros del blau més tendre i pur.

1974

24 de juliol

Aquest matí, quan passejava, tot sol, per la part alta de la finca, he observat una cogullada que cantava dalt d'un avellaner. Insistia inacabablement en les seves tres notes alegres. Semblava dir: «Ja ho fareu! Ja ho fareu! Ja ho fareu!» i tenia un aire encantat, extàtic, dalt del branquilló. ¡Oh misteriosa vida! Aquella bestiola de l'aire era, en la viva claror del juliol, una realitat indubtablement ajustada, harmònica: una realitat tranquil·la i feliç. De vegades les seves tres notes iguals, repetides amb dolça monotonia, es cloïen amb una nota nova, única i breu...

7 de setembre

Des de la terrassa del restaurant, a Tarragona, miràvem la mar blava, fulgurant, amb tremolors de llum contínuament renovades i alegres, *toujours recommencée*. A la tarda hem anat a la catedral. El

guia era un home força preparat, que havia conegut mossèn Serra i Vilaró, i l'ha citat diverses vegades. Veiem els tapissos —Arras, Tournai— de la sala capitular i els 40 del museu (dels quals només és esplèndid un d'Arras, s. XVI). Torno a admirar l'estàtua de l'Infant Joan, fill de Jaume II i Blanca d'Anjou. Contemplo llargament aquell somriure que l'escultor deixà en el rostre jove de l'arquebisbe, un somriure enigmàtic, com un perfum de la vida flotant encara en la mort.

23 de novembre

SHELLEY. Fa un dia típic de novembre: gris, amb núvols baixos, o bé allargassats, densos, a la carena. Els avellaners ja són ben nus i donen al paisatge aquell to moradenc pàl·lid: els boscos s'hi destaquen amb força, i també, com unes processons de verd fosc o groguenc, les alzines i els roures del barranc. La caseta de l'Esgarrinxia mostra una blancor excessiva en el paisatge, que ja té una melangia d'hivern. A mitja tarda plou una mica. Hi ha nuvolades d'un gris molt fosc, tapant la muntanya. És un cel de tempesta, teatral. Hem reposat a la cambra gran, amb la llar encesa. Jo llegia números antics del suplement literari del *Times*. Hi havia un llarg assaig sobre Shelley, «poeta de la llibertat», que el veu com un poeta «compromès», no pas «pur». Jo crec que era, alternativament, un poeta de lirisme pur, contemplatiu, i un poeta «cívic», polític.

Fa sol, però a estones s'apaga. Les muntanyes semblen més a prop que a l'estiu. Quan he obert la porta corredissa del terrat, he trobat un pardalet mort entre el balcó i la porta folrada. Es veu que entren per dalt a refugiar-se i després no deuen poder sortir; aquest ocell es deu haver mort de fred. L'he deixat al terrat i el vent el movia...



1975

10 de maig

JOSEP PLA. Amb el pintor Carles Fontseré i l'Albert vaig a Llofriu. En Pla ens esperava. Olor de vaques, mas solemne i vetust. Cobert amb la boina, en Pla m'ha saludat: «Esteu molt bé» —comentava. Berrugues a la cara, pell mal rasurada; mira sovint amb els ulls gairebé closos. Hem anat cap a Porquerres. Pel camí ens ha parlat d'Eugeni Xammar, de Jaume Bofill i Ferro (n'ha fet un gran elogi), de les terres de l'Empordà, de Besalú... Ha dit que podríem anar a Besalú aquella tarda.

En Pla ha dinat amb bona gana. Ha fet un ardent elogi dels Estats Units. Després, quan parlàvem de política espanyola, he preguntat què li semblava d'un polític que té molta experiència i és un excel·lent orador. Ràpid i breu, s'ha limitat a dir: «És un lladre», i ha afegit: «Pregunteu-ho a...» (no recordo qui va citar-nos). Ens hem referit a Portugal, i l'Albert ha dit que potser ací hi ha algun general a punt de fer coses. «Qui?» —ha preguntat en Pla. I ha esmentat interrogativament un general prestigiós. L'Albert ha contestat: «Qui sap?». I en Pla, contundent,

ha comentat: «És un cretí». En Pla ha lloat el dinar, la casa, l'estudi d'en Fontseré. Però quan el pintor li ha mostrat un petit oli d'uns tons foscos —blau i vermellenc—, l'autor del *Quadern gris* l'ha apartat amb la mà tot dient: «Inintelligible!» A l'estudi de l'artista ha mirat unes quantes fotografies de Roma. En Pla es cansava. En Fontseré ha anat mostrant-li més fotografies (en té més de 40.000!), i en Pla ha fet: «Deixem-ho córrer...».

Ens hem arribat a Besalú i en Pla comentava la bellesa del paisatge. Un cop a la vila, s'ha quedat al cotxe, amb la muller del pintor, i nosaltres hem visitat el bany ritual dels jueus i hem passat pel pont antic, reconstruït amb traça. És grandíols, d'un ímpetu que no s'oblida. Al Fluvià, tot d'una ha saltat una carpa, deixant cercles més clars a l'aigua verda, tèrbola, pol·luïda. En Pla ha tornat al seu mas en el cotxe del periodista Gil Bonànsia.

12 de maig

MIRÓ A MONTSERRAT. Vaig a Montserrat amb en Miró, els Gili i la Josefina. En un gran saló, de decorat vaticà (inspirat, crec, per l'abat Escarré), ens rep l'abat Cassià Maria Just, amb els pares Busquets, Picas i l'altre abat, pare Gusi. En Joan Miró els ensenya l'exemplar del *Càntic del Sol* (amb pròleg meu), que els dedica: «Als monjos de Montserrat, per tot el que fan per l'Home i per Catalunya». Anava girant els fulls a poc a poc i de vegades acariciava els gravats. «És com un vellut» —deia passant els dits pel blau fosc del cel o pel nacre d'una Lluna prima. «Aquest text demanava una gran austeritat» —comentava. Ha explicat que, a moments,

s'ha servit d'un ganivet de cuina per gravar la planxa. I n'imitava, enèrgic, el so: «Raaac!...».

Hem dinat al menjador dels invitats. Jo seia a mà esquerra de l'abat Just. ¡Quin home intel·ligent, senzill, obert, simpàtic! L'he trobat extraordinari. Ha parlat de la visita dels prínceps Joan Carles i Sofia; d'una excursió que va fer l'any passat al Cadí, on un pastor, en saber que era l'abat, va dir-li: «Ja ho he vist de seguida que vós éreu dels que mamen de la primera mamella!» Hem passejat pel jardí, on hi havia moltes margarides. Jo he escrit a l'àlbum, referint-me a aquesta flor, uns versos de la cançó infantil anglesa:

*M'he posat, només per joc,
un capell que és blanc i groc...*

Lluny, hem vist el Pirineu ben nevat. Feia un sol fort. Sota els arbres s'esmunyia un rierol artificial, prim i amb moltes herbes. El so de l'aigua era lleu, deliciós. El pare Busquets ha parlat dels ocells que solen freqüentar aquell jardí. «Aquest matí —ha dit— eixordaven.»

12 de juliol

De bon matí, quan he obert la finestra, ja he sentit el delicadíssim flauteig de l'oriol. Aquesta melodia breu, senzilla, pura, és com l'emanació més serena i més afinada del paisatge —de la serra més baixa i de les grans muntanyes del fons—, és com l'ànima musical d'aquest recer de conreus i boscos.

Entre silencis, l'ocell repeteix les seves quatre notes: *fi-fi-fiii-u...* i, de vegades, hi ha lleugeres variacions, inventa arabescs, però diríeu que ho fa amb timidesa, com sorprès de la inesperada brodadura.



1976

26 de juny

Vaig llegint les memòries d'Alberti —*La arbole-
da perdida*— sota el noguer. Escolto llargament la
melodia suau, delicada, dels merlots, feta d'estances
de quatre o sis notes, entre silencis. De tant en tant,
entre aquell comentari apagat, gronxadís, variadís-
sim en la seva deliciosa insistència, irrompen les no-
tes ardents, apassionades del rossinyol amagat al
barranc. Són dos elogis de la vida, però ¡que dife-
rents! El del merlot és com una meditació esborra-
dissa; el refilar del rossinyol és un crit d'entusiasme,
un doll incontenible de passió i de música, una afir-
mació exaltada: «*All is well with the world!*»
(Browning).

22 d'agost

Cap al tard m'he assegut al terrat i he llegit el
llibre de L. B. Salomon sobre semàntica. A la banda
de l'Albiol, un núvol enorme es dreçava sobre la

muntanya. Era d'un groc daurat, però amb el cim completament blanc. Les gegantines masses del cúmulus configuraven monstres fabulosos: se'n veia, confusa, la testa, però ben clares les poderoses urpes. Després, en una gran zona grisa que es destacava damunt el groc, s'ha format com un cap de dona, amb abundós cabell. I tot d'una, l'enorme massa s'ha il·luminat per dins: hi llampegava.

3 de setembre

Fa un vent molt fort, que empeny uns nuvolets blancs, de delicades grisors, i fa sonar les arbredes. A la tarda vaig sol —ni els gossos m'acompanyen— al bosc. He reposat una estona al Cremat, contemplant els avellaners d'una verdor alegre, daurada. Baixant, he sentit, tímid, breu (només de cinc o sis notes: *ric... ric... ric...*) el cant d'un grill. Encara feia sol. Era doncs, un grill que s'anticipava a la nit, a la dolçor de la fosca. Altres vegades havia sentit en ple dia les notes d'aquest cant frèvol que, no sé per què, en plena claror tenen un deix insegur, estranyament patètic: són com un petit himne tímid, vergonyant, com un cant humil al Cosmos i també com una apagada interrogació... Més avall, quan era al camí dels ametllers, he sentit cantar un altre grill, però aquest ha allargat una mica més la seva cantilena.

1977

6 d'agost

FARENA. A la tarda anem a Farena. Des de La Riba el paisatge és meravellós, sempre entre boscos. Vorejant el Brogent, al principi, veiem gent que s'hi banya. Les ribes són frondoses i hi abunden els freixes. Hem vist uns grans blocs de roca caiguts al riu: es veu l'esquinç, d'un to més clar, a la roquera d'on van desprendre's. Pujant més, veiem la serralada de la Lloera i, encimbellat, Mont-ral. Poc abans d'arribar a Farena admirem uns camps de blat, encara per segar, i de gira-sols. Semblava una pintura impressionista. Passem vora el Pinatell, en un pla, i no triguem a veure una altra vall alegre i, al fons, el petit promontori on es dreça, amb un campaneret doble i unes cases vetustes, Farena. ¡I quin altre camp amplísim de gira-sols! Contra el cingle del fons, era un Van Gogh magnífic, un somni. Hem entrat a una casa de la part baixa del poblet: a la paret, una bàscula romana, ferradures, eines de pagès. Més enllà hem vist un minúscul hort amb tomaqueres, darrera una cleda feta de llaunes ben rovellades, i una caseta pobra, que m'ha recordat les

més humils del barri de les Paitides, a Viladrau. Després hem baixat cap a les reserves de peixos (truites), però el camí és molt dolent i ha calgut recular. La gent jove ha baixat fins al riu i han vist els peixos i la reserva de senglars. Jo m'he quedat a mig camí, i he admirat llargament la fonçalada on el riu s'esmuny amb un brogit que fa honor al seu nom. El cingle, aplomat, és una paret grisa, que el sol tornava rosada; té indrets amb to de rovell, domassos d'heura, petits pins que brollen a les esquerdes prodigiosament. Al fons, pollancre, el miralleig de l'aigua on viuen les truites, un petit pont rústic, una cabreta pasturant. Al poble he parlat llargament amb un jaio molt simpàtic, que anava acompanyat d'un gos de pastor. «És bonic aquest gos de pastor» —li he dit. I ell ha respost, melangiosament —semblava un personatge d'en Ruyra o de Víctor Català—: «Sí, però el pastor se li fa vell...» Li he preguntat quins conreus hi havia anys enrera. «Blat, ordi, civada... Al cap de l'any no ens faltava pas res». La seva dona, que pelava patates, ha comentat: «Ara la gent no vol acotxar-se».

19 d'agost

SHAKESPEARE. Cap al tard vaig a rellegir el final de *King Lear* vora el barranc. En els passatges còmics (quan parla el «Clown»), l'abundor i la vivacitat verbal és admirable: recorda Rabelais. I quins moments de tendresa en els versos del darrer acte:

*Tots dos sols cantarem
com ocells dins la gàbia:*

*si vols que et beneeixi, jo m'agenollaré
i et diré que em perdonis:
així viurem tots dos;
resarem, cantarem i contarem rondalles,
i ens riurem dels daurats papallons i oïrem
pobres bergants que duen les noves de la Cort...*

De vegades hi ha en Shakespeare una imaginació que sembla surrealista. L'escena del rei Lear vestit de flors silvestres és inoblidable.

El Sol ha anat baixant mentre jo seia a la sorra d'un marge, vora les alzines del barranc, entre les quals es destaquen dos cirerers, amb el fullatge d'un verd una mica marcit, ric de pinzellades vermelles. Han començat a cantar els grills. El Sol s'ha amagat darrera les muntanyes, i ha quedat un cel d'or, amb cales, illes, ocells i peixos... De tant en tant un petit ocell de bardissa cantava tímidament dins les alzines, donava la benvinguda a la nit.

20 d'agost

A la tarda he anat a rellegir *Macbeth* al Puig d'en Gulló. M'he assegut a terra, vora el bosquet. Inclinant-me, m'he adonat que vora meu hi havia una herbeta amb dues flors morades; sobre el fons de granit descompost, les flors es gronxaven delicadament. El terra era d'un to rossenc i gris, amb taques fosques (potser de mica). L'herba humil amb les flors i aquella sorra neta, amb els grans ben destacats, m'han semblat, tot d'una, extraordinàriament bells, estranyament guarnits amb la glòria de l'ésser. «Veure un món en un gra de sorra...» —va dir Bla-

ke. Les dues flors morades es balancejaven sobre aquell univers de grans nets i purs; era un moviment suau, precís, silenciós com el rodar del Cosmos.

22 d'agost

VENTURA GASSOL. A mitja tarda vaig, amb l'Agustí i l'Albert, a veure en Gassol, que ara viu en el mas d'un parent seu, a La Selva. És un mas molt agradable, que domina el pla alegre i verd. El menjador, amb grans finestrals, m'ha fet la impressió de trobar-me en una curiosa nau que navega per una mar de vinyes i d'olivers; a prop, el fullatge d'un àlber jove, molt agitat pel vent, feia una illusió d'onades i escuma. Al fons, unes muntanyes suaus, no gaire altes. Hem parlat gairebé tres hores amb en Ventura: és a dir, gairebé sempre ha parlat ell. La impressió que ens va donar, no fa gaire, l'Andreu i Abelló, no és pas exacta. El poeta té el cap molt clar, bona memòria i s'ha accentuat el seu sentit de l'humor. De tant en tant, clou una mica els ulls, mentre un maliciós somriure li illumina el rostre. Ha recordat els seus viatges pel Pirineu, amb mossèn Higini Anglès, quan recollien material per a l'obra del Cançoner; diu que caminaven molt de nit. Els unia una amistat fraterna. També ha contat detalls de quan en Ventura deixà els estudis eclesiàstics. Els últims anys, quan ja estava convençut que no tenia vocació, va convenir amb els superiors del Seminari que no ho diria, de moment, per evitar d'altres defeccions. «Hi havia una noia que m'estimava; jo no podia ser capellà.»

Molt graciosament, ens ha contat que, quan vivia

a Lausanne, la reina Victòria el convidà tres vegades a unes festes, però ell, com a republicà, no podia anar-hi. Un dia es van trobar de cara pel carrer. «Jo vaig inclinar-me i li vaig dir: *Madame...* No li vaig dir mai "Majestat" ni "Altesa". Quan trobava don Joan de Borbó, ell aturava sempre el cotxe i em saludava inclinant el cap; jo li contestava de la mateixa manera.» Jo he portat la conversa al tema Tarradellas. Algú, dirigint-se a en Gassol, ha dit: «És un home perillós...» I en Ventura ha fet, greument: «Molt». Ha contat que havien estat junts a la presó i que, públicament, ell sempre l'anomena «el President», i diu que és un home molt tenaç. Ha afegit: «Dels altres aspectes no en parlo». Després ens diu que l'ha emocionat molt veure que tanta gent li expressava un gran afecte. L'han visitat l'arquebisbe, el governador, tres d'altres eclesiàstics, molta gent... Ha estat content de la nostra visita, i hauria parlat molta estona més, però ja era un quart de deu i havíem de tornar a L'Aleixar. Duia una americana negra, el seu clàssic llacet de pagès català antic i pantalons grisos. La seva muller és parisenca, molt distingida. És ella qui ha escrit la dedicatòria en dos exemplars de *La balada del bressol*, que ha signat en Ventura. La dedicatòria del meu exemplar l'ha escrita tota ell, amb lletra una mica trèmula. Ha dit que tornaria a Catalunya i que, per agrair l'homenatge, té encara «un discurs al pap». Ha estat una conversa molt interessant. «Sembla que anem a organitzar una sessió dels Amics de la Poesia» —havia comentat. Jo he recordat la Conxita Badia, gran amiga d'ell i meva. «Vaig tenir un gran disgust» —ha dit. I també ha recordat que, a l'època de cert governador, s'havia decidit d'assassinar en Gassol al carrer de la Canuda, però el fill d'un professor va avi-

sar-lo a temps. És un home que ha viscut, realment, molta història.

Entre les anècdotes que ens ha contat, n'hi ha una molt curiosa. Diu que un dia, a Lausanne, quan en Gassol es disposava a ajudar la missa al canonge Cardó, s'adonà que al temple hi havia tota la colònia monàrquica espanyola. Indignat, va dir al Dr. Cardó que no li faria d'escolà; però el canonge li assegurà, per la memòria de la seva mare, que no sabia res d'aquella assistència dels monàrquics, i el poeta sortí a ajudar la missa. «Vaig començar dient, amb la màxima propietat litúrgica: *Confiteor Deo omnipotente...*» Es veu que els monàrquics estaven meravellats de veure un republicà tan liturgista. Després, no sé com, hem parlat de les merles. En Gassol ha dit que eren de l'orde benedictí i que refileven en gregorià, i ha afegit que vol fundar una associació per al foment de la música gregoriana.

10 de setembre

Aquest matí he contemplat, des del balcó, el cel de l'alba. Hi havia una Lluna creixent molt prima i, no gaire lluny, l'estel del dia, Venus. No es veia cap més estrella. El cel pur, amb els dos astres, feia una impressió d'èxtasi, de pau misteriosa i sagrada. En moments així, el Cosmos parla de la invisible Presència que tot ho mou, que tot ho sosté i estima.

1978

27 de gener

Enterrament d'en Carner al cementiri nou de Barcelona. Han dut de Bèlgica les seves despulles. Quan arribem a l'aeroport veiem el taüt, cobert amb una bandera catalana de seda. Feia vent. La seda flamejava vivament en la tarda clara. Al cementiri hi havia un centenar de persones. Han parlat l'Aramon i en Pere Pi-Sunyer. He recordat, adolorit, aquells dies de primavera que el poeta passà a Barcelona l'any 1970.

9 de juliol

A la tarda he anat, sol, al conreu que anomenem el Cremat. Hi he pujat pel bosc del Negret, pel camí mig esborrat que travessa un barranc feréstec —arboços, arínjols, romanins— i surt al Pla de la Torre. Amb fort esbatec, un tudó ha passat sobre el camí; abans havia sentit, bastant a la vora, el parrupeig

una mica ronc, una mica emboirat que ara acompanya aquests boscos.

Tornant, he passat entre els alts fonolls que creixen vora la caseta del Pla de la Torre. Encara hi ha les tiges grises, fantasmals, gairebé com un ectoplasma, dels fonolls de l'any passat. Però vora d'ells es drecen les altes tiges tendres, amb una gerda verdor, i amb brins finíssims, com uns fils que a penes gosen tocar l'aire. Són mort i vida en coexistència estreta, paradoxal.

10 de juliol

A la tarda, quan jo reposava sota els plàtans, el meu nét Lluís tenia un petit trabuc de plàstic que li ha deixat un company. Em preguntava si podia disparar contra mosques, aranyes, guineus i llops. «Allà hi ha una aranya» —ha dit—. «És dolenta. Té una xarxa parada per enxampar senyors». «Senyors?» —li he preguntat—. «Sí; li agraden molt». Després ha disparat contra l'aranya imaginària, «que és grossa com els llops». I ha explicat: «Li he tirat, i l'aranya s'ha *morit*, perquè estava distreta mirant un llibre».

7 d'agost

Ha fet un capvespre inoblidable, un dels més impressionants que he vist al Mas. A ponent, el cel netíssim, escombrat per la ventada, era verd-groc i, més amunt, blau. Però damunt de nosaltres, aga-

fava un to més fosc, gairebé moradenc. Cap al coll d'Alforja brillava, fina, la Lluna nova, encarada amb Venus. Tot era encantat, transparent, irreal —o sobrerreal. Tots hem sortit al terrat per contemplar-ho. Era un d'aquells moments en què un sent —com si fos un perfum, com si fos un so— l'enigma i la màgia del Cosmos.

21 d'agost

LLUC BELTRAN. A primera hora de la tarda ens visiten al Mas en Lluç Beltran i la seva muller. Van a Poblet, on ell reposarà uns quants dies. Parlem de l'Ors. En Beltran coneix bé els fills de Xènius. Diu que l'Alvar volia que, mort el seu pare, es cremessin tots els seus papers inèdits, tement que hi hauria escrits herètics; però un altre dels fills temia que hi hauria escrits eròtics. En Lluç somreia. Quins ulls més blaus! Anava, com sempre, pulcre, amb un bell calçat d'estiu. Ha fet un elogi d'algunes novel·les de l'Arbó, gran amic seu. Jo hi he assentit. «Em pensava que en Manent no llegia res de l'Arbó» —ha comentat—. Li he respost que, en efecte, no conec gaire la seva obra, car a penes llegeixo novel·les, però he llegit les seves memòries. Hauria pogut afegir-hi que, anys enrera, vaig llegir la seva biografia de Cervantes.

6 de setembre

Després d'un matí trist, amb núvols alts, com d'hivern, bufa el vent del sudoest i tenim una tarda

serena, amb llunyanies netes, i la verdor de la vall unida i daurada com una molsa. Cap al tard, flotava a ponent un núvol com una balena de mars titànics, amb la silueta ben marcada per una ratlla de llum; petits cetacis la seguien i al darrera hi havia uns nuvolets que estrafeien, amb petites onades, com un mar de nacre. La posta ha estat d'or, transparent, puríssima. Cap al cantó de mar ha persistit llargament un núvol rodó com un pastís: primer era magenta i després s'ha agrisat, amb les vores esmolades pel vent.

15 de setembre

A la tarda vaig, sol, muntanya amunt. Al Cremat hi ha un gran tros furgat, molt remogut, segurament pel senglar; i també a la part baixa d'un conreu pròxim he vist la terra furgada en un bocí d'uns tres metres. El Sol de la posta resplendia enllà dels pins. Ha quedat un cel net i rogenc, una posta encara estiuenca, amb llunyanies d'un blau una mica gris. M'he estat una estona llegint al terrat gran. Tot d'una he vist una resplendor groga a la carena de Rocanys. Ha sortit, lenta, la Lluna. De primer era com el front d'un rostre que sorgia espiant. Després s'ha vist tot el rostre de llum: nas, ulls i boca, com si un demiürg sorneguer s'aboqués a contemplar el món, com si digués: «Què fan els homes i els arbres?».

TOBEY. Hi ha una pintura de Mark Tobey que em fa pensar en aquells mots de Klee: «Passejar amb una línia». Forma part d'un grup d'obres dinàmiques de Tobey, tan diferents de les que semblen oferir-nos només una matèria immòbil com les granulacions d'una roca, encara que en aquestes altres pintures, si les contemplem llargament, potser també hi descobriríem ritmes abstractes.

El ritme de «Llum teixidora» (1942, Museu d'Art Modern, Nova York) és ràpid, seguit i, a moments, frenètic. La ratlla clara, ratlla de llum, traça innumbrables meandres i entrelaçaments damunt un fons ombriu, que a vegades s'obscura amb profunditats de caverna. És una ratlla llarguíssima. D'antuvi us sembla única, i potser ho és, però en alguns indrets diríeu que es trenca en petites filigranes independents, emancipades del conjunt fluid i nerviós. Però una mirada global restitueix a l'espectador la impressió donada pel mateix Mark Tobey quan explicà una experiència personal que es lliga a aquest tipus de pintura: la impressió del fluir vagarívol d'una sola línia.

Segons conta Seitz en el catàleg del Museu, una tarda el pintor s'estava assegut en una petita escola, davant un quadre posat en un cavallet. Tot d'una s'imaginà una mosca, o potser hi havia una mosca de bo de bo. Brunzia en l'aire, travessant els espais que voltaven l'artista i el seu cavallet. Li passava darrera el cap i davant la cara. S'aturava inesperadament, a l'atzar. Ara i adés traçava rutes per tots els espais buits, on no l'aturava cap objecte. Així formà, d'una manera abstracta, una xarxa de ratlles entorn dels sòlids. Una línia que es movia erràtica-

ment, però amb gran densitat, arreu on podia crear una mena de motllo, delimitant els espais ocupats pels objectes. Talment mostrava la possible localització de plans a la manera cubista, però sense indicar els plans mateixos.

La descripció d'aquesta experiència sembla correspondre exactament a l'elaboració i a l'estructura bàsica de «Llum teixidora». No se'n pot dir, però, una pintura abstracta, perquè és, en rigor, una obra d'intenció mixta. Si són abstractes les curioses giragonses de la línia de llum que traçà Tobey com si imités el vol imprevisible d'una d'aquelles grosses mosques tornassolades i antipàtiques, entremig de la densa abstracció linial hi ha, jo diria, moltes figuracions. És una pintura que sembla un altar: a mi em fa pensar en la densitat barroca de l'altar de Cadaqués. En indrets on no arriba la línia, sorgeixen, ben visibles als espais ombrívols, siluetes de popes, de bisbes; ací un cap d'ocell amb un bec llarg i corbat, que us duu a la memòria imatges de l'art egipci; allà una figura polsant un llaüt; o bé una petita màscara flotant en el buit, o un home, la testa coberta amb un mantell, que s'inclina amb reverència. Tot plegat és presidit per la silueta d'un pope o d'un sant, més alt d'estatura que els personatges del seu entorn, que duu una llarga palma a la mà esquerra.

En aquesta obra semblen mesclar-se, doncs, una intenció lúdica, expressada pel llarg passeig abstracte de la línia, i una intenció religiosa. Un crític ha escrit que potser el veritable desvetllament de Tobey com a home i com a artista començà quan va interessar-se per una religió, d'origen persa, anomenada brahàisme, que establí el seu centre a Wilmette (Illinois). No sé si les figuracions que sorgei-

xen entre els meandres d'aquella obra del 1942 corresponen a imatges o símbols religiosos cars a Tobey. Però «La llum teixidora», tot i essent composta d'elements que semblen difícils d'harmonitzar, té una unitat innegable. «En contrast amb Picasso —comenta Rogers—, que només creu en trobar, Tobey creu en cercar. Creu en la unitat. No és pas per atzar que la majoria de les seves teles consisteixen en una xarxa, en una mescla de línies, en una mena de cor de veus visual, formant un conjunt únic i indissoluble». I afegeix uns mots que també podrien aplicar-se a l'obra de Tàpies: «La pintura no pot ser impersonal. Sorgeix de l'ésser mateix de l'artista, i el seu art i la seva vida són inseparables».



1979

2 de juny

Hem arribat al Mas a migdia. Ahir va ploure força, i el paisatge és alegre i humit. Grans malves florides coronen els marges; hi ha enormes roselles i molta ginesta en flor. Canten merlots, rossinyols i tórtora. Al bosc he sentit l'insistent parrupeig d'un tudó vora el Cremat. El paisatge, olorós i sonor, fa una impressió de benaurança. M'ha recordat el títol d'una pintura de Klee. Aquest recer on s'ajunten el pla dels conreus i la muntanya emboscada és «una màquina de refilar».

19 de juliol

Aquest matí, quan pujava a l'indret on vaig a llegir, pel camí del bosc, he sentit com un xerric, un so indefinible que sembla cant d'ocell però no ho és. No he trigat a identificar-lo: era el lleu grunyir musical d'un esquirol. Aviat l'he vist. Pujava i baixava pel tronc d'un pi pròxim. Era un esquirol jo-

venet. Em mirava, tímid. Jo veia el seu ull gros, ben rodó; quan li tocava una pinzellada de sol, brillava com una gemma negra. Ha passat una bona estona amagant-se darrera el tronc, tornant a sortir, amb moviments ràpids, sacsejats, una mica mecànics. A moments, jo només li veia el caparró i la punta de la cua, que se li arquejava al damunt. Tot d'una s'ha quedat aclofat, recolzant-se en un tros de branca tallada. Estava immòbil, i m'ha semblat que s'adormia. Al voltant, no parava mai el xerric de les cigales; breument, dues o tres vegades ha parrupejat, ben a la vora, una tórtora. Però l'esquirollet no ha trigat a eixorir-se. He picat amb el meu bastó de bambú: calladament, l'esquirol s'ha esvaït.

13 d'agost

Està núvol. Gairebé tot el dia hi ha hagut un gran tràfec de nuvolades grises i blanques. De vegades hi havia algun petit llac blau entre la grisor i es formaven filagarses i escumes. Des del bosc he anat contemplant l'ample moviment i he vist sorgir estranyes formes vaporoses, potser un escorpí furiat, que durava poc i es dissolia, com suggerint, pessimísticament, la inanitat de l'ésser.

24 de novembre

Visitem Antoni Tàpies a Campins. Masia deliciosa del segle xv, amb molt de bosc propi al voltant, racons acollidors, una vella premsa al jardí

(del 1768), plantes de lavanda francesa, iuca florida. A dintre, molts atuells agrícoles antics, una «romana» enorme, jous (hi ha el dels darrers bous que llauraven a la comarca), un exquisit mirall venecià, una figura de l'Escaler i un tapís d'en Tàpies. Hem dinat a l'Hostal de Sant Marçal. Les fagedes nues eren de color gris moradenc i, més a sota, esclataven l'or i l'aram de castanyers i rouredes.



1980

5 de maig

MITOLOGIA PRIMAVERAL. He obert el balcó que dóna a la terrassa del Mas. La sobtada aparició del paisatge, de l'ampla vall conreada i dels boscos que la circumden, ha estat com una irrupció, com una invasió irresistible de verds flonjos, compactes, tendres. El gris lunar de les oliveres formava unes petites illes entre la verdor nova dels avellaners. Davant meu s'alçava un noguer solemne, però amb les fulles encara menudes. I ha estat també una invasió musical: a les denses fondalades, els rossinyols apassionats i els merlots litúrgics; i més lluny, les tórtoraes, amb la monotonia del seu cant d'amor. He pensat en aquest temps prestigiós, però discutit, que és la primavera, i he reflexionat sobre la seva mitologia. Eliot, contraposant-se a la visió dels trobadors, que cantaven la primavera com un temps d'asolellada alegria:

*A l'entrada del temps clar,
eià!
per joia recomençar...*

va fer de l'abril com una mena de «daimon» malèvol, sinistre:

*L'abril és el mes més cruel, engendrant
lilàs a la terra morta, mesclant
el record i el desig...*

A causa de l'abril ressurgeix obscurament l'ímpetu secret de la vida, que, agressiu i irrefrenable, ve a pertorbar el llarg repòs, la son profunda, el dolç nirvana temporal que és l'hivern.

He pujat cap al bosc i he vist com la primavera desplegava entorn meu tots els seus encants: la neu increïble d'un arç florit m'esperava a un tombant del camí i, més enllà, hi havia les flors morades de l'estepa i les petites margarides amb el capell blanc i groc. Tot d'una, m'ha fet alçar el cap l'esbatec d'uns coloms salvatges i he vist el cel primaveral entre els pins, decorat amb uns nuvolets lleus, translúcids. Quan m'he aturat a reposar vora un conreu cenyit de boscos, el sol de la tarda era delicadament daurat, la verdor s'espesseïa com una molsa, i el parrupeig dels tudons, sempre una mica dramàtic, insistia, inacabable, en la solitud. Llavors he tingut la sensació d'un paradís insegur, d'una beutat amenaçada, esvanívola. He vist una primavera esclava, presonera, lligada amb les seves pròpies cadenes de flors. He recordat aquell breu poema oriental que presenta el «temps clar» amb una imatge patètica:

*La primavera té les dolces mans
encadenades pels lliris brillants;
fulles d'argent li vetllen vora el cor
i les flors branden una espasa d'or.*

Però després he pensat en l'alegria, en l'embriagadora llibertat amb què irromp la primavera als països nòrdics. El desglaç sobtat que fa créixer els rius, l'aigua cantant entre les roques, les menudes flors ressuscitant, tímides, a l'herba humida. I m'ha vingut a la memòria un poema de Pasternak on la primavera és vista com una noia suau, que compareix fidelment, puntualment a la cita:

*És aquella la seva bruseta, rera un salze.
L'espatlla, la lleugera caputxa i la cintura.
La Filla de la Neu vora un barranc reposa.
I és per ella que, al fons,
flueix sense aturar-se i, gairebé embogit,
un garlaire delira.*



1981

1er. de maig

LE CARRE D'AMONT. Aviat del matí arribem a Ginebra. Hem vist la verdor dels prats i l'alegre color de les pomeres florides del Delfinat. Enllà de la verdor tendra dels arbres, hi havia la blancor de la neu al Jura. Uns feixucs núvols grisos mig tapaven la muntanya.

A Le Carre d'Amont veiem la vella casa restaurada. És magnífica. Hi ha una majestuosa escala central de fusta, bigues també de fusta i alguns revoltos d'obra vista. A la tarda passegem pels voltants de la casa. Camps de blat que semblen prades, flotons de cirerers salvatges, vells roures majestuosos. Hem vist, ràpid, un esquirol travessant el blat. Els coloms salvatges cantaven a la vora: n'hem contemplat un, posat al bell cim d'un arbre. Abans havíem passejat pel Carre d'Amont, un llogarret d'una vintena de cases. Hi ha edificis de molt bon gust, jardins, abundor de lilàs en flor —blancs, morat pàl·lid, morat fosc—. Mai no havia vist uns lilàs tan alts i tan esponerosos. Contínuament ens acompanyava el refilar dels merlots: variat en les melodies,

flauteig dolç i sedant. Mai no havia sentit una tal densitat de refiledissa. Algun moment, lluny, sentíem el cant afònic dels faisans. N'hem vist peonar un en la verdor llunyana.

2 de maig

Ahir, en una casa del Carre d'Amont, vaig veure per primera vegada la *clematis montana*, aquella flor exquisida que tan sovint esmenta Francis Jammes en els seus poemes. Les flors, d'un rosa pàl·lid, i les fulles molt verdes es destacaven de la grisor rugosa del mur, Tota la planta havia crescut amb una línia delicada, graciosa, com pensada per un artista. Era gairebé irreal, com imaginada, d'un preciosisme una mica pre-rafaelita.

Cap al tard —feia una tarda assolellada— he anat a passejar vora la casa. El Mont-Blanc es veia molt clar, majestuós i rosat en la llunyania. Tot d'una, sento un crit estrident i estrany. He pensat que potser era un crit d'alarma d'algun faisà; vora la tanca que ens separa del jardí dels veïns, veig una cosa que es mou. M'hi acosto. Un gat fuig jardí enllà, i vora meu hi ha un animal moribund (que segurament el gat havia agredit). Primer he pensat que era un conill de bosc; després, en veure'l en Michel i en Gérard, han conclòs que era una llebre joveneta. Cridant de lluny estant, ells m'han recordat que aquella zona ha estat declarada zona d'hidrofòbia, i deixo el llebrot a terra. Després en Gérard ha telefonat a la policia i dilluns avisarà el veterinari. Més tard hem tornat a veure el gat —blanc i gris—. En Michel ha anat a perseguir-lo. Duia un

gruixut garrot, i el gat ha anat esmunyint-se. Després en Michel ens ha contat que ha vist el gat camps enllà: diu que feia salts i corregudes *bizarres*.

3 de maig

A la tarda, amb cel gris i ploviscons, hem anat al Carre d'Aval. De primer, el camí passa entre vinyes. Al lluny hi ha quadrilàters d'or: són grans camps de colza florida. Vora els camins s'alcen roures que tenen més de dos segles. Enllà, pollancre esvelts, grans cases camperoles, algunes amb teulada vermella i uns colors marcits, vetustos, a la façana.

4 de maig

Hem anat al bosc que hi ha prop de la casa d'en Gérard. És un bosc de roures esvelts, encara joves, avellaners silvestres, arços enormes (ara amb poncelles). Dos ànecs salvatges s'esmunyen pel curs d'aigua que s'acumula entre l'arbreda. Ens acompanya sempre el refilar dels merlots. Al mig del bosc hi ha les ruïnes —poca cosa— d'un castell medieval: parets molt gruixudes, potser dels segles XIII o XIV. La Maria diu: «Fa estrany de pensar que aquí vivia gent, que entraven i sortien per aquest portal.»

PROUST JOVE. Pel novembre de 1888, Proust donà al seu amic d'infantesa i company d'estudis, Robert Dreyfus, uns fulls manuscrits, destinats a la petita revista literària que els divertia de redactar al liceu Condorcet. En deien «Revue Lilas» perquè sortia amb una coberta de color malva pàl·lid: la dels primers quaderns que havien triat en una papereria del passatge de l'Havre. Un d'aquests esborranys descriu la impressió d'una nit en què el clar de lluna penetrà tímidament a la cambra del jove Proust. «El llum —diu— il·lumina feblement els racons foscos de la cambra i posa un gran cercle de claror viva on s'enclouen la meua mà, sobtadament tornada de color d'ambre, el meu llibre i l'escriptori. A les parets blavegen uns minsos fils de lluna, entrant per la imperceptible escletxa de les cortines vermelles. Tothom ja és al llit en el gran pis silenciosos... Mig obro la finestra per a tornar a veure per última vegada el dolç rostre salvatge, i ben rodó, de la Lluna amiga. Sento com l'alè molt fresc, un alè fred, de totes les coses que dormen: l'arbre regalimant claror blava, la bella claror blava transfigurant en la llunyania, en una escapada dels carrers, com un paisatge polar il·luminat elèctricament, els adoquins blaus i pàl·lids. Enlaire, s'estenen els infinits camps blaus on floreixen frèvoles estrelles...»

Proust nasqué el 1871. Quan va escriure aquest passatge tenia, doncs, disset anys. No en veié mai més el manuscrit, les velles notes «malmeses i gairebé indesxifrables», que conservà el seu amic Dreyfus. Quan aquest llegí, l'any 1913, el volum sobre Swann, hi trobà un passatge on reapareix la cambra tranquil·la i el màgic clar de lluna. Hi ha el llit, la

finestra, l'encantament de les coses: «A fora, també les coses semblaven aturades amb la muda atenció de no torbar el clar de lluna, que doblava i recullava cada cosa estenent la seva ombra, més densa i més concreta que la cosa mateixa, i havia alhora aprimat i engrandit el paisatge...» Robert Dreyfus comenta aquesta analogia de sensacions i d'imatges que revivien en l'esperit de Proust, amb el salt d'un quart de segle, en recordar la seva infantesa. No sabem si aquesta segona evocació del clar de lluna era o no fruit del que Proust anomena «memòria involuntària», o sigui, d'una irrupció inesperada i envaïdora del record quan recull la veritat més profunda de l'experiència. Però la manera com emmirallen la realitat aquests dos textos respon a la fórmula d'un agut comentarista de la teoria estètica proustiana: «L'única realitat és la que proporcionen els jeroglífics traçats per la percepció inspirada.» Tant en l'un com en l'altre d'aquests textos, ben allunyats en el temps, la percepció és inspirada, reveladora: comunica la realitat i el seu misteri. I és segur que, en la pàgina de *Swann*, Proust no elaborà el record del clar de lluna partint de l'esborrany traçat durant la seva adolescència. Dreyfus proposa un examen crític, una comparació dels dos textos, on s'estudiï la mudança dels mitjans d'expressió del novel·lista entre els dos períodes, l'aprofundiment de la seva manera, l'enriquiment del seu pensament i dels seus recursos verbals. El que em sembla meravellós és que la distància entre la qualitat del passatge escrit l'any 1888, quan Proust tenia disset anys, i el que figura en l'ample fresc d'*Un amor de Swann* (1913) no és gaire apreciable. En el text de la juvenesa hi ha gairebé el mateix ímpetu, la mateixa suggestió poètica, la mateixa abundor



imaginativa que trobem en el text posterior. La fascinació de la realitat va ser per a Proust ben primerenca. També quan tenia disset anys, va escriure a un amic: «Tinc tantes coses per dir! Això empeny com unes onades.»

29 de novembre

TARDOR A VILADRAU

Com grans monedes d'or, d'un or prim i lleuger,
cauen les fulles dels tiflers, gronxades
en el sol de novembre. El jardí té
un fregadís d'abril, de sedes oblidades.

Avui no duus oreig, tardor suau, no esbulles
les agulles dels cedres vora la pluja d'or.
Tenen com una pau joiosa aquestes fulles
morint-se, i mig sospiren: «Res no mor.»

Fins al peu dels grans cedres es daura l'ombradiu
d'aquest jardí tancat, reclòs com una illa.
Cada fulla, en silenci, caient tranquil·la, diu:
«La vida passa, es fon, i torna, i brilla.»



INDEX ONOMASTIC

A

Agelet i Garriga, Jaume, 99, 184
 Aguiló, Marià, 28
 Alberti, Rafael, 217
 Alcántara, M., 20
 Altisent, Pare, 206
 Alvarez Miranda, Fernando, 138
 Andersen, Hans Christian, 117
 Anjou, Blanca d', 210
 Apollinaire, Guillaume, 10
 Aramon, Ramon, 187, 225
 Aranguren, José Luis, 141
 Arbó, Sebastià J., 227
 Arderiu, Clementina, 173
 Aribau, B. C., 27
 Astrana Marín, J., 106
 Ayr, A. J., 203
 Azpiazu, Pare, 140

B

Bach, Johann Sebastian, 15
 Badia, Conxita, 77, 78, 81, 223
 Baladia, Niní, 180
 Balaguer, Víctor, 28
 Barrès, Maurice, 102
 Bartra, Agustí, 196
 Bennett, Arnold, 71
 Belshaw, Doris, 125
 Beltran, Lluç, 227
 Berenguer «Cap d'Estopa», Ramon, 45

Blake, William, 222
 Böcklin, Arnold, 197
 Bofill i Ferro, Jaume, 46, 55, 71, 73, 77, 82, 101, 165, 166, 184
 Bofill i Mates, Jaume, 76, 174, 184
 Boix i Raspall (senyora), 89
 Borbó, Joan de, 223
 Borja, Beatriu de, 199
 Bosch, J., 185
 Botey, Joan, 43
 Bowra, C. M., 134
 Briz, Pelagi, 28
 Brossa, Joan, 196

C

Calderón de la Barca, 170
 Calsamiglia, J., 121
 Capdevila, Joan, 41
 Caralt, Comte de, 15
 Cardó, Carles, 224
 Carner, Josep, 11, 20, 27, 28, 59, 93, 149, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 195, 196, 197, 225
 Carroll, Lewis, 195
 Casals, Pau, 133
 Cendrars, Blaise, 162
 Cendrós, Joan B., 177
 Cernuda, Luis, 129
 Cervantes, M. de, 227

Chevalier, Maurice, 9
Claudel, Paul, 113
Closas, Antoni, 179
Coleridge, S. T., 112, 160
Constable, John, 110
Crexells, Joan, 26
Croce, B., 119
Cruzet, Josep Maria, 77

D

D'Arcy, M. C., 133
David, 11
De Andreis, Ester, 117, 125, 179
De la Mare, Walter, 75, 91
Devesa, Mercè, 135
Dickinson, Emily, 194
Diego, Gerardo, 129
Dreyfus, Robert, 244
Duhamel, Georges, 111

E

Eckermann, J. P., 55
Eliot, T. S., 75, 237
Eluard, Paul, 162, 163
Escandón, Blanca, 117
Estelrich, Joan, 117
Evtutxenco, 160

F

Fabra, Pompeu, 29
Fargue, L. P., 118
Faure, Maurici, 140
Fénélon, 103
Fitzgerald, Edward, 110
Foix, J.-V., 158
Folguera, Joaquim, 39
Fontfreda, Francesc, 20
Font i Cases, J., 41
Fontseré, Carles, 213
Forn, Josep, 17
Francesc d'Assís, Sant, 151, 196

G

Garcés, Tomàs, 178, 180, 181
Garriga, Carme, 125
Gassol, Ventura, 45, 222, 223,
224
Gaudí, Antoni, 196
Gili, Gustau, 151
Gil-Robles, J. M., 137, 138, 141,
143
Goethe, J. W., 54, 55
Góngora, Luis de, 106
Gual, Elena, 182
Guimerà, Angel, 28

H

Habacuc, 17
Hitler, A., 93, 140

I

Ifor Evans, B., 112, 113
Infant Joan, 210

J

Jacob, Max, 161
Jammes, Francis, 40, 242
Jardí, Enric, 26
Jaume I, 203
Jaume II, 210
Jeremies, 17
Jiménez, Juan Ramón, 111
Joan Carles, Príncep, 215
Joan de la Creu, Sant, 94, 107
Joyce, James, 115
Junoy, Josep Maria, 26
Junyer, Sebastià, 150
Just, Pare Cassià Maria, 214

K

Keats, John, 19, 108, 112
Klee, Paul, 229, 233

Kun, Bela, 22

L

Lamartine, J. de, 109
Laughton, Charles, 127
Leveroni, Rosa, 174
Li Po, 110, 157
Llates, Rossend, 46
Lleonart, Josep, 40
Lloberas, J., 16
Llopis, 142
Llúria, Roger de, 203

M

Madariaga, Salvador, 138, 139,
140, 141
Maragall, Ernest, 186
Maragall, Joan, 14, 29, 39, 70,
158
Maragall, Joan Antoni, 159
Maritain, Jacques, 133
Marlet, Carles, 185
Martí Zaro, Pablo, 153
Martz, Louis L., 160
Massó i Torrents, Jaume, 29
Mauriac, François, 113
Meaulnier, Thierry, 129
Meifrén, Carolina, 79
Meredith, George, 119
Mestres, Apelles, 103
Milà i Fontanals, Pau, 28
Millet, Fèlix, 176
Miquel d'Esplugues, Pare, 93
Miró, Gabriel, 87
Miró, Joan, 151, 159, 160, 161,
195, 214, 215
Moore, George, 92
Moragas i Barret, Francesc, 50,
54, 60
Mozart, A. W., 76
Murtra, Maria-Teresa, 45
Mussset, Alfred de, 81
Mussolini, B., 96, 140

N

Nadal, Eugeni, 117
Nietzsche, F., 16
Nogués, Xavier, 24
Noulet, Émilie, 175, 178, 183, 185,
186, 187, 205

O

Oistrak, D., 133
Oliver, Miquel dels Sants, 40
Oniaindía, Canonge, 140
Ors, Eugeni d' (vegeu Xènius),
21, 26, 227
Ossa, Carmen de, 173, 176

P

Pasternak, Boris, 239
Pechère, Françoise, 195
Penn, Irving, 197
Pla, Josep, 71, 213, 214
Pellicer, Carles, 76
Pere Joan, 99
Pi-Sunyer, Pere, 225
Piovene, Guido, 191
Pitarra, Serafí, 28
Pius XII, 159
Po Ku I, 110
Poe, Edgar A., 67
Pons i Gallarza, Josep Lluís, 28
Prat de la Riba, Enric, 29
Proust, Marcel, 10, 244, 245, 246
Pourrat, Henri, 12, 123
Pujols, Francesc, 24

Q

Quevedo, Francisco de, 106, 107

R

Ram, Cardenal, 199
Raventós, Josep, 169

Rebull, Joan, 179
Riba, Carles, 166, 173, 181
Ridruejo, Dionisio, 139, 142, 143,
153, 154
Riera Clavillé, Manuel, 137
Rilke, R. M., 118
Riquer, Martí de, 101
Robert, Robert, 28
Rodó, José Enrique, 39
Roethke, Theodore, 168
Roís de Corella, 199
Romains, Jules, 11, 35
Rousselot, 161, 162
Rowley, Richard, 114
Rubió i Ors, J., 27
Rudmose-Brown, Professor, 112
Ruyra, Joaquim, 19

S

Sagarra, Jòsep Maria de, 117,
125, 134, 135
Sales, Joan, 207
Salomon, J. B., 217
Saltor, Octavi, 177
Sardà, Joan, 29
Sassoferrato, 199
Satrústegui, Joaquín, 138, 141
Scheller, Max, 121
Schendel, Robert van, 139
Serra i Vilaró, J., 97, 98, 210
Sévigné, Madame de, 141
Shaw, Bernard, 62
Shakespeare, William, 30, 220,
221
Shelley, P. B., 69
Sindreu, Carles, 181, 182
Sofia, Princesa, 215
Soldevila, Carles, 117
Soler i Miquel, Josep, 29
Spenser, Edmund, 113
Stalin, 140
Sunyol, Martí, 182

T

Taborga, Benjamín, 21
Tàpies, Antoni, 231, 234, 235

Tarradellas, Josep, 223
Tasis, Rafael, 138
Tennyson, Alfred, 110
Thompson, Francis, 120
Titó (guia), 43
Tobella, Miquel, 41
Tobey, Mark, 229, 230, 231
Toda, Eduard, 206
Torra-Balari, Maurici, 183, 184
Tusell, Montserrat, 175, 176
Tusell, Xavier, 175, 178

U

Uthoff, Emili, 76

V

Valentí, Eduard, 174
Valéry, Paul, 203, 205
Valera, Juan, 94
Vall, Josep Maria, 109
Vallvé, Josep, 175
Van Gogh, Vincent, 219
Verdaguer, Jacint, 21
Ventosa i Calvell, Joan, 60
Verlaine, Paul, 102
Victòria, Reina, 223
Vila, Juli, 60
Vilanova, Emili, 21, 28
Vilar, Sergi, 168
Vinyoli, Joan, 121
Violant d'Hongria, 202, 203

W

Wagner, R., 16
Walzer, Pierre-Olivier, 204
Webb, Mary, 93
Wells, H. G., 26
Wilson, W., 22
Wittgenstein, Ludwig, 203

Woolf, Virginia, 115
Wordsworth, W., 103, 108

X

Xammar, Eugeni, 213
Xènius, 14, 17, 29, 53, 227

Y

Yeats, W. B., 92, 170

Z

Zubiri, 121

Copyright © 1964
by
Lester K. Born
in
Miami Beach

All rights reserved
No part of this publication
may be reproduced, stored in a
retrieval system, or transmitted, in
any form or by any means, electronic,
mechanical, photocopying, recording,
or by any information storage and
retrieval system, without the
written permission of the publisher,
Lester K. Born, Miami Beach, Florida.

This book is published
in paperback by World Books, Inc.,
New York, N. Y.

World Books, Inc.
130 West 50th Street, New York, N. Y. 10019
and 685 North Zeeb Road, Garden City,
New York, N. Y. 11530

1004

D'AQUESTA EDICIÓ
DE
L'AROMA D'ARÇ
DE
MARIÀ MANENT

SE N'HA FET UNA TIRADA
DE MIL VUIT-CENTS NORANTA-VUIT
REPARTITS DE LA MANERA SEGÜENT:

Mil vuit-cents setanta-dos
en paper verjurat Vergé ample de 97 gr.,
destinats a la venda

Vint-i-sis exemplars
xifrats amb les lletres de l'alfabet
en aquest mateix paper
destinats al autors d'aquesta edició

1664

Éditions de la
Librairie de la
Maison de la
Maison de la

DE LA MAISON DE LA
LIBRAIRIE DE LA
MAISON DE LA

MAISON DE LA
LIBRAIRIE DE LA
MAISON DE LA

MAISON DE LA
LIBRAIRIE DE LA
MAISON DE LA

1001

ELS LIBRES DE CLASSE

1. Albert de Sant Jordi i Lluís de Sant Jordi
L'ESTRELLA
Traducció de Josep Josepina Ferrer
Traducció d'Alex Sureda

2. Fred Vahdy
MORIBUNDI YESTER
Llibre de Jordi Llovera i Alex Sureda

3. Albert de Sant Jordi
NOVEL·LA D'INFANTS
Traducció de Fred Vahdy

Aquest llibre fou acabat d'estampar
en els tallers Alfonso Impressors,
a la ciutat de Barcelona,
l'endemà del Diumenge de Rams
de l'any 1982.

4. Jordi Llovera
L'AROMA DE LA VIDA

Admettuntur in hunc locum
et ad alios quoslibet
in hunc locum de hinc
et inde de hinc
de hinc de hinc
de hinc de hinc

ELS LLIBRES DE GLAUCO

1. **Albert de Routisie (Louis Aragon)**
IRENE
Pròleg de Jean-Jacques Pauvert
Versió d'Alex Susanna
2. **Paul Valéry**
MONSIEUR TESTE
Edició de Jordi Llovet i Alex Susanna
3. **Klaus Mann**
NOVEL·LA D'INFANTS
Pròleg de Lluís Izquierdo
Traducció d'Antoni Tàpies-Barba i
Clara Tàpies
4. **Heinrich Heine**
NITS FLORENTINES
Pròleg de José M.ª Valverde
Traducció d'Antoni Tàpies-Barba
5. **Marià Manent**
L'AROMA D'ARÇ

